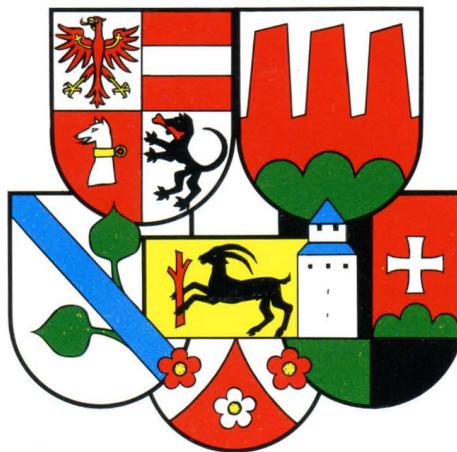

calënder ladin

CASSA RAIFFEISEN VAL BADIA

I ún portines te düc i Comuns dla Val Badia

Nosta autonomia se dà la possibilité de ester ajornà te dötes les operaziuns sciöche por ejëmpl:

- Finanziamënç por n tëmp kört, lunch o mesan (artejanato o agricoltöra)
- Intermediaziun de finanziamënç particolars (Mediocredito - Istituto Credito Fondiario - BEI)
- Cunsulënza y assistëenza te pratiches de contribuć provinziali y statai
- Prefinanziamënç
- Fideiussiuns bancares de vigne sort
- Chertes por sceć
- Bancomat - Bankamerikard Visa - American Express Card - Viacard
- A.C.I.: rinové la patënt, mudé la targa, residënça, liber de zircolaziun, demoliziun de targhes, membri A.C.I. nüs
- Leasing
- Factoring

Cun nos é dessigü döt plü scëmpl

PORTINES:	Corvara	Tel. 0471 / 836243
	Colfosch	Tel. 0471 / 836163
	Badia	Tel. 0471 / 839732
	La Val	Tel. 0471 / 843140
	San Martin	Tel. 0474 / 53102
	Al Plan de Mareo	Tel. 0474 / 51180
	TELEX 401554 R BADIA	

Calënder ladim

•.Ladim.

*dè fora da Ert pur i Ladins
dla Val d'Badia y Marô*

Les ciampanes dla dlijia da S. Martin de Tor

Stamparia PRESEL - Strada Roma 69, Balsan - Tel. 982037

Dötes les fotos a curuisc é di Giuvani Pescoller - S. Martin

jené
iener

Jené-iener

1 Jöbia

2 Vëindres

3 Sabeda

4 Domënia

5 Lönesc

6 Mertesc

7 Mercui

8 Jöbia

9 Vëindres

10 Sabeda

11 Domënia

12 Lönesc

13 Mertesc

14 Mercui

15 Jöbia

16 Vëindres

17 Sabeda

18 Domënia

19 Lönesc

20 Mertesc

21 Mercui

22 Jöbia

23 Vëindres

24 Sabeda

25 Domënia

26 Lönesc

27 Mertesc

28 Mercui

29 Jöbia

30 Vëindres

31 Sabeda

Nanü - S. Maria, uma de Dî, de prezet

1. dl mëis, Basilio, Gregore l'Gran

1. dl mëis, de s. Maria

2. dô Nadé

Emilia

S. Guania (Bonia); Trëi Resc, de prezet

Valentin, Raimund de Penafort

Severino

Iulian

Gregore X, Wilhelm

Bato de Gejù, Paulin

Hilda

Ilario, Gottfried

Rainer

Romedio da Thaur, Arnold

Marcello

Antone l'Gran, patrono d'Antermëia

2. dl'ann, Regina

Mario, Heinrich

Bostian y Fabian

Meinrad, Agnes

Vinzenz, Walter

Heinrich Seuse, Hartmut

Francësch de Sales, Vera

3. dl'ann lit.

Timoteo y Tito, Paula

Angela Merici

Tomësc d'Aquin

Ujöp Freinademetz

Martina

Jan Bosco, Eusebio

Jené-iener.

Te chisc articli di mëisc uressi chësc ann porté impü de usanzes de nosta jënt in ocajun di Sanç y santusc che vëgn dant ti mëisc. A de té usanzes se tignin spezialmënter plü dadì, mo al é pa bëgn inèc dërt, sc'i s'lés recordun aldédaincö. Ci che é dërt y bun, dessun fa inant y ci che n'é nia bun, dessun dagnora lascé.

Jené mët man cun Nanü. Da Nanü él bëgn inèc ciámó aldédaincö l'usanza di mituns da jì incérch a i di sö l'bundé ala jënt y i davagné jö la bambuna. An disc pö: "L'bun dé a os y la bambuna a me."

Plü dadì udôn chi mituns bel atira dô mëssa adora rodan incérch da na ciasa a l'atra, aldédaincö impermó dô la gran mëssa. An n'é nia plü bugn de lové tan adora. Mo al é na bela usanza che dess gni mantignida y i mituns dess imparé n bel "bundé".

Spo vëgnel la gran festa de S. Guania (S. Bonia). Plü dadì él la usanza, ch'al gnô incénjé ciasa, majun, stala y campagna in vëia de S. Guania. Danfora jòl l'patrun o l'gran fant y incénjâ y i atri jò dlun perian dô. L'fùch cun l'incénj portân te na fana o te na condl y i me recordi, che i ëi tigni n momënt l'ciapel o la ciuria suraia, mo i ne me recordi nia plü, ci significat

che chël dô avëi. Spò gnôl scrit sura üsc cun crëda l'mediejo y les iniziales di trëi rësc: C (Casper) + M (Melchior) + B (Baldassar). Aldédaincö él ti ladins feter dlunch jü fora chësta usanza. Al é scioide!

In vëia de Santa Guania vëgnel feter indlunch ciámó benedì l'ega de s. Guania y an ti à na gran crëta, no mä a Rina, mo inèc te d'atri païsc dla valada.

Ai 20. de Jené él spo la festa de S. Bostian. Plü dadì él n santù (mez santù). Al gnô dit, che an ne pudô in chël dé nia lauré cun massaries da fiçiu, ciudi che s. Bostian è gnü martorjé cun saites. S. Bostian é un di patroni dla dlilia da Piculin. Te tröc postè dl Tirol éle patrono de dlilia. Al vëgn inèc dit y cunté dl gran frëit da s. Bostian, che ne sta nia fora.

Ai 29. de jené unse nos ladins spo la festa dl beat Ujöp Freinademetz da Oies y ara vëgn feter indlunch tignida la domënia de-nant o dedô, pur la fa plü solena, ciudi che ia pur l'edema n'an nia dlaurela.

Tan de beles usanzes da plü dadì toma demez plan, plan, pur gauja dl turism.

Da recordé él spo, che st. Antone abate é l'patrono dla dlilia d'Antermëia (ai 17. de jené). Spezialmënter i paurs y i ojoradùs l'venerëia dër y va in chël dé sön Antermëia.

Forà

Forà

1 Domënia

- 2 Lönesc
- 3 Mertesc
- 4 Mercui
- 5 Jöbia
- 6 Vëindres
- 7 Sabeda

8 Domënia

- 9 Lönesc
- 10 Mertesc
- 11 Mercui
- 12 Jöbia
- 13 Vëindres
- 14 Sabeda

15 Domënia

- 16 Lönesc
- 17 Mertesc
- 18 Mercui
- 19 Jöbia
- 20 Vëindres
- 21 Sabeda

22 Domënia

- 23 Lönesc
- 24 Mertesc
- 25 Mercui
- 26 Jöbia
- 27 Vëindres
- 28 Sabeda

4. dl'ann lit., Brighita

- Prejëntaziun dl Signur - bened. dles čiandères
- Blaje, bened. de s. Blaje
- Rabano Mauro, Veronica, Gilbert
- Ingenuin y Albuin, Agata
- 1. dl mëis, Paul Miki y soc., Dorotea
- 1. dl mëis, Richard

5. dl'ann lit., Iarone

- Apollonia
- Scolastica, Wilhelm
- S. Maria da Lourdes
- Gregöre II
- Adolf
- Zirillo y Metodio, Valentin

6. dl'ann lit., Siegfried

- Iuliana
- 7 fundadùs di Serviti
- Angelico, Scimun
- Bonifaz, Irmgard
- Corona
- Pire Damiani, German

7. dl'ann lit.

- Policarp, Otto
- Mattî apost., Ida
- Walburga
- Metilde, Ulrich
- Gabriel
- Oswald, Antonia

Forà

L'mëis de forà mët atira bele man cun festes dër cunesciüdes y aprijades da nosta jënt. Ai 2. èle la festa dla prejëntaziun dl Signur, o plü dadì i dijòn a chësta festa la Purificaziun de s. Maria, o s. Maria de forà, o inèc s. Maria dles ciandères. In chël dé el plü dadì santù. La jënt gnô dër a mëssa y ala benedisciun dles ciandères. An portâ inèc ciandères a benedì. Ciandères benedides gnô impiaades dan l'pice alté de mà, che an metô sö te stüa, ares gnô spo impiades can che l'prou gnô a provede, sc'al é val'amaré te ciasa, ares gnô impiades can che al manaciâ rî tëmp d'isté y sanbëgn in cajo de mortalité te ciasa, spo les impiâns inèc dan la cripele e can che an jô a na mëssa de sopoltöra y la mëssa dl'ann de sopoltöra. Aldédaincö n'él mâ plü püç che se tëgn a chëstes beles usanzes. Savéis, an à tan da laur cun i furesti da chë sajun.

Ai trëi de forà el spo s. Blaje, chël gran sant che à vari n té möt che à dlutì n òs d'en pësc, che ti è resté tl çol. Al vëgn dé in chël dé o inèc bele l'dé denant la benedisciun de s. Blaje cuntra l'mé tl col y d'atri mäis. Chësta benedisciun

vëgn ciámó aldédaincö dër adorada y an porta inèc de pici mituns a ciafé chësta benedisciun de s. Blaje.

Ai 5. de forà él la festa de S. Ingenuin y Albuin, patroni y vëschi da Pursenù.

Ai 11. de forà vëgnel scialdi fat festa te chères vijinanzes, olà che al é na capela de s. Maria da Lourdes, ciudi ch'al é la festa dl'apariziun de s. Maria a Lourdes. De té capeles éle p.e.a Bioch da S. Martin y a Pidrò da La Val.

De forà él gonót inèc Carnescé, mo chësta óta él de merz. Plü dadì gnôl bëgn fat püch da Carnescé. Sc'an i ciara al guant de jënt aldédaincö, spo uressun dì, chal foss döt l'ann Carnescé.

Plü dadì el fancì y fanceles che fajô vacanzes chinesc dis dô s. Blaje. In s. Blaje i udôn a Bornech cun cazü y furchëta sól ciapel, che ai jô a chirì n n'ater patrun, sce ara ne ti à nia buté pro l'patrun vedl. An dijò spo, che ai fajô l'poch. Aldédaincö éra sanbëgn döt atramënter. Püch o tröp vëgnel fat döt l'ann l'poch y baraté patrun é oramai datrai l'pan da vignidé.

Aldédaincö vëgnel scialdi recordé Idé de s. Varentin, ai 14. de forà. Al dess ester l'dé de chi che s'ô, di amoroji. Chësta usanza é gnüda da d'atri païsc adalerch.

Merz

Merz

1 Domënia

- 2 Lönesc
- 3 Mertesc
- 4 Mercui
- 5 Jöbia
- 6 Vëindres
- 7 Sabeda

8 Domënia

- 9 Lönesc
- 10 Mertesc
- 11 Mercui
- 12 Jöbia
- 13 Vëindres
- 14 Sabeda

15 Domënia

- 16 Lönesc
- 17 Mertesc
- 18 Mercui
- 19 Jöbia
- 20 Vëindres
- 21 Sabeda

22 Domënia

- 23 Lönesc
- 24 Mertesc
- 25 Mercui
- 26 Jöbia
- 27 Vëindres
- 28 Sabeda

29 Domënia

- 30 Lönesc
- 31 Mertesc

8. d'ann lit., Davide

- Agnes
- Friedrich
- Capiun, Casimir - jaiun y astinënza
- Dietmar
- 1. dl mëis, Fridolin da Säckingen
- 1. dl mëis, Perpetua y Felizita

1. de Carsëma, Jan de Dî

- Bruno, Franzisca
- Milio
- Rosina
- Beatrice
- Paulina, Iudita
- Metilde

2. de Carsëma (Reminiscere), Luisa

- Heribert
- Gertrud, Patrick
- Zirillo, Eduard
- UJÖP, om de s. Maria
- Irmgard
- Cristian, Axel

3. de Carsëma (Oculi)

- Rebecca
- Elia, Caterina
- Anunziaziun dl Signur
- Luidger
- Heimo
- Gundram

4. de Carsëma (Laetare), Helmut

- Amadeo
- Beniamin

Merz

L'Carnescé é in chësc ann scialdi lunch. Pur val'sort de jënt é l'Carnescé la plü gran festa. Al vëgn dit: "Pasqua e Nadal y l'santiscimo Carneval".

Mo ai 4. de merz dessel mëte man n n'atra ciantia. Al é Capiun, l'pröm dé de Carsëma. In Capiun él ciamó aldédaincö jaiun y astinënza, döes parores che an n'ô nia plü cis aldì aldédaincö. Al vëgn dit: "Ciudì ne dessun pa nia pudëi mangé? Cun mangé se tirun pa l'vere".

Mo la gran pert di duturs disc, che la maiù pert dles marities vëgn da mangé massa, da bëire massa, dal fumé y insciö inant.

Purchèl é l'jaiun y l'astinënza na cura dl corp y spo él inçè na cura dër sana dla orienté, dl caracter, dl'anima. An impara da se gorné instësc, ciudì che l'tier plü salvare sunse pa bëgn gonót nos instësc.

Plu dadí é pa les normes dl jaiun cotan plü rigoroses.

Ai 19. de merz fajunse spo la festa de s. Ujöp, om de s. Maria. S. Ujöp é inçè l'patrono di omi

maridà. Sciöche an à metü sö n dé dla uma, insciö àn inçè, cotan plü tert, metü sö n dé dl pere. Chilò incérch ne vëgnel pa nia tan recordé sciöche dé dl pere; aldédaincö cis nia, dea ch'an à tut jö la festa de s. Ujöp sciöche festa de prezet y feter indlunch él mâ plü n dé da laur.

Ai 25. él spo la festa de s. Maria de merz, o l'anunziaziun dl Sigur, che gnô plü dadí inçè dër festegiada y aldédaincö ne s'la recordun apëna plü... sàste... an â mefo tan da se dé jö cun i furesti... pu sce, sce. Ala secunda, terza, quarta y quinta domëna de carsëma i dijun inçè: Reminiscere, Oculi, Laetare, Iudica! Ciudì pa;? Ciudì che la mëssa de chères domënies mët man insciö pur latin.

De merz vëigun scialdi inçè bele les prômes vidunderes, mo an disc pa inçè: Na vidundera ne fesc ciamó degüna aisciöda. La maiù pert s'un vàres spo indô pur gni a mez aurì y ste chilò cina de setëmber fora.

A mesa la Carsëma él plü dadí l'marcé da Longega, che an i dijô inçè marcé dales dutres, ciudì ch'an ciafâ in chël dé tutres söl marcé da mangé, pur gauja dl jaiun.

Auri

1 Mercui	Irene, s. Hugo
2 Jöbia	Francësch de Paula
3 Vëindres	1. dl mëis, Richard
4 Sabeda	1. dl mëis, Isidor, s. Conrad
5 Domënia	5. de Carsëma (Iudica)
6 Lönesc	Wilhelm
7 Mertesc	Jan Bat. de La Salle
8 Mercui	Waltér, Beata
9 Jöbia	Waltraud
10 Vëindres	Engelbert
11 Sabeda	Stanislau, Gemma
12 Domënia	Dal Uri
13 Lönesc	Martin I., Ida
14 Mertesc	Lidwina
15 Mercui	Damian
16 Jöbia	Santa, Bernardeta
17 Vëindres	Sanç
18 Sabeda	Santa, s. Alexander
19 Domënia	PASCA DE RESSUREZIUN de n. Sign. Gejù Crist de Pasca
20 Lönesc	Conrad de Parzham, Anselmo
21 Mertesc	Caio
22 Mercui	Iorz, s. Adalbert, Gerhard
23 Jöbia	Fedele de Sigmaringen
24 Vëindres	Merch evang., Erwin, Hermann
25 Sabeda	Blančia, Cleto
26 Domënia	Pire Canisio, Zita
27 Lönesc	Pire Chanel
28 Mertesc	Caterina da Siena, Roswita
29 Mercui	Pio V, Gherino
30 Jöbia	

Auri

Chilò da nos vëgnel tres ciamó tignì al'alt la domënia dal Urì. An s'abina invalgó te na capela dlun-gia la gran dlijia, o scenó sön na bela plaza, olà ch'al vëgn benedì l'urì. Plü dadí stòn mā te dlijia a benedì l'urì. Al gnô te tröc postè porté de gran mazes lunges cun cipli d'urì y rames de iaç. Dô la benedisciuñ dl'urì va'n in proze-sciuñ te dlijia, olà che al é la mëssa cun la pasciun ciantada., nia indlunch sanbëgn.

Spo vëgnel l'edema santa. Plü dadí él les funziuns danmisde, mo a chëstes funziuns gnôl pa pücia jënt, purchël gnôl indere tignì les ores dala jöbia santa incina l'lö-nesc de Pasca. In vëindres sanç él spo la fossa santa da udëi te dlijia y inè ciamó in sabeda santa. Vijnanza pur vijnanza â süa ora d'adoraziun y gragn y pici lasciâ l'laur y gnô te dlijia a perié. In sabeda santa domisdé incér les cater gnôl spo fat solenemënter la funziun dla ressureziun. Dea ch'al gnôl laota bele danmisdé zelebré liturgicamënter la ressureziun, gnôl da misdé soné solenemënter vëies.

Segn él les funziuns da sëra, purchël él feter indlunch tomé fora les ores d'adoraziun o ch'al n'en vëgn mā plü tignì püces. Inè

la fossa santa vëgn mā plü fata sö dër te püç posè. De chësta bela usanza él inè sciode. Aldédaincö él inè ciamó gonót n gröm de furesti te nostes valades y an mëss sanbëgn ciaré de chi y tan de beles usanzes va inscio pordüdes.

N ustì dijô n iade a me: "Nos ustis ne s'anadun apëna plü aldé-daincö can che al é Nadé o Pasca". Insciö våra.

Pasca vëgn spo sanbëgn zelebré cun gran solenité y an ti cunësc a jënt la ligrëza dla ressureziun.

Lönesc de Pasca gnô plü dadi bëgn inè ciamó tignì dër solene. Sanbëgn él la usanza pur i jogn da jì a üs. N jonn damanâ n iade l'curat: "Pôn jì a üs?" L'curat respognô: "Ji a üs pudéis bëgn, mo lascede in pêsc la iarina".

S. Iorз, chël sant che vëgn fat jö sciöche al copa l'dragun, gnô plü dadí inè dër veneré.

In san Merch (25.4.) vëgnel mā plü te püç païsc fat la prozesciun. La gauja é sanbëgn inè indô l'mudamënt dla strutüra soziala.

La pröma domënia dô Pasca é la domënia blançia, ciudi che plü dadí él feter dlunch la pröma s. Comuniun. Pur gauja dla temperatüra la tignunse nos chilò te nosta valada plü tert, che chi pici dla pröma s. Comuniun n'aïs nia bria da se dlancé, ciudi che da chësta sajun pôl pa ciamó ester scialdi frëit.

Mà

1 Vëindres

2 Sabeda

3 Domënia

4 Lönesc
5 Mertesc
6 Mercui
7 Jöbia
8 Vëindres
9 Sabeda

10 Domënia

11 Lönesc
12 Mertesc
13 Mercui
14 Jöbia
15 Vëindres
16 Sabeda

17 Domënia

18 Lönesc
19 Mertesc
20 Mercui
21 Jöbia
22 Vëindres
23 Sabeda

24 Domënia

25 Lönesc
26 Mertesc
27 Mercui
28 Jöbia
29 Vëindres
30 Sabeda

31 Domënia

1. dl mëis, s. Ujöp laurant

1. dl mëis, Čiascian y Vigile,
patroni dla diozeje da Porsenù-Balsan

de S. Čiascian y s. Vigile, S. Iaco y s. Filipo ap.

Florian

Godehard

Antonia

Helga, Gisela

Federico

Beat

4. de Pasca, Germano

Gangolf

Pancraz

Servaz

Bonifaz

Sofia, Isidor

Jan Nepomuk

5. de Pasca

Jan I.

Teofilo

Bernardin da Siena

Hermann Josef

Iulia, Rita, Renata

Bartolomeo Bauer

6. de Pasca, Dagmar

Beda Ven., Gregore. Maria M. de Pazzi

Filipo Neri

Agostin de Canterbury

dles crusc

dles crusc

dles crusc, Ioanna d'Arc, Ferdinand

ASSÈNZA-PALSACRUSC

Mà

L'méis de mà mët man cun la festa a S. Ujöp laurant. Sura döt l'monn vëgnel fat festa, no a S. Ujöp, mo a chi che n'ò nia lauré, purchël él döt l'monn in chël dé che ne laora nia, s'abina adöm a cënè, roda fora pur les strades y protestëia cunta düc y contra döt... sce chësc é dërt... ah grazie..!

L'méis de mà é bëgn l'plü bel méis dl'ann. Döt florësc y crësc, che al é n plajëi. Purchël urunse ti scinché chësc méis ala plü bela flù nanter dötes les flùs dla jënt, a s. Maria, uma dè Chelbeldì y inè nosta uma dl cil. Te nostes dlijes i fajunse sö de bì altà plëgns de ciüf de vigni sort y da sëra s'injlenunse jö dan da chësc alté de mà y i la venerun cun la plü bela oraziun a s. Maria, cun la corona.

La pröma domënia de mà él spo inè la festa di patroni de nosta diozeje da Balsan - Pursenù: S. Ciascian y s. Vigile; s. Ciascian pur la pert da Pursenù y s. Vigile pur la pert da Balsan. A Pursenù vëgnel fat la gran prozesciun de s. Ciascian y al é la usanza da anticamënter incà de jì a Pursenù al Kassian-Umegong.

Ai cater de mà fajunse spo la festa de s. Florian, patrono dla "Feuerwehr". I odun pö les rapresentaziuns de s. Florian cun l'pa-zun ch'al destüda l'fùch, che de-strüj tan de ciases y i perium s.

Florian, ch'al se straverdes dal mé de fùch.

Sön fistìs y brëntes odunse inè datrai la statua de s. Florian. Chi da s. Martin fesc la prozesciun de S. Florian a Piculin, dea ch'al é inè n patrono dla dlijia da Piculin.

La terza domënia dô Pasca fesc spo chi da S. Martin la festa de S. Germano, patrono dl bun tëmp. Les reliquies de s. Germano é tla dlijia da S. Martin. Al vëgn fat na gran prozesciun, olà ch'al tol pert no mà chi da S. Martin, mo tröpa popolazion di atri païsc dla valada pur perié dl bun tëmp tla sajun da d'isté.

Dai 12 ai 15 de mà él spo i sanè dal frëit, o pur tudësch él plü dërt dit, i "Eismander", Pancraz, Servaz, Bonifaz y spo ciámó la frëida Sofia sciöche l'ultima di sanè dal frëit.

Feter pardüda é jüda la veneraziun a S. Jan Nepomuk, l'patrono cuntra les inondaziuns y les rogossies. La domënia dô i 16. gnöl plü dadì tignì les ores pur se stravardé dales rogossies. Aldé-daincò àn "chi dai rüsc", che fesc dant ales regossies, mo no dagno-ra...

L'Assënza é in chësc ann l'ultimo dé de mà. Chi dis dan l'Assënza vëgnel tres ciámó tigní i dis dles Crusc cun prozesciuns ti païsc vijins, tles vijinanzes vijines o incér la taela, sciöche an dijô zacan. I jogn dess mà se lascé spliché dai vedli, ci che chël ô dì.

Jügn

Jügn

1 Lönesc	Iustin
2 Mertesc	Marzelino y Pire
3 Mercui	Carlo Lwanga y soc.
4 Jöbia	Crista, Werner
5 Vëindres	1. dl mëis, Bonifaz
6 Sabeda	1. dl mëis
7 Domënia	PASCA DE MÀ - PENTECOSTE
8 Lönesc	de Pasca de mà
9 Mertesc	Efrem d. Siria
10 Mercui	Heinrich da Balsan
11 Jöbia	Barnaba apost.
12 Vëindres	Leo, Guido, Casper
13 Sabeda	Antone da Padua, patrono da Piculin
14 Domënia	SS. TRINITÉ
15 Lönesc	S. Vi, Lothar, Bernhard
16 Mertesc	Denno, Gherino
17 Mercui	Rainer
18 Jöbia	Felizio
19 Vëindres	Romuald
20 Sabeda	Adalbert
21 Domënia	Les Antlés; Corpus Domini
22 Lönesc	Luije Gonzaga, Paulin
23 Mertesc	Vëia de s. Jan Bat.
24 Mercui	S. Jan Bat. - patrono dla dlijia da S. Martin
25 Jöbia	Dorotea
26 Vëindres	SS. Cör de Gejù, S. Vigile, patron d'Al Plan y Colfosch
27 Sabeda	S. Cör de Maria, Hemma , Zirillo
28 Domënia	Festa dl SS. Cör de Gejù, Ireneo
29 Lönesc	S. Pire y s. Paul apost., patroni da Rina
30 Mertesc	Otto, i pröms martiri de Roma

Jügn

I rovun tres plü daimprò ala sajun da d'isté, mo an mëss pa inèc punsé, ch'an va tres plü dlungia ai dis che va indô jöpert y can che ai mët man da ji jöpert, mëtel impormó man la sajun da d'isté.

La plü gran festa de jügn é in chësc ann Pasca de mà, o Penticoste. An i disc Pasca de mà, ciudì che la maiù pert éra de mà. Sanbëgn vëgn inèc chësta zelebrada solenemënter, mo te nüsc païsc n'é chësta festa nia plü tan sintida co te d'atri païsc. Te valgunes Còres tignin plü dadì inèc les ores, mo aldédaincò bëgn apëna plü, ciudì che l'lönesc de Pasca de mà ne vëgn nia plü cis fat solene.

Dér sintida chilò da nos é ciámó la festa dla SS. Trinité, la domënia dô Pasca de mà y spo sanbëgn Les Antlés y la festa dl Cör de Gejù. Les Antlés n'é chilò da nos nia plü la jöbia dô la SS. Trinité, mo la domënia dô. In Les Antlés y in la festa dl Cör de Gejù vëgnel dlunch tignì la prozesciun solena col Santiscimo y la benedisciun dl têmp.

Al vëgn metü fora les bandires tl païsc y inèc fora dl païsc, olà ch'al passa la prozesciun, la musiga che sona, tratan la prozesciun, l'chor che cianta les beles melo-

dies y ciánties dles Antlés y dl Cör de Gejù. Jënt se cunforta a chëstes döes festes. L'bel ciánté, la musiga, les bandires, l'bel guant da festa, la Trocht, les statues che vëgn portades, i cunfaruns, che l'vent alza sö tl'aria, l'stlopeté; döt porta pro pur fa la festa plü grana y plü solena.

Purchël desseres resté inant chëstes beles usanzes, ciudì che sc'ares tomass, spo fossel prigo, che les festes instësses tomass.

Ai 13. de jügn él la festa de st. Antone da Padua, pröm patrono dl santuar da Piculin. Chi da S. Martin va in prozesciun a Piculin y ailò vëgnel ciánté mëssa. Al rüva inèc a Piculin chi da La Val in prozesciun, gonót dér in gran numer.

Ai 24. de jügn él spo S. Jan Batista, pröm patrono dla dlisia da S. Martin. La festa vëgn tignida la domënia plü dlungia. Plü dadi messâl pa gni a S. Martin l'caplan da La Pli a purdiché, mo sëgn n'en n'él plü degun.

Ai 26. de jügn él spo S. Vigile, patrono dles dlilies d'Al Plan y da Colfosch. Inèc chëstes festes vëgn tignides la domënia plü daimprò.

La festa de S. Pire y S. Paul vëgn zelebrada dér solenemënter a Rina, olà ch'al é patrozinio, mo dea ah'al n'é nia plü chilò da nos festa de prezet, vëgnera inèc scialdi tignida la domënia dô o plü daimprò.

Juli-messe

1 Mercui

2 Jöbia

3 Vëindres

4 Sabeda

5 Domënia

6 Lönesc

7 Mertesc

8 Mercui

9 Jöbia

10 Vëindres

11 Sabeda

12 Domënia

13 Lönesc

14 Mertesc

15 Mercui

16 Jöbia

17 Vëindres

18 Sabeda

19 Domënia

20 Lönesc

21 Mertesc

22 Mercui

23 Jöbia

24 Vëindres

25 Sabeda

26 Domënia

27 Lönesc

28 Martesc

29 Mercui

30 Jöbia

31 Vëindres

Regina

Vijitaziun de s. Maria

1. dl mëis, Tomësc apost

1. dl mëis, Ulrich, Elisabeta, Berta

14. dl'ann lit., Antone M. Zac.

Maria Goretti

Willibald

Kilian y soc.

Veronica

Knud, Erich, Olaf

Benedeto, Olga

15. dl'ann lit., Felix

Heinrich, Cunigunda

Camillo de Lellis

Bonaventura

s. Maria dla munt dl Carmelo

Gabriela

Arnold

16. dl'ann lit.

Margareta

Laurënz da Brindisi

Maria Madalena

Brighita

Cristoforo

S. Iaco apost., patrono dla dlijia de Badia

17. dl'ann lit., Iachin y Anna

Natalia

Innozenz

Marta, Ladislau

Pire Crisologo

Nazio de Loyola

Messé-iuli

Sëgn d'isté n'él nia plü tan de festes y tan de granes, sciöche d'aisciöda. Jënt à da laur alaleria y cun i furesti. An mëss pô inçè ciaré, ch' an ài da vire y da se vistí. De chësc à inçè la Dlijia fat cunt.

Mo impò él valgünes festes che vëgn plü zelebrades co les atres y valgügn sanç plü venerà co i atri.

Plü dadì gnô dër zelebrada y venerada s. Maria dla munt dl Carmelo. Jënt vedla se recorda pa bëgn ciamó, ch'al è la domënia dl Scapulir y chi che è scriç ite te chë cunfederaziun davagnâ na indulgëenza plenaria. Aldédaincö ne sàn plü nia dainciarà.

Na santa dër venerada é spo s. Maria Madalena, ai 22. de iuli. In chël dé, dijöi, ne pòl nia plovëi, zënza plöiel surices.

N sant dër veneré aldédaincö é s. Cristoforo, chël sant, che à porté l'Bambin Gejù sura na gran ega ia. Al é l'patrono di sciafërs. Al foss pa bëgn dërt da l'cherdé dër gonót, ch'an se recordass, ch'al è ciamó jënt sön chësc monn, che ô vire y inçè rodé incérch zënza ester vigni momënt al prigo de vita pur gauja de té jënt, che ne sà nia, che l'quinto comandamënt vël inçè sön strada y aldédaincö ciamó deplü sön strada. Al vëgn benedì i auti... al é

bëgn dërt, mo sc'an foss bugn de benedì assà i sciafërs, fossel mefo damì. Inè sön strada mostrunse, sc'i sun cristiagn o no.

Dër zelebré vëgn spo l'Gran S. Iaco, patrono dla dlijia de Badia. In chël dé él pa les patrunes de Badia che tol ca cala gran cialdira y d'cala buna farina. Döt dërt, mo laprò ne podunse pa nia se desmentié de cherdé S. Iaco in aiüt, ch'sunsi bugn, sciöche vël, da i jì dô al Signur.

D'isté él l'gran laur söles campagnes. Da doman adora ciña da sëra tert vëigun i paurs, che stracia y scintinëia, nia plü tan aldédaincö, ciudi ch'an à majinns da lauré y döt va plü snel y plü sauri. Datrai él spo inçè l' tëmp che sceca y ch'an ne pô nia lauré inant y che l'fègn vëgn ruviné. Dailò él da capì, ch'al pô inçè gni tut ca la domënia pur restelé. Al é nezescitë y düè vëiga ite chël, mo sc'al vëgn lauré la domënia pur pudëi s'la gode i atri dis, spo ne sunse nos cristiagn nia plü söla dërta strada, ciudi ch'i jun cuntra i comandamënc de Dî y chël n'é nia dërt. "Sis dis desste tö lauré y l'setimo dé palsé y santifiché".

La domënia dess ester n'n'ater dé co i dis dl'edema. Chël dessun inçè cunësce al vistimënt. Sc'an è vistis da festa, spo sàl inçè plü da festa. An sà inçè da ji vistis aladò pro l'sport, an bal o a na noza. Ciudi pa no plü l'dé dl Signur??

Agost

Agost

1 Sabeda

Alfonjo M. de Liguori, 1. sab. dl mëis

2 Domënia

3 Lönesc

Lidia

4 Martesc

Jan M. Vianney

5 Mercui

Dedic. d. Basil. de S. Maria Maggiore, Oswald

6 Jöbia

Trasfiguraziu dl Signur

7 Vëindres

1. dl mëis, Sito, Caietan

8 Sabeda

Domëne

9 Domënia

10 Lönesc

Laurënz

11 Mertesc

Clara d'Assisi

12 Mercui

Radegund

13 Jöbia

Ponziano, Ciascian, patrono da S. Ciascian

14 Vëindres

Maximilian Kolbe

15 Sabeda

S. Maria dal Ciüf, Assunziun de S. Maria al Cil, de prezet

16 Domënia

17 Lönesc

Iazinto

18 Mertesc

Elena, Claudia

19 Mercui

Jan Eudes

20 Jöbia

Bernard de Clairvaux, Ronald

21 Vëindres

Pio X

22 Sabeda

S. Maria regina, Siegfried

23 Domënia

24 Lönesc

Bartolomeo (Berto) apost.

25 Mertesc

Ludwig, Ujöp d. Calasanza, Senese, patrono da La Val

26 Mercui

Gregöre d. Utrecht

27 Jöbia

Monica

28 Vëindres

Agostin

29 Sabeda

Martirio de S. Jan Bat.

30 Domënia

31 Lönesc

22. dl'ann lit., Amadeo

Paulin

Agost

D'agost sunse bëgn tl zentro dl'isté, mo i dis vëgn bele dassënn plü cörè, mo l'çialt pô pa çiamó crësce. Plü dadí, cina che i paurs â çiamó tröc èiamp.. èi çialt ch'ai messâ se döré da sujuré y tan cunténç ch'an ê, sce na neora gnô pur stopé n mumënt o l'ater i râis çialc dl sorëdl che borjâ jö sólo goba dles sojoradësses.

D'agost é spo nüsc paurs inè scialdi sö pur munt. Sanbëgn n'éra mia plü sciöche plü dadí, olà ch'al ê tan de jënt che laurâ sö pur munt, olà ch'an stô edemes alalungia te chi prà da munt, olà ch'al gnô çianté y cighé da sëra dô vëies sön chi coi o dan val' ciasota. Datrai gnôl pa bëgn inè fat bertes de nöt fora pur chi tablà o te chères ciasotes da de té jogn che n'ë nia bugn da dé na tria.

Da nominé él spo sanbëgn la domënia dla Porziuncula, olà che la maiù pert de nosta jënt gnô jö de munt pur ji ai Sacramènc y davagné indulgënz. Cun les normes nöies dles indulgënz y cun l'gran laur cun i furesti, ne vëgnel nia plü cis tignì alalt les indulgënz.

Da tò jö val'vàra dagnora tan sauri!

Ai 13. dl mëis él spo S. Čiascian, patrono dla dlilia da S. Čiascian, che vëgn bëgn inè tignì scialdi la domënia plü daimprò ala festa.

Sanbëgn vëgnel spo fat gran

festa in Santa Maria dal Ciüf, spezialmenter a La Pli, olà ch'al vëgn tignì na prozesciun solena fora Brach cun cunfaruns, çianté y musiga. Da Santa Maria dal Ciüf vëgnel spo inè benedi l'ciüf.

Les patrunes porta adalerch l'ciüf a benedi, un plü bel dl'ater. Al dess ester chësc n sëgn de ringraziamënt a Idî pur i frùc dla tera.

Mo an à l'impresciun che chësta bela usanza dla benedizion dl ciüf vëgnes tres almanco. Chël foss bëgn sciode, sce an la lasciass ji fora.

Da Pasca vëgnel porté les spëises a benedi: üs, cér de vigni sort, liagnes de vigni grandëza y sort, pan de vigni grandëza y sort y ajét. Chësta usanza vëgn tres plü grana y al n'é degun prigo, che ara tomes. Insciö dessun inè tignì sö la usanza dl ciüf da s. Maria dal Ciüf. Y sciöche an tëgn la usanza de mangé l'signé da Pasca da jaiun, insciö dessun inè tignì la usanza de tignì sö l'ciüf benedi pur jënt y pur tiers, can che ara fala.

Ai 24. de agost él s. Berto, inè patrono da La Crusc y tröpa jënt va sö La Crusc a mëssa. Spezialmënter vëgnel fat gran festa sö La Crusc in S. Anna, ai 26. de messé, olà ch'al é s. mëssa çiantada y prozesciun cun i cater Vangeli.

Ai 25. d'agost él spo San Senesse, patrono dla dlilia da La Val. La festa vëgn sëgn inè scialdi tignida in la domënia. Tröp mëss se mudé pur gauja dl laur y dles cundiziuns soziales d'aldédaincö.

Setember

Setember

1 Mertesc	Verena, Ruth, Egidio	⌚
2 Mercui	Ingrid	
3 Jöbia	Gregöre l'Gran	
4 Véindres	1. dl mëis, Ida	
5 Sabeda	1. dl mëis, Maria Teresia, Roswitha	
6 Domënia	SS. Angeli Custodi, festa di jogn	
7 Lönesc	Otto, Regina	
8 Mertesc	Nativité de S. Maria	☺
9 Mercui	Corbinian, Pire Claver, Otmar	
10 Jöbia	An dla cunsacraziun dl dom da Pursenù y Balsan	
11 Véindres	Felix	
12 Sabeda	S. Inom de Maria	
13 Domënia	24 d'ann lit. Notburga	
14 Lönesc	s. Crusc	
15 Mertesc	Maria dolorosa, Dolores	⌚
16 Mercui	Cornelio	
17 Jöbia	Hildegard, Robert	
18 Véindres	Lambert	
19 Sabeda	Gennaro	
20 Domënia	25. d'ann lit., André Kim	
21 Lönesc	Matteo apost.	
22 Mertesc	Moriz y comp.	
23 Mercui	Lino, Tecla	☺
24 Jöbia	Rupert y Virgile	
25 Véindres	Klaus de Flüe	
26 Sabeda	Cosma y Damian	
27 Domënia	26. d'ann lit. Vinzenz d. Paul	
28 Lönesc	Lioba, Wenzel	
29 Mertesc	Michiel, Rafael y Gabirel	
30 Mercui	Iarone	⌚

Sëtember

Al pröm de sëtember él l'Sant al Cerf, s. Egidio. Sc'al é in chël dé bel tëmp, spo dessel ester döt setëmber o ñinamai döt l'ältonn bel, y scenó burt. Dagnora ne la stomel pa nia.

La pröma domënia de setëmber fajunse chilò da nos ñiamó la festa di SS. Angeli Custodi y la festa di jogn.

S. Maria de setëmber n'é dì ne nia plü tan da festa co plü dadí. Te tröc postè ne vëgnera nia plü celebrada solamënter.

Al gnô dit, che nanter les döes santes Maries, S. Maria dal Ciüf y s. Maria de setëmber, dessun ji a cöie les erbes de medejina.

Cun cöie ciüf él sanbëgn da mëte averda aldédaincö, ñiudì che tröc ciüf é sot a "tutela" y ne pônia gni cuiüs. Tröc s'un fesc de morvëia, ch'al é gnü proibì de cöie ciüf. An disc: "Plü dadí pudôn bëgn cöie ciüf assà, ñiudì pa sëgn nia plü. Al é bëgn nüsc prà y i un païé culta pur cënè y cënè agn alalungia."

Chësc é döt vëi, mo i mëssun inèc tó in cunscideraziun, che la situaziun é gnüda aldédaincö döt atramënter. Zakan n'él feter degügn furesti che rodâ incérch. Sëgn n'él di milesc al dé che roda fora pur nostes munts y fora pur nüsc prà. Punsun mo impü, olà ch'an ruvass cun nüsc bì prà da ciüf, sce vignun n'en cuiess mā

dui al dé. Al ne foss defata plü degügn ciüf, sciöche al é bele suzedü te tröc postè de nostes munts. Purchël é pu mā la jënt gonót de colpa, sce l'autorité mëss dé fora de té normes, ch'i n'un datrai nia cis ion.

Mo da parenté él indere, sce un o l'ater dl païsc cöi val' stinfa de Edelweiß o nagoles de crëp o brunelles y se ciafa spo na bela straufada. Al é vëi, la lege é anfat pur düc, mo sc'al é pacheres co desdrü munts deplëgn cun sù bì ciüf y sù bì coi, spo él döt dërt y al pê che degügn ne pôis dauri la boëcia; o sc'al é de jügn y de iuli fora sö pur chi prà da munt, can ch'al é la plü bela flu, sc'al é ailò schires de jënt jona che soga al palé, spo pêle ch'an ne pôis gnanca dì nia; insciö inèc, sce i furesti se lascia jö tla plü bela erba di prà da munt, olà che l'paur spera de pudei sié de buna erba da munt, ailò vëgnel inèc lascé fat y sc'an alza la usc, vëgnun fora stleç y rî. An à pa bëgn l'impresciun, che l'paur side gonót mā plü a dispostiziun dl turism. Al é vëi, inèc vël vir in pert dal turism, mo inèc l'turism dess purchël l'respeté y respeté sües cosses. Ara jiss mefo ailò plü sauri y plü cun pësc.

La minunga dl scrivan de chëstes lignores é chësta: Al é dërt ch'al sides pistes y lifc. Dër tröpa jënt vir dainciarà. Mo sëgn bastel plü co assà. Sc'i jun ñiamó plü inant, spo se mazunse pa la sapa te nüsc pîsc.

Ottobre

Otober

1 Jöbia

2 Vëindres

3 Sabeda

4 Domënia

5 Lönesc

6 Mertesc

7 Mercui

8 Jöbia

9 Vëindres

10 Sabeda

11 Domënia

12 Lönesc

13 Mertesc

14 Mercui

15 Jöbia

16 Vëindres

17 Sabeda

18 Domënia

19 Lönesc

20 Mertesc

21 Mercui

22 Jöbia

23 Vëindres

24 Sabeda

25 Domënia

26 Lönesc

27 Mertesc

28 Mercui

29 Jöbia

30 Vëindres

31 Sabeda

Terejia dl Bamb. Gejù

1. dl mëis - ss. Angeli Custodi

1. dl mëis

27. dl'ann lit., Domënia da Rosare, Francësch d'Assisi

Plazido

Bruno

S. Maria da Rosare

Gunther

Dionisio, Jan Leonardi

Victor

28. dl'ann lit.

Maximilian

Eduard

Callisto

Terejia d'Avila

Hedwig, Gallo, Margarita M. Al.

Nazio d'Antiochia, Rudolf

29. dl'ann lit., Lüca evang.

Jan de Brebeuf, Isaak, Paul dla Cr.

Wendelin

Ursula

Cordula

Jan da Capestrano, Saverino

Antone M. Claret

30. dl'ann lit. Ludwig

Albuin

Wolfhard

Scimun y Giüda apost.

Narzisso

Alfonjo Rodr.

Wolfgang

Otober

Otober é indô n mëis, che la Dlijia à dediché a S. Maria, y spezialmënter a S. Maria da Rosare. Purchèl la próma domënia é la domënia da Rosare, olà che al vëgn fat gran festa te tröpes còres de nosta valada y spo domisdé inèc la bela prozesciun da Rosare. Spezialmënter gran festa vëgnel fat a La Pli de Mareo, olà ch'an i disc činamai segra da Rosare. Ci ch'i sà, él domisdé la musiga che dà concert sön plaza de dlijia pur ti dé plü importanza a chësta festa.

Ai cater él spo S. Francësch, olà ch'al vëgn dit mëssa sö La Crusc y olà ch'al é spo a Badia l'gran marcé da S. Francësch.

Una dles domënies d'otober vëgnel spo inèc fat la festa de ringraziamënt dla racolta, olà ch'al vëgn te tröpes dlijies inèc tignì les ores de ringraziamënt. Dér n bel pinsier fossel inèc, sc'al gniss adoré chël dé pur daidé cun frûc dla tera de püra jënt, jënt dala meseria.

La terza domënia d'otober él spo la festa dla segra de düc. Al vëgn sanbëgn recordé in chël dé la cunsagraziun de nostes dlijies. Ci ligrëza ch'al sarà ste laota te nosta popolaziun, can che l'vesco da laota cunsagrà l'pröm iade la

dlijia, che i â costé tan de fadies y scioldi da fa sö! A nos stàra de mantignì beles y dëgnes nostes dlijies. Aldédaincö unse pö čiamó plü sauri i mezi.

Otober é l'mëis da Rosare, la bela oraziun a S. Maria, che gnô plü dadí bëgn feter te vigni familia dita, ci n'él pa aldédaincö?

L'curat damanâ n dé te scora: "Dijéis čiamó la corona da sëra a čiasa?" Al è 15 nanter scolari y scolares. Set à atira alzé la man y dijô: "Nos dijun pa vigni sëra la corona." L'curat i laldâ: "Brai, brai."

Trëi de chi chinesc dijô: "Nos dijun mefo datrai la corona." I atri dijô: "Nos ne dijun mai la corona. L'pere n'é nia a čiasa y la mama é stançia."

Sciöche ara é te d'atri païsc ne sàñ nia. Mo üna na cossa sàñ dessigü, che an ne sarà mai bugn de sostituî la corona cun n'natra oraziun plü bela a S. Maria. Dì la corona te familia é bëgn dér na bela usanza, che ne dess nia gni tutu jö te nüsc païsc ladins.

Minëis bëgn ch'al side dërt bravé tan de ester ladins y lascé demez les plü beles usanzes di ladins?

Ai 28. él la festa de S. Scimun y s. Iaco, olà ch'al é la usanza de jì a marèe da S. Sciumun a Bornech, inèc sc'an n'à nia da cumpré o da vëne, altamo da ji a marëna a Bornech.

November

November

1 Domënia	Gnissant
2 Lönesc	Dé dles animes
3 Martesc	Hubert, Pirmin, Martin de P.
4 Mercui	Carlo Borromeo
5 Jöbia	Emmerich
6 Vëindres	1. dl mëis, Linert, Cristiana
7 Sabeda	1. dl mëis, Willibrord
8 Domënia	32 d'ann lit., dles animes
9 Lönesc	Dedic. dla Basil. dl Lateran, Roland
10 Mertesc	Leo l'Gran, Giusto
11 Mercui	Martin de Tours
12 Jöbia	Iosafat
13 Vëindres	Stanislau
14 Sabeda	Alberich
15 Domënia	33. d'ann lit., Albert
16 Lönesc	Margareta
17 Mertesc	Florino, Gertrud
18 Mercui	Dedic. d. Basiliches de S. Pire y s. Paul
19 Jöbia	Elisabeta de Thüringen
20 Vëindres	Edmund
21 Sabeda	S. Maria da Ierusalem
22 Domënia	Cristo Re, Zezilia
23 Lönesc	Columban, Clemente I
24 Mertesc	Flora
25 Mercui	Caterian d'Alessandria, patrona da Corvara
26 Jöbia	Conrad y Gebhard
27 Vëindres	Modesto
28 Sabeda	Berta
29 Domënia	1. d'Advënt
30 Lönesc	S. André apost.

Novëmber

Novëmber mët man cun la gran festa de Gnissant y l'dé dô l'dé dles Animes. Chësta festa y l'dé dles Animes vëgn bëgn feter in-dlunch zelebrà cun devoziun y cun scerieté. Jënt va ai Sacramènç pur davagné spo les indulgëncies pur les püres animes dl purgatore. Bele i dis denant él la jënt che infurnësc les fosses de sü defonti sciöche sëgn de record y de amur çiamó dô la mort.

In Gnissant domisdé spo vëgnel fat funziuns te curtina y n gröm de jënt, inè chi che é tl furesto vëgn adalerch y s'abina te curtina pur perié pur sü defonti. Tröpes legre-mes de incherscemuñ tomaràl indô sön la tera benedida de curtina.

De té funziuns te curtina vëgnel spo inè tignì l'dé dles animes danmisdé, sanbëgn inè l'Requiem cianté te dlijia y spo s'abi-na inè la jënt pur les funziuns dan l'monumënt di tomà de vera. Pur i tomà vëgnel inè cianté na mëssa n dé ia pur l'mëis de novëmber.

Sciöche l'dé dles Animes, insciö vëgnel inè fat les funziuns te curtina la domënia dles animes.

L'dé de Gnissant da sëra vëgnel impié dötes les ciandères söles fosses y te dlijia vëgnel perié l'Rosare y l'De profundis pur les animes y te val'postè vëgnel soné les ciampanes deperpo.

Bindicé de novëmber él la usanza de ji te curtina a perié pur i morç.

Ai sis él san Linert, inè n patrono dla dlijia de Badia. Al centro de Badia i dijun pö San Linert.

Ai 11. dl mëis él spo San Martin de Tours, patrono dla dlijia da S. Martin de Tor.

Ai 22.11. zelebrunse spo la gran festa de Cristo Re.

Ai 22. él inè la festa de s. Zezilia, patrona dl cianté y al é la usanza che i ciantadùs y les ciantarines s'abina in chël dé a cianté y s'la gode pro na buna picia marëna te val'ustaria. I ciantadùs se mirita pa bëgn l'ringraziamenti da pert dla Dlijia y de döta la popolaziun, sc'an pënsa, tan de ores che ai ofrësc sö pur fa plü solenes, plü santes y plü granes les domënie, les festes, les nozes y les sopoltòres.

Zënsa chor de dlijia stessera mal cun nostes domënie y festes!

Ai 25. spo él s. Caterina, patrona dla dlijia da Corvara. In chël dé él la usanza plü dadì che an ne laurâ nia cun val'che à rodes, sciöche les rodes da firé, ciudi che s. Caterina é gnüda martorjada sön na roda da fiëius de fer.

Ai 29. spo él bele la pröma domënia d'Advënt. D'Advënt urunse aldi spo söl'atra palata.

Ai 30. zelebrunse s. André apostol, spezialmënter a La Val, ciudi ch'al é ailó secundo patrono dla dlijia.

Dezember

Dezember

1 Mertësc

2 Mercui

3 Jöbia

4 Vëindres

5 Sabeda

6 Domënia

7 Lönesc

8 Mertesc

9 Mercui

10 Jöbia

11 Vëindres

12 Sabeda

13 Domënia

14 Lönesc

15 Mertesc

16 Mercui

17 Jöbia

18 Vëindres

19 Sabeda

20 Domënia

21 Lönesc

22 Mertesc

23 Mercui

24 Jöbia

25 Vëindres

26 Sabeda

27 Domënia

28 Lönesc

29 Mertesc

30 Mercui

31 Jöbia

Edmund

Luzio, Bibiana

Francësch Xaver

1. dl mëis, Berbora

1. dl mëis

2. d'Advént, Micurà

Ambrojio

Solenité de s. Maria imaculata, de prezet

Liborio

Angelina

Damaso, Artur

Hartmann, vësco da Pursenù

3. d'Advént, Luzia, patrona da Lungiarü

Jan dla Crusc

Nina

Adelheid

Iołanda, Lazaro

Filipo d. Ratzeburg

Pire d. Ar.

4. d'Advént

Richard

Iutta

Ivo, Vittoria, Jan de Cracau

Vëia de Nadé

NADÈ de nosc Signur Gejù Crist

Stefo, pröm martire

S. Familia, s. Jan evang.

ss. Inozënč, dé Fantú

Tomèsc Becket, Tamara

Felix I

Salvester

Dezember

Dezember é l'méis dl'Advént y l'Advént é 1 tēmp, olà che jént s'arjigna ca ala festa de Nadé. Al vëgn punsé a Nadé y da Nadé fejun sö la cripele y tla maiù pert dles families inèc l'lëgn da Nadé.

Da sot l'tét jó vëgnel indô tut döt chël patüc, che alda pro la cripele. Al vëgn cuncé fora ci che é rot o inmalester, datrai inèc indô fat atramenter o danü. An ô che la cripele àis vign'ann val'danü, val'dater y les idees de jént é chilò datrai zënza fin. De té gran cripeles sciöche an les fajô plü dadî, che tolô fora oramai mesa la stüa, ne vëgnel nia plü metü sö aldédaincö. Impröma de döt n'an aldédaincö nia plü de té gran stües sciöche laota plü dadî, spo adorun sanbëgn inèc tröpa lerch pur radio y televijiun y d'autres majinns modernes, che n'ë gnanca plü dadî. Mo la bela usanza dla cripele ne dess nia gni jó, zënza pordunse üna dles plü beles usanzes de nostes families ladines. La cripele vëighi inèc iö na scora de fede y de religiun y la raprejëntaziun via dl pröm toch dl Vangele.

Plü dadî ne cunescion oramai nia o dër püch la usanza dl lëgn da Nadé. Chësta usanza é plü moderna y ara vëgn, sciöche i scicà sà da di, dai têmps pagagn. Ti frëit y scûr dl'invêr se dejidréiun l'lëgn dla vita, che dà indô impü de cunsolaziun.

Insciö é chësta usanza gnuida cristianisada y al é deventé l'lëgn da Nadé y i tudësc i disc "Christbaum" y sot al Christbaum vëgnel

spo metü les scincundes da Nadé, sciöche sëgn d'amur che vëgn da Chielbeldi y vëgn dé inant ala jént.

Ai 4. de dezember él s. Berbura y spezialmënter chi da La Val fesc festa. Ai va in prozesciun sö a s. Berbura y ailò vëgnel cianté mëssa. Gonót él da chë sajun da nëi, da vënt y da frëit. Ruvà sö te dlijia da S. Berbura jô berba Tita te sacrestüa y damanâ siur Pire: "Ci mëssunse pa incö cianté?". Siur Pire respognô döt scerio: "Auf der Olm ist koa bleibn." Defora sböräl y novôl dassënn. An la cunta ciámó aldédaincö.

Ai 6. dl méis él spo s. Micurà cun sües usanzes da ji a fa s. Micurà y i porté de bun patüc ai pici mituns.

S. Micurà vëgn cun l'angel adalerch, va tles families, damana fora i mituns. Sc'ai sà val', spo ciafi de bun patüc y sc'ai ne sà nia, ciafi na frascia, mo defora da porta y datrai inèc daite él pa l'malan cun de té gran cor che aspetta.

Sce chësta usanza vëgn adorada pur eduché, spo éra dërta, mo datrai vëgnera inèc mä adorada pur ji a mitans, spo n'éra nia plü apost. Apost n'éra gnanca, sce ara vëgn adora pur spriguré i mituns.

Ai 8. dl méis él spo la gran festa de s. Maria Imaculata, che vëgn dër tignida alalt chilò da nos y te tröc postè él inèc la festa dles jones.

In vëia de Nadé él gragn y pici che s'arjigna ca a Nadé y düc se cunforta da ji a Maduines a mesanöt.

A ciasa stal mä plü val'él y de té pici mituns. Dô Maduines vëgnel

spo ciámó metü sön mësa val' tee y de vigni sort de bun patüè da mangé. Plü dadí ciafái dô Maduienes da buna jopa da cér cun val' d'arestì laprò.

Fora pur Marô él y é ciámó aldédaincö la usanza da fa sö l'alté da Nadé te stüa y in s. Jan de Nadé jôn plü dadí da na ciasa a l'atra a ti ciaré ala cripele y al alté y al gnô cunté incérch, olà ch'al è la majera cripele o l'majer alté.

San Salvester spo é l'secundo patrono dla dlijia d'Antermëia y al vëgn fat gran festa, nia plü tan co plü dadí, dea ch'al é tröp laur cun i furesti. Chisc ultimi agn él inè chilò da nos gnü sö la usanza de la bate dassënn la nöt de s. Silvester y gonót ciñamai de spaçhé adöm döt. Mo che chësta side na bela y dërta usanza, chël n'é pa vëi... aah, chël NO!

Dilan dl'ann passé y döt l'bun pur l'ann nü.

L'ann 1987

È n ann scëmpl de 365 dis.

L'aisciöda mët man ai 21. de merz dales 4 y 52 minüç, l'isté ai 21. de jügn dales 23 y 11 minüç, l'altonn ai 23. de setember dales 14 y 45 minüç, l'invêr ai 22. de dezember dales 10 y 46 minüç.

Festes de prezet dla Dlijä y ziviles é dötes les domënieś dl'ann, Nanü, Santa Guania (Bonia), S. Martin dal Ciüf, l'Imacultata, Cnissant y Nadé.

Dal 1977 vëgn tignides les festes dl'Assënza y dles Antlés la domënia dô che ares tocass. S. Ujöp y Ss. Pire y Paul n'é nia plü festes de prezet t'Italia.

Capiun é ai 4. de merz; Pasca ai 19. d'aurì; l'Assënza ai 31. de mà; Pasca de mà ai 7. de jügn, SS. Trinité ai 14. de jügn; les Antlés ai 21 de jügn; SS. Cör de Gejù ai 28. de jügn; pröma domënia d'Advënt ai 29. de november.

Les 2 scurëzes dl sorëdl n'é chilò da nos nia da udëi.

Marçés

JENÉ-IENER

ai 3. a Bornech (vigni mercui) - ai 24. a Tlüses.

FORÀ

ai 2. a S. Laurënz - ai 14. a Badia - ai 21. a Bornech - ai 24. a Tlüses.

MERZ

ai 19. a Pursenù - ai 30. a Bornech.

AURÌ

ai 3. a Longega - ai 9. a S. Laurënz.

MÀ

ai 1. a Badia - ai 2. a Tlüses - ai 11. a Longega - ai 13. a Bornech - ai 26. a Pederoa.

JÜGN

ai 9. a S. Martin - ai 23. a Longega - ai 25. a Bornech.

IULI

ai 22. a Bornech.

AGOST

ai 10. a Bornech.

SETËMBER

ai 12. a Bornech - ai 14. a Tlüses - ai 21. a Al Plan - ai 28. a S. Martin.

OTOBER

ai 3. a Badia - ai 7. a S. Laurënz - ai 24. a Pidrô - ai 26. - 27. - 28. a S. Scimun a Bornech.

NOVËMBER

ai 9. a S. Martin - ai 11. a S. Laurënz - ai 18. a Bornech.

DEZËMBER

ai 5. a Bornech.

SALVÀ LADINS

Bun dé y bun ann
 al püre y al sann,
 ai pici y ai gragn,
 al amich y al compagn,
 mo inc' ai nemîsc.

Te vigni païsc
 al dess pö ruvé
 l'bun auguré;
 pur ciasa y majun,
 te vigni ciantun
 la benedisciun
 de nosc gran Signur.
 A vël va l'onur.

Bun dé y bun ann a düè canè se disc l'Calënder ladin incè in chësc ann 1987. Döt l'bun dal cil, döt l'bun dala jënt y döt l'bun da os instësc. L'proverb disc: "Dëidete te instëss, spo te dëida Idì". Mo nos düè canè formun na sozieté y inscio sunse dependënc un da l'ater y chesc é dërt. Un pur düè y düè pur un. Incè chësta regula dess se mené te nostra vita, spo junse pa bëgn dërt.

Purchël ô l'scrivan de chësc calënder s'augüré a düè canè, ladins o nia ladins, a düè chi che

se lì, la buna orienté de fa l'dërt y l'iüst a Chëlbeldì, al'atra jënt y a se instësc. La buna orienté é l'pröm scalin söla stiga dl bëgn, dla pësc, dla concordia, dla iüstizia y dla tranquilité.

Can ch'i s'augüri döt l'bun, spo uressi incè miné laprò, ch'i se recordëis dagnora, ch'i ne sëis nia susc al monn: nia susc te ciasa,

nia susc te vijinanza, nia susc tlaur, nia susc tl comun, nia susc tla ligrëza, nia susc tla pasciun, nia susc tl dolur, nia susc tl sufrì.

Chël momënt, ch'i minun da ester susc, se destacunse tres deplü da ester jënt.

Al è n iade na gran festa da bal y te n té gran bel sôl êl döt jënt alingrana, bel vistis, ëi bì incrabatà sö y col frach bel sferié fora, che bandorâ tratan ch'ai rodâ; ëres, an mëss dì dames bel depëntes, cun guant de sëda, ciûf ti ciavéis, oreçini d'or y d'arjënt, variëtes cun cristâi che glizernâ tluminüs di lampiuns.

Na musiga sonâ da bal sön n podium, che düc la udess y l'aldiss. Mâ ligrëza, mâ döt l'bel, mâ gode y lascé gode parôl ch'al regnass te chël gran salamënt.

Inurchëltan ciumpëdel adalerch n té püre cosce döt sbordené. Sön üsc stal n momënt chit y ciara y ciügna l' cè. Defata él ailò l' scef, l' tol pur n brac, l' osc da üsc fora y disc: "Tö n'âldes nia chilò".

Chël püre cosce s'un va, mo al ne sta nia fora dî. Al vegn indô zruch, ciara incérch y scraia: "Al è ciamó jënt al monn".

Döta chë meja de jënt che balâ y s'la dô buna, se fermâ y ciarâ ia da üsc, mo chël püre cosce n'è ingnó plü da udëi, mo impò l'ai cunesciü. Al è ste n iade un di sù, che savô da se gode y se tó lisiera la vita. Al â lascé chë vita lisiera y è deventé n eremit. Cina ch'al è tan gonót y tan tröp inanter la jënt dl bel monn, n'âl mai albü dlaurela de punsé plü inant y al minâ ch'al foss mâ su al monn y che düc messass mâ ester pur vël. Sëgn

ch'al fajô l'eremit y ch'al è la maiù pert mâ su, âl albü dlaurela de punsé dô y al è gnü lassura, ch'al è ciamó jënt al monn y che un é dependënt dal ater.

Ciamó n iade uressi s'auguré, ch'i se recordasses dagnora, ch'i ne sëis nia susc al monn, ciudi che, can ch'i se recordun chël, spo sunse plü bugn, plü iüsç, plü prosc.

Particularmënter döt l'bun ai amarà, ai püri, a chi che à da sufrì: che ai pôis indô varì y gode la sanité, che é un di maiùs bëgns te nosta vita; che al i vëgnes indô tut demez les soferënces y suié sö les legremes. Mo sce al ne foss nia scrit chësc tla orienté de Dî, spo i augurunse, che ai àis la forza de soporté y de soporté dërt la crusc che ai à ciafé.

Döt l'bun ai geniturs de nostes families. Vëi è la fundamënta de nostes comunitàs y dla sozieté. N fabricat, che à na buna fundamënta, sta plûlere toch y frëm.

Ai geniturs urunse i auguré uniun nanter vëi, tan tröpa sapienza, forza y coraje. Ehee, ch'ai àis plü coraje cun sù familiars tl'educaziun y s'infides inçè da i dì val'ai sù. Tan gonót àldun: "Aldédaincò ne pôn mine plü dì val". Sce, scee ch'an pô i dì val'. La medejina mëssun pa mëte sôla plaia, sc'an ô che ara varësces.

Urun inçè i auguré, che ai vëighes inçè ite che sù mituns fala, no mâ tan i mituns di vijins. Spo urunse i auguré ai geniturs, che ai n'âis mai la desgrazia de defëne i mituns, can che chisc fala o à l' tort, ciudi che ailò i fajessi n dann, ch'an à döta la vita da s'un

sintì, da trames les perts. Mo sce i mituns fesc dërt, spo se miriti vigni tant n lalt.

Döt cant l'bun uressi spo auguré ai pici mituns y ales pices mitans, che ai àis de bugn geniturs, de bugn maestri y educadùs, de bugn patrunz, dér na buna orienté al laur y a olghé y stimé, ch'ai sipes dagnora dér sagns y da forza y ch'ai sipes tres dér cun-ténè.

Dér n bel y gran augüre, o a dì plü avisa "de bi y gragn auguruns, uressi ti mené y ti dì ala jënt jona, Mo pro chisc auguruns ne pôi nia me desmentié de mête laprò de i perié, che ai se recorde, che sön chësta tera n'àn mai imparé assà che an mëss tres indô se lascé dì, che an n'é mai studià assà, che an adora tres formazion nöia, educaziun y tres forzes nöies. Recor-desse che l'monn tégñ pa düc. Düc adorunse leges, düc mëssunse se lascé di; düc adorunse na sì, ch'i ne junse nia a dann.

A nosta jënt jona che va cun l'auto o cun l'motor, oressi i aguguré, che ai àis dagnora respet y riguardo a l'atra jënt y spezial-mënter ala jënt vedla. I savëis pa bëgn, che te n abitat, t'en païsc ne pôn nia fa vera che n'é nia debujëgn. Chësc vél spezialmënter dô marëna, can che jënt ô palsé, spo da sëra y de nöt, can che jënt ô durmì y â debujëgn da palsé y durmì. I savëis pa bëgn spo, che an ne pô nia raité sö pur chères munts, sö pur chi pra da munt. Altamo te chi postèc uressun avëi na pêsc da chë vera y chël nia mâ nos, mo ciámó deplü i furesti, che vëgn te nüsc païsc a chirì la pêsc,

ciudì che te cité n'ài tan assà da chë vera, che ai é sforzà da i sciampé almanco pur val'edemes.

Cara jënt jona, punsede a chësc, spo gnareis inè os plü respetà y manco brunturà.

Al é pa bëgn vëi, che chësc é deventé aldédaincö n problem, mo sc'i lasciun impü comané nosc bun ciurvel y l'quinto comanda-mënt y les regoles dla cherianza, spo vâra mefo bëgn plü sauri.

N té berba da Rina me dijô n iade: "M'àldeste jon. I t'à intenü!".

N bun audé vál spo a l'autorité de nosta valada. I urun i auguré che ai àis dagnora i mezi, che ai adora pur aministré i bëgns dl Comun y dla popolaziun. Aldé-daincö pèle, che ai ne stënti nia tan ailò.

Mo üna na cossa dér importan-ta uressun ti aguré a nosta autorité y chëra é che ai s'intopes dagnora da fa cun düc, plü ch'al é poscibl, anfat. Gonót él dér rî, mo an cunësc atira sc'al é la orienté chilò. Ci che jënt à plü ingert é, sc'ai vëiga che valgëgn pô fa döt y che al é döt dërt pro valgëgn, y d'atri indô vëgn sciurà sön na pert. N té tratamënt desvalì é ci che fesc l'plü rî sanch te na popolaziun.

Che an side pa dagnora bugn de acunténté düc, chëra ne va pa gnanca y al n'é pa inè de chi che mina de podëi damané plü co i atri. L'egoismo é pa bëgn deventé dér gran aldédaincö.

Ai paurs urunse i auguré dér n bun tëmp cun plöia y cialt can che la natöra se l'dejidräia, na buna racolta, de bun fëgn y artigöi, de buna blaa y che i tiers y l'lignan

ciafes süa dërta y iüsta valüta; spo sanité y forza da lauré y inè ligrëza pro l'laur y che l' laur vëgnes premié cun de bugn frùè.

Ai lauranç ti augurunse dagnora laur, ligrëza pro l'laur y sanbëgn inè sanitè y buna orienté.

Plü avisa ch'an fesc n laur y plü ligrëza ch'an ciafa laprò. N laur sbordené y fat mal, fesc malcuntent l'datur dl laur y l'laurant instëss. L'laurant ô che al vegnes païé cun de dér scioldi y no cun scioldi falc; insciö ô l'datur dl laur, che al vëgnes fat val'che vël chi scioldi, che al mëss dé ca.

Döt l'bun spo di augurunse a chi che à da fa coi furesti y chi che vir dai furesti. I uressun che ai ess na buna sajun da d'invêr y inè da d'isté. I ti augurun che ai ciafes furesti valënç y da scioldi. Mo i ti augurun inè, che ai sâis da traté dërt i furesti, che chisc se sinti bëgn te nüsc païsc. An disc: Na man là l'atra. Insciö éra mefo inè tla vita. Sce nos tratun bëgn i atri, spo gヌnse tratà bëgn dai atri.

Sc'an ô che la vačia dài lat, spo mëssun la ojoré. Sc'an ô sojoré furmënt, mëssun denant n'en sciuré fora. Mo chësc n'ô pa dî ne nia dì, ch'i mëssun s'inslené jö dan i furesti y i liché dant y dô.... oh no, no. Impröma él pa nostra familia che alda da gni socodida y che alda d'avëi l'fati so. Al n'è pa nia dërt, ch'i mëtun nüsc mituns

invalgó sot l'tët o te val'çianó y lasciun jì i "sciori" bì comoç te nostes çiamenes.. chël ne foss pa nia dërt.

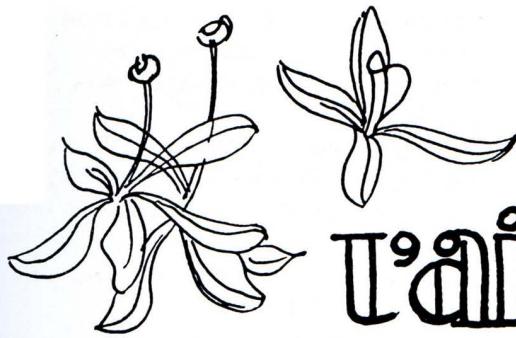
L'medemo éra col mangé. Ara n'é pa nia dërt a iüsta, che nostra jënt o l'personal, che à datrai n té laur, ch'ai mëss mangé sö les sbrosces di "sciori" y çinamai chères datrai meses frëides.

Al foss pa bëgn çiamó tan tröp da dì chilò, inè ci che regardëia spiritualmënter la vita cun i furesti. I dessun mefo ester madüs assà da tó sö l'bëgn che ai se dà y lascé l'mal y i n'un dér dessigü nia bria de se dodé de nostes beles usanzes y de nostra vita religiosa. I furesti se respetëia nos, sce nos savun da se respeté nos instësc.

Mo sëgn mëssi bëgn lascé da purdiché, zenza dijëis: Al vëgn mefo tres cun sëus purdiches. Èis bëgn dér rajun, mo tröp d'ater ne sâi nia cis da fa, ater co ti baié ite a jënt. Tan gonót m'ài bele cunfessé chësc bur viz, mo al pê che nia ne jöis. An disc pö, che l'viz é sciöche na çiamëja de fer. Mo i me cunsolëi cun chëra, ch'i ne mësseis pa nët li chëstes purdiches y la jopa ne dessun mai mangé tan cialda co che ara vëgn cujinada.

Ciamó n iade a düc canç, gragn y pici, riç y püri, sagns y amarés, a düc canç döt l'bun pur l'an 1987.

Morlang A.

L'âlscëñödlâ.

Regules dl tëmp

AURÌ

Sc'al nëi d'aurì,
i prà s'la rì.
Sc'al é da san Iorз la siara tan alta,
che n corf pò s'ascogne
la-ite, spo dà-l ca tröpa blaa.

MÀ

L mëis de mà frëid y mol,
implësc al paur sach y fol.
Sciöch'al é da san Urban (25),
pur trëi edemes l'aràn.
I sanc dal frëid ne sta nia fora
mo no ch'ai fej-i pa gran pora.

JÜGN

Da san Medardo (8) plöia,
pur caranta dis la möia.
Da san Jan (24) do plöia prëia,
do san Jan le pauer siëia.
Ton-el de jügn demestrù,
la blaa crësc con saù.
Dic y fac.
Recorde-te, che can che un à 1 viz de dì:
„An disc”, spo min-el dagnora se instëss.
N fol soflé sö n'à n gran pëis.
Püc sa, tan ch'an mëss savëi, pur savëi,
ch'an sa püch.

Nagoles de crêp

La Plì de Mareo con Curt

Nosta diozeja

Döta la dlijia catolica con sü zirca 800 miliuns d'animes è partida sö ten 2 fina 3.000 diozejes. Na diozeja è partida sö te decanaç o vicariaç: de chisc n' élè a chilò da nos sot al vesco Monsignore dot. Wilhelm Egger 28. I decanaç endô è metüs adöm dan tan de ploanies (parrocchie o Pfarreien): nos n' un en dötes 280

con zirca 430.000 abitanç: de chisc: 17.750 Ladins; i ò dì: söjö 9.160 gardenes y 8.950 badioç - maroi. Fassa è sot a Trënt, Fodom y Ampez sot a Belun. Cöres o curazies àn o tut jö o an les à fat ploanies: cäsc a gauja dl Concordat dl 1984 danter l'stato dla Talia y l' Vatican.

I confins de nosta diozeja è plü

gonot gnüs modà jö. L'ultimo iade col document dl Papa Paul VI ai 6 de iuli dl 1964. En chel dè è en gran-gran toch dl' arzidiozeja da Trënt gnü metü pro la diozeja da Porsenù; i decanaç da Fodom y da Ampez àn destachè da Porsenù y i à sbürlè pormez a Belun. Al n' è nia gnü fat na diozeja näia: dal 1964 encà âra en n'ater inom y chel è Dz. Balsan-Porsenù. Dì alalungia éle gnü porvè de fa fora dl Adesc alt (Alto Adige o Südtirol) öna na diozeja... dan da val' tämp an činamai orü en fa na näia a Balsan. Segn è i paisc da Salurn čina l' Brenner, o döta la provinzia da Balsan sot al medemo vesco. De sigü è chesch inçè en gran merit dl vesco Msgr. dot. Gargitter. Dal 1972 abitëia l' vesco diozejan nia plü a Porsenù mo a Balsan y avisa te na abitaziun sot l' têt dla čiasa dlungia la dlisia o

catedrale sö la Plaza Walter. Col temp gnaràle fat en "zentro diozejan" ailò dlungia y l' vesco jarà a abità te chel fabricat.

Che l' vesco se n' è jü ad abitè de fora da Porsenù nen à tröc nia orü odee ite y ai se n' à albü a mal.... è po i veschi sta oramai 1000 agn a Porsenù; ci che savun è les gaujes de cäsc fat da cherì a Roma.

I veschi a Jeon

Jeon (Jeo, Jenn) è chel crep sura Tluses. Al i vegn inçè dit "Crep sant de Südtirol". Sant dea che da chel crep enfora èle gnü portè tröpa santità dan da döt con la converjiun al catolizejimo de nostes valades bele der tröp o cotan de secoi dan l'ann 1000. Plü

Scolari d'Antermëia dan plü de 50 agn

GROEDNERBAHN bei KLAUSEN am EISACK:
TUNNEL gg. das KLOSTER SÄEBEN

722-59. Dolomiti, CHIUSA ALL'ISARCO
TUNNEL della FERR. GARDENESE verso SABIONA

dadi gnôle venerè idoli corassö, cina che al è rovè proi adalerch a convertì Jeon: plü sigü da proi gnüs da Acuileia sö. Nosta valada è ben inè gnöda convertida da Jeon enfora ençer l' 7 o 800 dô Cristo. Por recordè cästa converjiun y por dì dilan de na te gran grazia à La Plì de Marou metü man cola gran prozesciun, che ven ciämò encö tignida vigne trei agn y ma plü da ëi, jogn y mituns.

La ferata de Gherdëna cun ia dedô l'cunvënt de Jeunn

Crep sant, dea che al è corassö ste zirca 30 veschi y de chisc de sigü val'Sanç: un è pö tres ciämò venerè S. Ingenuin (+606) Der tröc documenç söl pröms agn di veschi che à laurè a Jeon, nen éle nia. Dal 570 vegnial nominè en vësco Materninus.

Na pert de stüdià arata che n vësco poi por ester ste - ciämò denant co sön Jeon a S. Laurenz

dit laota Sebatum, o a Sterzing o fora dlungia Lienz.

Nüsc antenaç è dì alalungia sta sot a Jeon o plü avisa tla diozeja de Jeon.

Crep sant pòn i dì ia sura Tlüses magari inè por chel che al è da cotan de cènè d'agn encà en convent de monies de S. Benedet: ares preia tröp y laora tröp inè por nosta santitè.

Crep sant: encö ele en santuar,

vijitè da tröc che va sò por sanè. Al è trei dlijies söl crep: chera dla S. Crusc è plü da dì stada l' dom o la catedrale dla diozeja de Jeon.

I veschi a Porsenù

Cotan dan l' 1000 è la planöda, olâche al è encö la citè da Porse-

**Dom
da Pursemù**

nù, en bel gran parü: les gran eghes dla Rienza y dl' Isarch rová adöm. Nia dalunè da chi parüj èle en pü pormez ala munt les frabiches den gran lüch: dl mair Prichsna: patrunz de chesc lüch der destenü fora por les vals de nostra provinzia dancö y de atres, scioche Fodom, è i imparadusc todesc. Por s'la fa buna prò l' vesco, dan da döt can che ai gniò lafora ite y sura l' Brenner jö con soldas, i ai scinchè cäsc lüch Prichsna bele dö l' 900 ai veschi de Jeon. Ci à pa segn chisc veschi metü man a fa? Ai à metü man a lascè fa sö dlrijies y ciases sön chel teraç asüic sö. Ai à spo lascè l'abitaziun söl crep da Tlüses y è gnüs a ste a Porsenù. Can è pa chesc sozedü? Avisa ne l' sán nia: an mina ti agn dal 950 al 990: ò dì: dan da 1000 agn. Dailò encà è dagniora sta nüsc veschi diozejan a Porsenù cina l'1972. Porsenù è la citè di veschi: al n' è ste oramai 70. L' vesco che à baratè jö "ciasa" y che è spo inè mort tla citè nöia è stè S. Albuin (+ 1006).

Sot an vesco, zerto Hartwig (+ 1039) à nüsc veschi ciafè l' titl da principi y ai l' è inè: cäsc titl i à l' papa Pio XII tut l'ann 1942 a cotan de veschi fora por l' monn.

La storia gnis massa lungia, sce an oress scrì de plü y plü avisa val' sön chestes gran Porsones te nostes teres. Scioche ara zozed endlunch, ele ste veschi manco bugn, de bugn y der de bugn; veschi che à albü tempi de pêsc y tempi der sottesura.

Sanè vegn venerà chi dui che un bele dit, Beat l vesco Hartmann (+ 1164).

Siur Merch Graffonara y Alfreider Vijo

Poppo è gnü papa, mo al è mort dö da trei edemes (1048), an mina entosiè.

Cotan de veschi è sta cardinai. An minâ y s' aspetâ che Msgr. Gargitter gnis cardinal, almanco laota sot a papa Jan XXIII.

Valgûgn è sta de gran stüdià tla santa teologia y filosofiâ, scioche l' vesco y cardinal Micurà Cusanus (+ 1464) o Vinzenz Gasser (+ 1879).

Daniele Zen dal 1627 al 1628 è ste en Ladin, nasciù tla val de Fascia. - Con ligreza unse aldì che l' vësco Msgr. Wilhelm Egger empara l' ladin: en chel dè che al s'à prejentè scioche vësco nü àle salüdè i Ladins tl bel lingaz de nostra uma, in la festa dla Consacrazione inè.

Na plata foscia tla storia diozejana à scrit l' vësco Altwin (+ 1097). Por descmete l' papa Gregoire VII, àle cherdè adöm tla dlilia de S. Jan a Porsenù na sinôde, ò dì: na sort de conzil l'ann 1080. Cäsc è l' temp dles stritaries por l' "Investitöra": l' fat

che i gragn imparadusc y chi che à laota tröp da comanè orô ensctesc mete sö i veschi encerch y ni lascè nia cäsc dert al papa.

Orun se recordè che l' vësco y prinzipè Ojöp I. von Spaur (1779 - 1791) à consagrè ten n' edema trei dliljies nöies te nostra valada: ai 11 de iuli dl 1782 chera de S. Linert de Badia, dui dis dô chera da S. Čiassian, endó dui dis dô chera d' Al Plan y ai 18 dl medemo mens dui altà a La Plì de Marou. A mez mà de chel ann è l' papa Pio VI. pasè y ste sura nöt a Porsenù.

Tan de veschi diozejagn y ausiliari o veschi caplagn da Jeon y Porsenù sarà mo röà te nostra valada a fa vijitaziuns, a fa festes, a confermè y ater!

L' ciastel episcopal daia dal dom a Porsenù è cénè d' agn alalungia stà l' abitaziun de nüsc veschi. Segn àn fat adinfora en museo! De sigü dert y bel mo empò en gran sciode che l' vësco nen abiteia plü nia tla citè vedla di veschi.

Da can che i veschi è gnüs a ste a Porsenù, è la diozeja de Jeon gnöda diozeja da Porsenù. Čina l' 798 é dötes chestes teres stades sot a Acuileia; spo sot a Salzburg čina dô la próma véra. Da ailò ennant čina l' 1964 diretamente sot a Roma y la diozeja coi confins nüs dl 1964 è segn na "sufragana" de Trënt.

I decanaç dles vals ladines: Chel de **Marou** (tut fora Calfosch: dal 1819 al 1824 sot a Trent), è dagniora ste sot ala diozeja da Porsenù (y Jeon).

Gardena è stada dal 1818 al

Studënc: Costantini O., Graffonara Merch, Alfreider Vijo

1964 sot a Trënt, l' ater temp dagniora sot a Porsenù.

L' decanat da **Fodom** è ste sot a Belun provisoriam. dal 1812 al 1814 y senza très sot al vesco da Porsenù čina l' 1964.

L' decanat de **Fascia** è ste sot a Porsenù čina l' 1812 y dal 1814 al 1818. L' ater temp sot a Trënt.

L' decanat da **Cortina d' Ampezzo** à der gonot baratè jö "Patrun": čina al 1751 aldile pro la diozeja da Acuilea, spo sot a Gorizia dal 1751 al 1787, spo sot a Lubiana (1787 - 1789), Porsenù (1789 - 1812), Udin (1812 - 1814) spo sot a Porsenù dal 1814 al 1964. Da ilò ennant endó sot a Belun.

L' dom da Porsenù

Ala dlilia d' en vësco i dijun dom. L' inom vegn dala parora "Dominus" ascortada; al pò ince ester les iniziales dles parores latines: Deo Optimo Maximo. - Catedrale i dijun dea che al è laite

l' scagn de chel che è l' pröm a ensigne la religiun tla diozeja (scagn - catedra).

L' pröm dom da Porsenù fat sö püch dan l' ann 1000 è vardü jö dal 1174. L' secundo é plü gonot gnü trat jö en pert, val toch i è gnü fat pormez; coi ciampans an inè laurè ia y cà. L' dom dancö è gnü consagrè ai 10 de setember dl 1758. La fasada va zeruch al 1790.

Al è na beliscima dlijia baroca plena de plü sorts d' ermi. Sö sot

ele na pitöra depenta sö la malta fresca da Paul Torger da Welsberg: la cuinta plü grana dl' monn. L' gran moler Unterberger à depent l' gran altè y d' atres cosses.

Domène Moling da La Val (+ 1761) è l'artist de cotan de gran statues. L' trono dl vesco - sö dlungia altè - è gnü fat l' ann 1912. Der belès è les peres da mort di veschi. L'orghe nü è dan da püc agn rovè tla dlijia uma dla diozeja. Porciodi pa nia recordè che l'

**Familia dl mone
d'Antermëia
da n iade chël möt è
sègn ploan d'La Plì**

orghe dan cäsc è gnü sonè dan ladin, da Signor Alfonjo Frontull y chel da segn dal prof. Otto Rubatscher.

Tl dom da Porsenù à dit la S. Messa l' papa Pio VI en la festa dl' Assenza dl 1782 y fora dan la catedrale àle dè la Benedisciun papala.

Dal 1758 encà éle gnü consagrè plü veschi te chësc dom: veschi caplagn y chisc veschi diozejan: Galura l' 1820, Gasser l' 1857, Leiss l'ann 1880, Aichner l' 1882, Franz Egger l' 1900 Gargitter l' 1952 y Egger l' 1986.

Dal ann dla consacrazium dl dom encà saràle gnü consacrè val' milesc de proi: danter chisc contaè plü co 250 de nosta valada.

Cotan de proi ladins dles singoles valades è iné stà canonizi derè o onorari de chesc dom.

I agn 1985 - 1986 è l' dom da Porsenù gnü rastaurè daite y

Rubatscher Otto, Alfreider Vijo y Kastlunger Zeno

defora daspavënt bel. Cäsc laur è en gran pért gnü fat dai bugn depenjadusc da La Val.

M.G.

**Sep1 Trebo
a Reba
Tratàn la
1. vera**

La Plì, Welsberg (Valsperch) y la möria = pest

La maratia dla pest

Cuntè val' sö la maratia dla pest foss ben le laur de doturz el. Iu à mefo proè a meter adöm val' col' aiüt de plü libri. La borta maratia, co ea plü da dio da spaont prigorosa, se tacâ dër sauri y portâ la maiù pert dai amarès te fossa.

Ara sozed che valgûgn s' amàra de cösc bor mè inè ciàmò aldedancö: mo les medejines y i doturz i è encö defata bogn. Dan da tront' agn ân ciàmò cïfdè fora 514 caji de pest sö le monn.

Rumper fora pô la möria dla pest te de plü manires: al è la pest dai püc o dles madoranzes (Beulenpest y Bubonenpest). Dér da dio pôle che al foss mat stè i tierz ala ciafè: dan da döt rozes y sorüces, piedli y pöresc.

Sce jont ea en pü pazetina s'la tirai ados der sauri. Bechès dai tierz gnéle defata en püc por solito sö le pieto y defata dô san sontia döt le corp. En n'atra sort de pest èa chera dai fiës: cösta se tacân belo con le tra ete le flè: l' aria ea pô "entosiada". Te dui o trei dis spo èa le püre andato.

La storia dla pest tal' Europa

Ia por la Ruscia éssan belo conesciü la pest ençer l' ann 1200. Coles barches y coi bastimonç fossera spo gnöda portada ca tai païsc a le florì dal soredl l' ann 1348 dan da döt tles cïütètis dlungia le meer desco Messina, Genoa y Aunejia. Te döta la Sizilia en dessal ester mort le medemo ann oramai mez miliun da cösta möria. A Londra: 100.000; dal 1348 al 1352 l'essa - desch' an pò li mosüda zeder tal Europa 25 miliuns.

Atlò da nos à chi agn dla vera dita "dai 30 agn" (1618 - 1648) portè cösc spaont o cösc castigo adarlerch. Soldâs fos gnüs empara: soldâs, co nen â nia mat portè la maratia, mo co èa inè sonza da spaont tomüs: ai destrüjèa y empiâ döt, ai arobâ döt adöm, ai s' empiçiadrà der dassénn con de te püres ères y jones. Tla val de Puster à laota la pest laurè da fa pöra. Ön d' Onies, co sla temèa tan, èa jü sora l' ót dla dlijia ete por ester sogü. Trec agn de dô án ciafe corasö osc den él.

Tofla
söl jù
de Furcia 1936

Te treç postè metén sö jont a fa guardia, che degügn ne podes pasè y portè le mal encerch. Sön Furcia, a pè de Plan de Coronas, èle inçè guardies da La Plì a fa cösc laur. Te libri vedli pón lì, che le raiun de Mareo â motü de te guardies a ciarè sora, vardè y a se defene dla "pestilenza" cunträ Ampez, Fodom y Fascia. Ai èa enzai der ziti y sceveri.

Por gnì lëdi da cösc mal tan da tomei, les proân fora dötes: an

minâ de podei confidè tai strineç, te eri y angonç plü co strambi, te zertes érbes y raísc cötes te formes plü co da sgricè.

Gnüs lasora che döt cösc "grafl" joâ püch o nia por parè o tignì demez la maratia, án motü man a cherì l' aiüt dal Ci. An â motü man a venerè y periè der S. Maria dal' aiüt, i Sanç Bostian y Roch, Patruna dla pest. An cherí aiüt pai 14 "Nothelfer", laota dër coneçcüs. I se damani: seise encö chi

co chisc gran Sanè è? Aldiun mo en iade sü ennom: Achaz (22.6.), Berbora (4.12.), Blaje (3.2.), Chistofe (24.7.), Zyriach (8.8.), Dionijio (9.10.), Egidio (1.9.), Erasmo (2.6.), Eustachio (20.9.), Iorzh (23.4.), Catarina dala roda (25.11.), Margarita con le dragun (20.7.), Pantaleon (27.7.), Vî (15.6.).

Trepes festes y funziuns y prozesciuns metêr sö, co vegn te val' lüj čiamò encö tignites. An fajea sö dlrijies nees, tles dlrijies metêr sö altès nös ad onù dai Sanè cuntés sö. An empormetèa y fajèa sö capeles, anteriöi o ciüç. An metêr sö "scores" o confederaziuns o pies uniuns ad onù de S. Maria dal Rosare, de S. Bostian y d' atres. Chi tla scora o confederaziun dal Rosare mesâ se tó dant da dì - danter d'art - vigne dè almanco öna na corona. Či co La Plì s'à tut

dant da fa cuntra cösta pest aldiarunse plü tert.

I nen orun nia se descmoncè che nosta valada à dér gonót albü de ries coies y maraties co à portè trepa jont ala mort. L' ann 1800 ad ej. edl mort a La Plì 28 mituns a gauja de té coies desco la variora, la ghicht (granf) y d' ater. Tai atri paisc le medemo. Laota dal 1918 élé rot fora na coia co se tacâ y éa valgamia da tomei. Le medemo dè, ai 21 d' october, edl mort cater fredesc tla familia Erlacher da Cianorè: Susanna con 16 agn, Beniamin con 12, Agnese cun 8 y Paula con 6. Pere y oma nen à nia podü ji ala sopoltöra de sü cater mituns le medemo dè.

Cösc ann 1986 è inè ste en bor ann por les coies. Sen de agost nen eseres čiamò stades fora dal döt y de gran jont les a čiafe, desco le mums.

Iubileo dla prozesciun da Welsberg a La Plì ai 27.5.1936

Iubileo - 300 agn prozesciun da Welsberg a La Plì - 1936

I capiarun che la dlijia à belo dèr da dio motü ete tles litagnes dai Sanè la oraziun: "Dla pest, dla fan y dla vera: delibreiesse, Signur!"

La pest a La Plì y a Walsberg

Al n' è co s' ò tò a dì, che cösta möria ne i ess fat nia a La Plì y che al ne foss mort degügn te chel paisc. Cösta minunga pon inè ciafè scrita sö te val' libri. - Iu ne sun nia de cösta idea iu. I arati che al en sie inè morc de plü a La Plì de Mareo. Tal liber dai morc dal ann 1636 vegnial writ che dal 25 d' aorì ençina le 22 de jügn ne i àn nia scric sö i morc dla pest. Spo chi agn dal 60 canche an à fat

sö la scora nea edl gnü a löm osc de jont morta co le ciaè le grunt: cösc ò dì che an nen à nia plü sauri lerch coi morc te cortina encer la dlijia. An sà de sogü che chi d' La Plì à fat en voto o en ôt por gni lëdi dla maratia. Fajei mo val' de te belo denant che ara lauras bort tal paisc o can co ara ea belo roada ete? Plü sogü can co ara laorá belo bort con la jont.

Le voto foss ste cösc: La Plì empormetea da in fa prò en toch ala dlijia, de meter sö la Pia uniun dal Rosare, da fa dér solenes dötes les festes de S. Maria ia por l'ann y de proè a vire plü dô les leges de Chelbeldio. Can che ai è gnüs delibrés dal mal ài spo inè tignit la empormotöda. Ai à lascè fa sö la capela dita "dal Rosare"

con l'altè co è encö gran altè y co ea belo roè de fa l'ann 1640: al nen èa nia ciàmò endorè. L' altè porta inè les döes statues de S. Sebastian y de S. Roch: patrunz y enterzesciurz por la pest. La "scora dal Rosare" è gnöda motöda sö l' ann 1639: da chel ann encà n' edl gnü scriç ete oramai dodesc mile. O. le Rosare, la Corona! Sce i Ladins la dijess de plü y con plü devoziun, ciarassera fora trep da mì te de plü cosses! S. Maria ne lascia mai tó dann por chi püè minüç spenüs por la venerè!

La venerazion de S. Maria da chi da La Plì y da chi da Valsperch à mostrè che S. Maria è pa na gran y bona "doturia" tles maraties de cösc monn!

Chi da Valsperch - dalunc da La Plì en val' pa 25 km - ea gnüs lasora, che le païsc ladin èa gnü lëde dala ria möria con l' aiüt de S. Maria. Ci ài pa fat por gnü lëdi o stravardès da cösc mal, co i tolea la vita a tan de jont? Ai à fat fora de gnü sora le jù de Furcia ca a periè dó aiüt. An scrièa l' ann 1636. Can che la prozesciun röa sön Furcia, vegnera parada zeruch da ches guardies motüdes sö aposta sö sot Plan de Coronas. Ci delujuin! Sen la pröi na secunda ota: ai s' abina y peia ca de net con la speranza che les guardies dormi. E enjö esera stada. Roés sön Furcia odëi che les guardies dormia y ai è stés bogn ai sciampè ca.

Röés spo "tles prömes ores dla doman" tal païsc d' La Plì èa ciàmò döt co dormia. Ai va dlun dijen Patenostri encer la dlilia ia. Can ch' ai röa ca da le gran üsc veigai che cösc se daür sö su; an

cunta inè che les ciampanes à motü man a sonè da sores. Dó la funziun dant al altè de Chelbeldio y de S. Maria vai endó a ciasa. Y ci edl sozödü? La ria maratia è defata sparida. Sön chel à spo i Valspergheri fat en voto o ôt de gni en prozesciun a La Plì vigné ann, da portè vigné ann en gran cere-co dea gnü empiè vigné dome-nia y vigné festa tratan la S. Messa. Aldedancö en porti ön vigné dui agn. Spo ai empormotü da portè ca vigné cioint agn na gran tofla. De cöstes tofles n' edl te dlilia cater: la pröma è belo gnöda l'ann dö: le 1637.

La prozesciun da Welsberg

Dal 1636 en cà è cösta proze-sciun vigné ann gnöda tignita ciàna encö. Sogü: al è stè val agn olà co ai nen è nia gnüs, dea che leges dal stato proibìa da fa de te pelegrinaji: leges co proibìa de ji fora da so païsc, co proibìa trepes proze-sciuns te so païsc enstes: desco tal tomp dal fi de Maria Tarejia, l' imparadù Ojöp II (1780 - 1790). Laota ea inè gnü proibì le jì por sanè te nostra valada: le "Jì en Jenn", le "Ji sòla Crusc" ezt.

La prozesciun da Valspergh ne gnea y ne ven tignita vigné ann le medemo dè: dan la döt ciarun empröma de döt, sce le jù de Furcia è tarench; spo gnëi por le plü l' edema dles Crusc: la veia de Palsacrusc (Assonza de Gejù), l' edema de Pasca de mà: gonot la veia dla festa enstesa, l' edema dö Pasca de mà. Da cotan de agn vegniai vigné ota na sabeda.

La ploania da Valdaora con chera da Sorafurcia pôle co ài inè motü sö la prozesciun per la pest le medemo ann co Valsperch. Mo chi nen è nia gnüs tan regolarmontar co söa ploania vijina.

Encö peia ia la jont da Valsperch a mesa net y röa a La Plì enèr la mesa les set da doman. Plü da dio en gnèle der treç la veia: dan da döt jont vedla y mituns co i sciampâ enjö a les gran fadies: cola ferata gnei čina a S. Laronz spo a pè da Peradorada de sora y da Pliscia alta ete. De dó che an à fat la strada por Furcia en vegnal cotanè le medemo dè sora cà con auti. Tanç en vegnial-pa? Por solito da 3 a 400.

Pornant che an i veigh sö Čianorè met dötes les čiampanes man ai salüdè, an i va adencuntra coi confaruns; prei y sorviadusc i acompagneia i trei iadi enèr la dlilia ia.

Te dlilia edl spo la S. Messa čiantada da so cor. Desco plü da dio vegnial inè encö čiamò le licare (Richter) empara co lìa spo dant l' epistola y les oraziuns dan l' ofertorio.

Dô en pü de dammisdè s' abini a les 9 te dlilia. Le ploan da Valsperch dij dant la bela oraziun, ola ch' al preia S. Maria che ara benedesce y preie dô en bun tomp por le pan, dô le soredl y la plöia a dert' ora, dô i früsc "sce tö l' arates dert por tö onù y por nosc ütl". Spo čianta düc deboriada le refrain 'Streck aus deine reiche, milde Hand und segne uns, Maria! Erhalte uns im Gnadenstand, bitte Gott für uns, Maria!' Tal secundo toch dla oraziun vegnial periè

che S. Maria preie y benedesci les abitaziuns y les čiases; che ara les straverdi dal ega y dal fü; al vegn periè dô na bona aria sana, che i angoli deidi tignì da lunç les forzes dal lonfer, che düc se vegni y se ói bun. La čiancia dal refrain. Tal terzo toch i vegnial motü dant a S. Maria che le paisc vegni benedì, che al vegni stravardè da düc i gran piçes, an preia che la Oma de paraisc se deidi pormez en der dolur, la pordonanza dal mal y d' atres grazies. Spo endô la čiancia dal refrain.

La prozesciun endô accompnada dai prei, dai ministranc, dai confaruns san peia ia por le medemo tru da olà co ai è gnüs alerch. Les čiampanes sona čina che an i veigh. Sö la sera röa endô düc a čiasi y ai ven tuç ete te so paisc con festa.

Ia por l'ann ne vegnial plü gonót da Valsperch ca a periè S. Maria d' La Plì. Dér gonot empei inè le čere tratant chisc Patenostri. Sce an röa te dlilia y veigh le čere empiè san che valgügn de chel paisc è stés atlò por sanç. Tles prozesciuns dijai dant les corones a cater usc.

Les 4 tofles da Welsberg

Desco al è belo gnü scrit, an portè ca la próma l'ann dô la ria pest, le 1637. Al pö, che le voto de gnü sora ca vigna ann sie gnü fat en chel ann y por dagnora ("...auf ewige Weltzeiten zu halten verlobt..." Laprò čiamò edl gnü periè che an "vegni stravardès dla ria póra dla pestilenza".

Dies im Jahr 1786 zuerst gemachte und im 2. 1687 neuzeitliche Brüderaufzug nach dem alten ambulanten Prozession mit Vorführung einer Messe zu Maria der Gnaden Müllerin in der Kirche zu Eindera von Gott der Gemeinde Welschen aus durch ihre unvermögende Freiheit von Frei und anderem Staatsbeamten verhindert zu haben wurde von Jörgen darum 1788 neuzeitl. wie es aus war in der dortigen Kirche aufzuhören. Beim Zürzen erledigt in Gott den wurde es wieder so viele Unzufriedenheiten, um eben zur Zeit der neuen Parades Neupfarrung Welschen im anderen Ort aufzutreten wurden. Es ist vornehmlich das des Brüder-Gemeinde Welschen das Gehör von den Brüdern so eben erhoben und die Messe nach Gott auch ist noch auf Maria, die Mutter der Gnaden Gott. Das heilige Brüderhaus nahm am 25. September 1788 wieder die heilige Messe auf, welche die Brüder Chorherren aus Maria wurde. Diesen trugen beim heiligen Prozession mehrere von den Brüdern und Gemeinde fahnen und gewandt sind. Nach Messe von den Brüdern wurde 1788 am 25. September das Gehör der Gemeinde durch eine heilige Messe und Heilige Messe der Brüder und der Gnaden Mutter Maria. Amen.

2. Tofla (1788)

La pröma tofla

La tofla enstessa (sonza cheder 1,16 x 1,03 m) è der enteresanta: ara mostra le crep Spiz da peres, le čiampanin dancö (roè de fa sö ciont agn denant) chi d' La Plì co i va adincuntra ai valspergeri te de beles trochtn da laota.

Sönsom tign Gejù trei saetes co dessa gni sciorades jö - por

castigo - sön cösc monn. Chel picio angelo de sot mostra ten n' atra maniera cösc castigo: al à les ares fosces, te öna na man tignal na frassia y en cè den mort, tal atra na vistla (scoriada). Dlungia Gejù spo veigan S. Maria co i čiara y le preia de ne castèe nia la jont. Le medemo pôle che i trei Sanè feje: S. Sebastian, S. Roch y le vesco S. Ulrich (co è secundo Patron dla cöra da Valsbergh).

Iubileu de 40 agn preo de sig. Matio Rigo, 25.5.1986.
Al s'é abinè i prei y les mognans d'La Plì.

La secunda tofla

La mendra de dötes cater (108 x 0,84 m sonza cheder) mostra che i pelegrins va ete te cortina. Gnüs èsai l' ann 1738. Le scrit cunta che ai à ciafè na dlilia nea ad onù de S. Margarita y le pröm corat.

Sora la prozesciun è deponc sö: a mez S. Maria iestida con le Bambin tal braç ciamp, a söa man derta S. Jan da Nepomuch, S. Sebastian, S. Roch y dal atra pert S. Margarita, S. Tarina dla roda y le vesco S. Ulrich con en pësc dlungia. Sot a S. Maria en angioletto y sot ad el la dlilia da Curt (fata sö endó da nö l' ann 1712).

La terza tofla

Ara è gnöda portada ca tla prozesciun ai 12 de jügn dal 1838. Al è der trepa jont lasora; la dlilia y la calogna dancö conescian fora scialdi bel. Le scrit sot ca è bindebò lunch. Al ven baiè dal voto o ôt, al ven cuntè che le guern de Bayern (encer le 1810) à proibì les prozesciuns, che chi da Vals-perch è dagnora dóc de S. Maria d' La Pli y è gnüs dassen vigné ann; al ven scrit che l' ann 1836 ea rot fora la maratia dal colèra y co ea mat plü 4 km dalunc dal païsc de Puster y che al èa gnü stravardè. Ai i dij bel iolan a S. Maria co à tan daidè y preia dó aiüè nös.

Sönsom endó S. Maria amez con de bel guant y na bela corona. Tai libri vedli te calogna d' La Pli stale scrit cotan sön cösta prozesciun y al ven inè dit che na porsona da Velspergh à lascè fa y

sponü por la statua miracoloja te Mareo na iesta nea de lü, cojida fora con fis d' or y la corona der de valüta de S. Maria. So ennom nen à cösta benefatrizie nia orü lascè alsei. - Da plü agn encà vegn la statua iestida con öna dles trei iestes en les gran festes. Sot S. Maria tign en angioletto cater cörz sön en plomaç. I Sanç encer S. Maria ia è chi da obei sön la secunda tofla.

La cuarta tofla

Al è en bel laur dal moler y artist Pescoller, oriundo de Badia. Ara è feter tan grana co la terza: cöstes döes è plü granes co les prömes.

Le scrit sot ca è na oraziun de rigraziamont por döt le ben ciafè dal Cì por enterzesciun de S. Maria d' La Pli: por i aiüè da ches gran egehe l'ann 1882, tratan la vera dal 1914 al 1918. Al è inè na oraziun o na petlada dô aiüè por i tomps co a da gnì. Spo le mediejo dla prozesciun: 27 de mà 1936.

Les frabiches è chères dancö. Sö tai ní è deponta a mez la statua de S. Maria (gnöda fata encer le 1420), S. Margarita ensclenada con le dragun y S. Roch (?).

Trepa jont d' La Pli y dla valada se recorda la solenitè, de chel iubileo laota dal 1936. Le gromun de jont, le beliscimo enifornimont dan da döt dles gran triunfpforten, les gran Messes y pardiches, la dorada lungia dla festa: en pü de val' se dij les fotografies. A cuntè sö döt plü avisa oressal ciamò ester na pratiga.

4. Tolfa

Le iubileo dai 350 agn de cösta prozesciun

Dio a la lungia à Valsperch y La Plì stüdiè fora, co che an es podü fa cösta festa en iann ai 24 de mà. Ara è stada bela y grana.

Sön Furcia à i scizeri d' La Plì fat en fü y ai "dormià" dlungia te chel che i pilgeri da Valsperch pasâ: por renfreschè sö la cossa dal 1636. Roës jö sora Les Čiases, can che an odea le pröm iade la

dlijia de S. Maria i mená sö la "grana" so salüde. Trepa jont da La Plì y d'atra, roada adalerch por la festa, i è jöda adincuntra cina sö da Crist da Zoppei adöm coi prei, cola musiga y coi confaruns y les bandires. Chi da Valsperch ea treç: an n'à compedè 747. Dô ester jüs encer dlijia ia y roës te dlijia - trepa jont à tut pert ala S.

Messa ciātada fora te cortina y sön plaza... sciode che le altparlant jea mal!... èsai gnüs salüdes dal ploan da La Plì: el i à motü dant la forza dla corona y dal rosare. La S. Messa à dit le ploan de chi co è gnüs por sanç, empara à zelebrè chel d' La Plì, chel da Trens Konrad Dorner (Valspergher) y le Dr. Wolfsgruber propst dal dom da Porsenù.

Dô cösta S. Messa à les patrones da La Plì arjignè ca en gröm de bun patüç arestì da i parti fora ala jont sön plaza tratan che la musiga sonâ der bel. Düt' n'à ciāfè asà y cösc i à da spaont plajü.

Defata dô les 9 èsai piès ia y ai è roës encer les 18 te so païsc, tuè ete con festa inè da söa musiga.

Püch dan les 10 roà a La Plì la secunda gran prozesciun: cösc

iade chi da Valdaora y da Sora-furcia. Ai ea pasè 300. Dô söa S. Messa accompagnada da so der bun coro y dô marena - a ei i à chi d' La Plì ofrì de bun patüç desco ai atri - è Valdaora piada ia y è ciāmò dô na vedla osanza jüs ia tla dlilia de S. Mocherà y de S. Florian a Curt. Al è mat stè en cajo, che les döes prozesciuns è gnödes le medemo dè en iann.

La domenia dô, dè dla Ss.ma Trinitè, i à La Plì fat gran festa a sü prei y a söes monians. Prei de cösc païsc vîle 9, monians 18. Ön en preo (misionare Franz Agreiter ia tal Braisl) y set monians nen à nia sciafiè da gnì adarlerch: o por regoles de convont o por vačiaia o por maratia.

M.G.

Sonnenburg

Santa Maria y süa venerazion te nostra valada

Santa Maria al tëmp de Gejù y di apostoli

En la festa dles Antlés se lascia Gejù portè con so Corp y con so Sanch fora por i trüs de nostes campagnes y de nüsc païsc dai proi y da chi che à ciafè cästa potestè da sü veschi. Ci val' de gran, sce an pensa dô! Chelbeldí, che s'un sta ascognü tl freit y tl scür dl tabernacl se lascia portè tla mostranza d' or o endorada, fora por chi postè, olà che sü fredesc y sües sorús passa, palsa, s'là cunta y laora.

L' pröm iade s' à Gejù lascè portè te na mostranza tröp plü de valüta da Nazareth jö a Ein Karem: païsc de S. Zacaria, de S. Elisabeta y de S. Jan: iade zirca tan lunch co da chilò fina jö sot Trënt. Cäsc iade è la mostranza l' corp de S. Maria: âle pö tut alberch sot a chel cör püch denant.

A Ein Karem, picia citè dlungia Gerujaleme, l' à cä meda Elisabeta salüdada: "Benedida éste tö danter dötes les eres y benedì è l' früt de to gremo." Sön cära à la Uma de Gejù metü man a laldè so Möt y so Pere con la beliscima oraziun dl "Magnificat". Y te cä oraziun s' àra mostrè profetesa y à dit danfora: "El i à ciarè al' umiltè de süa fancela y da segn ennant me dijarà beata dötes les generaziuns." La jënt de döt l' monn y de

S. Maria d'La Plì

düç i temps me lalderà, m' orerà bün, me venererà y me perierà! Y cäsc è inè sozedü el... cina encö: y al jarà ennant.

S. Maria è gnöda venerada y laldada da so Fì Gejù. I ne punsun nia tan a chel che Gejù i olgå dlunch y tres a süa Uma; mo ales parores che Gejù à en iade dit sön cäl scrai de na èra ite a mez la fola de jënt y che à orü laldè cä uma che à podü portè l' corp de Gejù y i dè da mangè y da beire. "Plu beac è ciamò chi che mët averda ala

S. Maria d'La Plì

parora de Dí y laora ala dó. “De sigü è ste cäsc dan da döt en lald a süa Uma: a Maria. Nen â foj la jona da Nazareth respognü al’ arcangil Gabriele: “Ciara, i sun pö la fançela dl Signur!” Orëi ester, orei fa la fançela de zacai nen è pö nia val’ d’ ater co mete averda ala usc de so Patrun y laorè aladô.

Sö la crusc, canch’ al morí te cäl gran spavent y can che S. Maria enstësa gnô, a dì d’ un Papa, “corredentrice” = (Miterlöserin), i l’ âle surandada a chel apostl ch’ al i orô plü bun: a S. Jan. Dailò ennant è la gran Uma dal cì stada con S. Jan ai fa la cöga, la maestra y la uma. Gonot gnôle i atri apostoli adalerch a ciafè Jan y

Maria, a se lascè consolè, a se tó conseis, á se lascè cuntè val’ dla vita de Gejù can che al è ciamò piêce y jon. Can che Gejù è jü cì, can che l’ Spirito sant è gnü jö söi apostoli, è inè S. Maria ailò. - I ne savun nia scioche S. Maria à lasce cäsc monn val’ agn dó la ressoreziun de so Fì: éra morta scioche d’atri? Éra atira ressorida? É so corp tan sant gnü trasfigorè t’en sofl y spo jü a cì? I ne savun nia. Nos cherdun che nosta Sò y Uma è segn te paraisc col corp y col’ anima.

Santa Maria al tëmp di 300 - 400 agn dó Gejù

Manco o tröp è S. Maria dagno-
ra gnöda venerada: y l’ temp, i fac
y les fadies por venerè cästa buna
Fomena de S. Ojöp nen è mai
pordüs. Dô la mort dl Signur élé
saltè fora dé gran prosecziuns
cuntra döt, cì che è cristian. A
Roma mesâ chisc s’ ascogne y fa
sües funziuns tles catacombes
(porti lunç sot tera ite). Ciamò
encö podunse obei te öna de
cästes catacombes na figöra de S.
Maria depenta sö sön en mür
encer l’ ann 150 dô Cr. Sigü! An ne
podó ste dí alalungia a pordichè
sön S. Maria y a deslariè fora süa
veneraziun: tröp plü emportante è
laota baiè, pordichè de Gejù: süa
dotrina, süa religiun mesâ gni
destenöda fora. Enjö è la vene-
raziun dla Uma de cäl gran Maester
rovada en pü “tl scür” a dì ch’an
dij. Ne fej nia. Ara gnô empò
recordada y venerada.

Spo ele lovè sö i gran teologn, i
Peri dla dlilia: en S. Efrem, en S.

1347 - la plü vedla raprejentaziun de S. Maria te nostra valada ladina

Zirill d' Alexandira, e S. Germano; spo plü tert i gragn Sanç "mariani" scioche S. Bernhard; spo te nüsc ultimi temps i gran Papesc "mariani" scioche en Liun XIII, e S. Pio X, en Pio XII, en Jan Paul II!

Na gran y buna sbürla y en bun aiüt s' à ciàfè la veneraziun de S. Maria con l' Conzil a Efeso l'ann 431. Al vegn cuntè, che les eres se stritâ dan i vistis - can che ares jô a se dó ega - sce S. Maria è uma mat de Gejù scioche ël o inçè uma de Chelbeldí. Tl Conzil da Efeso à i veschi adöm col Papa declarè verité de fede, che S. Maria è uma de Gejù scioche ël y de Gejù scioche Dì: donca uma de Chelbeldí. Ci dignità! Uma de Dì. Y ci consolaziun por nos: la Uma de Dì inçè la Uma de nos püri piciadusc!

Chi che à lit l' toch scrit çina

segñ nen aspeterà engnò l' ora ch' i meti man a baiè dla veneraziun de S. Maria tla val Badia. Pordeñede! I mesâ inçè scri cäsc, che döt tacass en pü adöm.

La veneraziun dla Uma dl' Ci tla val Badia

Da mete adöm cäsc toch ai der adorè l' scrit de Signor DDr. Bertrand Vollmann, corat da Surafurcia, tl "Lieb- Frauen - Bote", gnü fora de dezember da l' ann pasè. Fosc è cäl foliet de gran valur rovè ite te tröpes families de nostra valada! Signor Vollmann à pö l' pere de Sorà a Ciaseles da La Plì.

Che à mo l' pröm iade cuntè dant val' de S. Maria ala jënt ladina o ala jent ladina pagana? Y can mai? Iö sun dla minunga che i proi o misionari de Jeon (Jenn o Jeo) è gnüs söicà te nüsc païsc (dan da döt a La Plì) a convertì nüsc antenaç da laota. Can - pa? Un o dui o plü cenç d' agn dan l' 1000. Ençer l' 1000 éle pö bele na dlilia cristiana catolica a La Plì de Marou.

La pröma dlilia ia en Jeon péle che sie stada surandada al patrozinio de S. Maria. Enjö è la pröma prozesciun di Ladins, fata sura munt ia, stada na prozesciun an santuar de Maria.

La pröma dlilia te nostra valada è stada na dlilia de S. Maria: de S. Maria da la Plì. Laota scriôn püch y dainrè. Te calonia da La Plì éle da odoi en scrit dl 1347 che baia de na dlilia dedicada ala "Beatae Mariae de Marebio" -. La pitöra plü vedla de S. Maria tla valada

pôn o dei sön cäsc medemo document. - La statua plü vedla de S. Maria a chilò encerch è cära sól gran altè da La Plì y e gnöda fata i agn dlungia l' 1420.

L' paisc da La Plì à dagniora der venerè la Regina de döt y de düc. An pò l' lì y an l' cunta inçè: laota dl 1636 can che al è rot fora la gran möria dla pest y che ara è bele arsida a La Plì, à la jent - por gnì endó lëdi - empormetü a S. Maria de in fa prò en toch ala dlilia, de mete sö la "Scora" o pia Uniun dl Rosare y de fa der beles dötes les festes de S. Maria ia por l'ann... ezt. I savun che l' paisc è gnü delibrè da cäl mal o castigo y la jent à scialdi mantignì parora.

I savun che i caplagn da La Plì è jüs tröc cenè d'agn alalungia les domenies y les festes - fora ti paisc dla valada a fa i laurz da prou. Sce S. Maria gnô venerada tan dassen tl paisc jö a pè dla valada, à chisc caplagn dessigü inçè laurè ti atri paisc por la veneraziun de nostra gran Uma al Cì.

Al à pa fondamenta te cäsc laur pastoral da La Plì enfora, sce an à plü tert fat sö tan de capeles te nüsc paisc ladins (de cästes cuntarunse sö val plü tert!) y sce les dlilies dla val' de Badia porta tan de statues o de pitöres dla fia de S. Anna. Un te nostra valada 17 dlilies nia ma benedides mo consacrades dan vesco. Feter te dötes cästes dlilies (tut fora 2) à sól gran altè S. Maria o ares l' à sön un di pici altà. Ne stede a s'la ri: tla dlilia de S. Maria d' La Plì è la Santa fata sö: col pinsl o col scarpel nia manco co 42 iadi: Plü

da dì è pö les dlilies na sort de catechiscmo.

La dlilia tl convent da Soneburg (a cäl convent mesâ i ladins de jö vigna ann en gröm de patüè, dit inçè "diejio") é inçè na dlilia dedicada ala Genitrite de Dí. Chës monies: de sigü der tröpes de bunes! - s' arà bunamente interescè che i proi dla valada ladina se dài jö y ensegni la jent ai fa dô ala Fançela umila da Nazareth.

D' atres gaujes che la veneraziun de S. Maria à pië de bunes reisc te nota jënt ladina pôn de sigü inçè o dei tl fat che döta la valada è dì alalungia stada sot al ploan da La Plì, te cäl païsc êle l' unica dlilia a chilò ençerch y i Ladins maroi y badioè gnô la maiù pert te cästa dlilia a les funziuns almanco les domenies y les festes. Pro döt cant è val de té inçè en ji por sanè y periè dant al' altè de S. Maria.

Spo savunse, che en iade al ann gnô o mesâ gnì düc i paisc fina sö sot Ciaolunch a La Plì en prozesciun: al è da lì ti documenè der vedli che Badia s' è destacada da La Plì y è gnöda na cörazia dl 1449. L' medemo scrit dij, che Badia è obliada da tignì ennant süia prozesciun al païsc dla dlilia uma. Ponsun mo ci gröm de Ladins che se sarà abinà te dlilia y ençer la dlilia ia chi dis de de te' prozesciuns: an mina che ares sie gnödes tignides un di dis dl' edema dles Crusc: bunamente l' secundo dè. Sciode che cästa osanza o lege è gnöda jö. Encö vegn ciàmò Rina, S. Martin y Al Plan. I podun ester sigüsc, che de te funziuns à fat tres plü sterscia

Grones (Rina)

la devoziun ala Uma dla misericordia.

I à bele scrit, che La Plì â empormetü da mete sö la "Scora" o Pia uniun dl Rosare laota al tempo dla pest. Cäsc è sozedü l' ann 1639. Da ailò encà n' élè gnü scrit ite te cästa Pia Uniun pasè 10.000: der tröpes porsones de nostra valada y d' atres. Cästes porsones se tolô dant de dì vigne dè la corona: endó na gauja, che la venerazion dla Uma dl' Cí gnô très plü conesciöda y venerada.

Tles cöres dla val de Badia án plü tert metü sö d'atres Pies uniuns por i fa unur ala Jona-Uma: enjö la Scora di "Abiti" o dl "Scapulier" a S. Martin de Tor, căra dl "Cör de Maria" a La Plì l'

1845, a Rina, a S. Martin, a Lungiarü, a S. Čiascian, a La Val y a Badia val' püç agn dô. Te val de chisc paisc i án fat dó a La Plì y ince metü sö la Pia uniun o confederaziun dl "Rosare": a Badia y a La Val.

En n' atra gauja che à portè a na maiù venerazion de S. Maria y de S. Maria d' La Plì te nostra val ladina: la confidenza y l' aiüt de cästa gran interzetrize can che l' temp falâ. Tan gonot è pa gnöda portada la statua de S. Maria d' La Plì por se periè decà en miù temp te prozesciuns rovades alerch te chël païsc da plü païsc? Čina mai da S. Laurënz ite.

Sce al è gnü fat la promescia o l' ôt de tignì der beles y solenes dötes les festes de S. Maria ia por l' ann cäl ann dla möria (1636) à cäsc dessigü daidè no mä La Plì mö düc nüsc Ladins a i portè plü amur y onur ala Uma dl' Creatur. Ciamò encö pôn obei jent da defora decà a de té festes a La Plì de Marou: dan da döt en la gran festa de S. Maria dal ciüf, en la piëcia festa de S. Maria ai 8 de setember o en S. Maria a les Cianderes.

Ciamò val parores söla rappresentaziun de S. Maria dl' aiüt. De té tofles pôn obei der tröpes te nostra valada: S. Maria sentada col Bambin söl brac dert, Bambin che tegn l' müs pormez a cäl de söa Uma y se tegn coi pici braç l' cè de süa Uma. Cästa se ciara cà a nos y al pê che ara oress se damanè: "Cì oréstepa da me? Damana ma! I tl priarà decà!" L' origine de cästes rappresentaziuns - dites Eleusa o Wladimirskaja - mëssunse ji a

Proi y monies d'La Plì de Mareo - 25.5.1986

chirì ia tla Siria y defata dô l' 600.
Tröpes capeles te nostra valada

porta la tofla de S. Maria fata sö
enjö.

Les capeles de S. Maria te nostra valada

L' amur y la devoziun a S. Maria te nostra popolaziun dla val de Badia i à fat sö tröpes capeles a S. Maria: por la venerè, por s' abinè adöm tles viles plü dalunç dala dlijia a fa en pü de funziuns

les domenies domistè, les sabedes, de carsëma, l' edema santa, de mà y d'october y d' atres otes.

Capeles, anteriöi o "ciüè" ciafunse tla val de Marou y de Badia oramai 40:

Capeles ad onù de S. Maira dl' aiüt

- 1) La Munt;
- 2) Pre de sot;
- 3) Vöstl / Longega (La Plì);
- 4) Grones (Rina);
- 5) Tintal (Rina);
- 6) Runcač (Al Plan);
- 7) Rumustluns (La Val);
- 8) Piče Plan (S. Čiascian);
- 9) Stüa da Oies (Badia).

Capeles ad onú de S. Maria da Lourdes:

- 1) Les Čiases;
- 2) Miscì;
- 3) Longega (La Plì);
- 4) Mantena (Al Plan);
- 5) Bioch (S. Martin);
- 6) Pidró (La Val);
- 7) La Ila;
- 8) Rü da S. Čiascian.

Capeles ad onù de S. Maria imacolada:

- 1) Costalungia (Rina).

Capeles ad onù de S. Maria dl Rosare:

- 1) Rü (La Val);
- 2) Costadedoī (S. Čiascian).

Capeles ad onù di 7 dolurz de S. Maria:

- 1) Pescosta (Rina);
- 2) Paracia (Badia).

Capeles ad onù de S. Maria da Caravaggio:

- 1) Pescol (Badia).

Capeles ad onù de S. Maria pro Elisbeta:

- 1) Furċia (La Plì).

Capeles ad onù dla S. Familia:

- 1) Jù (S. Martin);
- 2) Curt (S. Čiascian).

M.G.

U'Għiġie.

Regules dl tēmp

IULI-MESSÉ

Fesc de iuli de gran teres i aragn,
codi l medemo tēmp arà-n.
Le mëns de iuli mëss scialdé,
spo pò l'alton incè garaté.
Tan de ciald da san Iaco (25),
tan de frëid da Nanü.

AGOST

Va les vidunderes a pësc,
n'ā l bel tēmp degħuna pesc.
Ē san Laronz (10) y san Berto (24) bel,
spo vën l'alton tan bel morjel.
Santa Maria dal ciöf (15) disc,
sce le vin vëgn bun te nüsc paisc.

SETÈMBER

Le Sant al cerf (1) se disc a nos,
sce setèmber ē rio o pros.
Desco le tomp ē en santa Maria (8),
por cater edemes arà-l la bona o la ria.
Sce i corf dlungia les ciases ē,
ē-l pa ora da somené.
Ē l'alton dèr bel morjel,
l'aisciöda ne vëgn pa nia tan snell.

Senes y Croda Rossa

Sëra tla munt de Fanes

*Sorëdl bel plan va dojö.
Dal alt de Piz dales Diesc,
slisuran pur lastuns y pastöres,
ambries vëgn jö tres plü scöres.
Plü sterch s'alza sägn l'cunzert
de brunsines y ciampaneles
y dales pastöres murjeles
armënç vëgn jö dales stales.
An alda val' bradli y val' büri
y sciüri dles muntagnoles
che sciampa tles tanes.
Al vëgn jö la sëra te Fanes.*

*L'vänt sofla frësch y lisir.
Al armör les rames di cirs
y les ondes d'arjënt dl Lech Vërt.
Tl spidl de sües eghes sarënes
se ciara les pizes de Fanes,
che rossiëia sägn sö sciöche flames.
Söi banç dan les vedles ciajares
sla cunta cuntënc i famëis.
Te val' scöra ciásota
s'impëia n lumin pur fà löm.
L'cajér mët sura la cëna.
Dal vedl ciamin s'alza l'föm
sciöche n panjel de bambesc.
Dalunc zilorëia na stëra.
Te Fanes éle gnü jö la sëra,
na sëra de palsä y de pesc.*

P.B.

I Bagns tla Val Badia

Plü dadî i dôn cotan na maiù impuranza al ega co aldédaincö, spezialmënter l'ega de munt y l'ega de val'atri postè gnô aratada de medejina cuntra n gröm de sorts de màis. Insciö él inçè da capì, ch'al é gnü fat sö tan de bagns, no mâ chilò da nos, mo inçè tles autres valades dl Tirol. Te nosta valada me recordi mefo iö ñiamó spezialmënter cater Bagns: l' Bagn Valdander d'Antermëia, l' Bagn da Rumustluns a La Val, l' Bagn d' Al Plan y l' Bagn da Pedraces.

A La Val, a Al Plan y a Pedraces ne vëgnel nia plü fat bagns publicamënter, chël ô dì, inçè pur d'atri y no mâ pur chi de ñiasa.

L' Bagn Valdander d'Antermëia.

De düc chisc Bagns él gnü scrit dër püch, mo val sàñ impò. L' ega dl Bagn Valdander d'Antermëia, disc la lionda, che n famëi ess ciafé sö zirca ailò, magari impü dessura, olà che al sta aldédaincö les ñiases dal Bagn sö dala crëpa ñiola. Chël famëi vardâ mefo ailò dô chël rü ite i tiers. Al â dër da sufri pur gauja de mé ala crujara, ai jenëdli y ales iames. Al â mefo ramatisc, mé dales lisöres y d'atri màis. Chi màis s'âl pa mefo trat ados cun ste incérch sólo cortesc can che al vardâ.

Sot a chë crëpa inanter chi lëgns gnôl fora na bela funtana y

al i savô, che l'ega ess n n'atra saù. Al â fat ailò na té picia poza y jô vigni dé ailò a fa bagn. Amez l'isté n'é l'ega gnanca tan fréida, spezialmënter can che al dô ca bel sorëdl lassura.

Defata cunesciôl, che al gnô damì. Al n'â nia plü chël stare tles iames y i üf y i jenëdli lasciâ inçè dô de fa mé. Al è gnü defata plü flinch da i salté dô ai tiers.

Chësc ti cuntâl spo ala jënt, mo impröma l'cuinâi mâ, ñina che un o l'ater, che â i medemi mâis, â inçè metü man de i fa dô a chël famëi. Ah, corp dla lüna, al è bëgn vëi ñi che chël famëi cuntâ incërt y inciö n'âl defata deplü che fajô bagn sö amesa chël bosch de Valdander.

Mo ara ne durâ dî, che an menâ cun bós l'ega fora Colmesan, olà ch'al gnô metü sö vasches da bagn y jënt fajô ailò bagn. L' lüch dal Bagn aldî laota pro Colmesan y laota che al è gnü fat sö, 1818, la ñiasa da bagn y la ñiasa d'abitaziun dal Bagn Valdander, è paur da Colmesan Anton Miribung.

L' lüch da Colmesan sarà gnü despartì y val'fi arà ciafé Valdander. Colmesan â fanç y inçè fanceles y chisc laurâ inçè l'lüch Valdander.

Savun düc olà che l'Bagn Valdander è: daite da Antermëia te na té picia val scôra, mo bela, a 1515 metri sura l'mér.

La ciasa da bagn vedla dal Bagn Valdander cun la capela

Impormó dl 1818 â n pauer fat sô na ciasa cun bagns cun na cialdira da scialdé l'ega, na ciasa d'abitaziun pur furesti y na capeala.

L'k.u.k. Kreisphysikus da Bornech Dr. J. von Vogl scrí, che i bagns de Valdander é bugn cuntra - y sëgn scrí les parores de chël dutur: "Rheumatismus und Gicht, Bleichsucht und Blutflüssen, Blutarmut und Verschleimung der Atemwege, Muskel- und Nervenkrankungen, chronischen Hautausschlägen und Geschwüren".

L'poet Ignaz Mader scrí, che Valdander é ciamó aldédaincö l'tipo de n Bagn da paür, olà ch'al é ciamó l'maester da bagn che disc tan dî che an pô ste te bagn,

che vëgn a stopé pro cun brëies y pezes y che lascia ji fora l'ega dô da tan de tëmp y spo àldel da ste n cher' d'ora te bagn a fa sauna y dedô pur döes ores te let a palsé.

I bagns é ciamó la maiù pert de lëgn, inè ciamó aldédaincö.

Sanbëgn che pro n Bagn àldel inè ustaria, olà che an ciafa da mangé y da bëire, n bel fistì y na chidlara.

Tröpa jënt gnôl vign'ann a bagn sön Valdander da vigni pert de Tirol adalerch, cianmai da Tramin y Kaltern adalerch, sanbëgn inè da Gherdëna ca, da Lijun, da Eores, da Funés, da Tluses, da S. André y S. Linert y da Pursenù ca, spo da S. Laurënz, da Falzes y da Bornech ite. Düt se sint ailò da ciasa, ai se fesc l'aurela cörtä, cun

Dan porta dla čiasa vedla dal Bagn Valdander

chidlé, carté y čianté. La spëisa é buna y tröpa.

Otto dal Bagn, Planatscher, à fat sö čiasa da bagn y ustaria nöia y à metü ite l'scialdé zentral. Pro l'ustaria àl sanbëgn inèe pensiun.

Aldédaincö ne vëgnel nia mâ plü fat bagn d'isté da jügn čina ala fin d'agost, mo da daiisciöda scialdi adora čina ala fin de setember y spo inèe d'invér, čiudì che döt è scialdé.

Aldédaincö ne vëgnel nia mâ jënt da paur a fa bagn, mo inèe furesti da vigni pert dl monn. Chi

furesti se temô impröma da jì “in quelle casse da morto”, mo aldédaincö, dô ch'ai â sinti tan bun che l'ega dal Bagn fesc, n'un vëgnel schires adalerch a fa bagn, inèe d'invér.

Valdander é un di pùc bagns activ te nostra provinzia. I ti augurun a jënt che ai väis sö al Bagn Valdander no mâ a bëire n bun gote de vin o a fa na chidlada, mo mo inèe a salté t'ega, no propi pur sofié, mo pur gni fora plü sagns.

M.A.

Čiasa dla ċialdira da scialdé l'ega al Bagn Valdander

Čiasa nöia Valdander

Al Bagn da Rumustluns - èiasa vedla

L'Bagn da Rumustluns da La Val

L'Bagn Rumustluns é söl tru da ji ite a Spëscia, inè te na té picia val laterala sciöche Valdander y dlungia n rü, che à inom Rü dla Gana. Les ganes, sciöche an sà, è ères salvares, che fajô dl bëgn a jënt o inè datrai da dandô, secundo che ares gnô tratades dala jënt. Sce ares gnô tratades bëgn, spo ères de gran ütl y daidâ fora jënt y varî inè jënt, mo sce ares gnô tratades mal, savôres pa inè da

se vindiché pur generaziuns ala-lungia.

L'Bagn da Rumustluns é a 1412 m d'altëza sura l'mér. L'Bagn da Rumustluns à inè na capela. Bele dan l'1800 él vardü jö y spo indò dl 1896. La pitüra dl'alté, s. Maria dal Scapulir, ân podü salvé da chësc ultimo mé de füch. Mo sön alté él sëgn na bela pitüra dl'artist Dejaco Alexander, che è nasciù a

Al Bagn da Rumustluns - čiasa nöia

Rumustluns dl 1877 y mort a Pursenù l'ann 1936.

Chi da bagn à ion na capela, olà ch'ai ô ji plü gonót a mëssa y da sëra ala corona, sciöche ai é ausà a čiasa.

L'k.k. Kreisphysikus Dr. J. von Vogl scrí inè de chësc Bagn les

qualités. L'ega dl Bagn da Rumustluns é buna cuntra "Grind, venerisché Übel, Scorbüt und scrofulöse Geschwülste, cuntra Rotlauf, Podagra y Apetitlosigkeit". Incé l'ega da Rumustluns dess ester dér buna cuntra l'ramatisc.

Di 1977 é l'Bagn da Rumustluns gnü fat sö danü y l'patrun é sëgn Vijo Colz. Bagns ne vëgnel nia plü fat sëgn. Al n'en gnô ciamó fat dô la próma vera.

L'ustaria y la pensiun dl'Al Bagn da Rumustluns vëgn dér vijitada da jënt da chilò y da furesti. Un di ghestè plü famozi è

l'gran scienzié de fisica y "Nobel-preisträger" dr. Max Planck.

A Al Plan y a Pedraces ne vëgnel bel dî nia plü fat bagns. An à arjigné ca les éciases nöies pur furesti, mo nia plü pur bagns publici.

M.A.

Dan ustaria - a Piculin

Dic y fac.

Alexander, Cesar, Carlo i gran y Napoliu
à metü so sö regn cun la forza
y düt chi régns n'é nia plü.
Gejù Cristo à metü sö so regn
cun amur y al dé da incö n'un foss-el
ciamó miliuns, che muriss pur él.
Chi che ne vëiga nia les pices peres te tru,
ne veiga gnanca les granes.

Sön chi forgnuns sot Pütia

Ai restla sot Pütia

*La ciúria s'à Pütia vistì.
l'paur cunësc dër bun chësc sëgn:
Al é gran ora da jì
a mët ite l'ultimo fëgn.*

*Jö a pé dla lungia rodelà
destënel fora l'linzò
y cun l'aiüt dla fancela
l'bun fëgn sëch ôl se tò*

*L'paur se spaza furius,
l'fëgn é tosc restlè adöm;
al sofla n vënt da rudus,
l'cîl vëgn scûr sciöche plom.*

*Ai sbürla cun gran fadia
adöm l'bun fëgn da munt;
cul ñiaz s'assüia l'paur ia
l'çialt assuius dala frunt.*

*L'gran linzò é sëgn plëgn.
Cun man gaierdà l'patrun
l'ciôla adöm dër dassën,
pur ch'al ne sun perdi degun.*

*Al se slëna jö dan l'linzò,
ti va sot ite cul ñé,
la tiradöm til dà sö,
al pëia jö contra tablé.*

*Bel tomel les prômes gotes
dal cîl scûr y curì,
ares tlocora söles ñiasotes,
l'tonn büra do al trani.*

*Cul gran linzò de fëgn sëch
röia tosc l'paur pro tablé;
al sbürla snel ite sot têt
l'fëgn che ne s'à nia bagné.*

*Sot têt é sëgn döt al sigü,
la plöia ne po' plü ti fà nia.
Tl fëgn sta l'paur sëgn ponü,
al palsa do la gran fadia.*

P.B.

Chi da Jù sön Gran Rit - èiasota da Pedila

Dic y fac.

An pëia plü saurì na moscia cun na
gota de mil, co cun na bot d'ajëi.
Les döes sorus, che va dagnora deburiada,
é la superbia y l'ignoranza.

N bur pëinch

A San Fabian n'él mefo valgügn de stüa dl Cerf ia dô chë mësa dô fur. Defora plovôle. Dî alalungia ài carté, spo s'ai stufé y â metü man da baié da sciché.

Al è Nazio, Stefo, Tita, Lois, Xander, Michl, Bostian y Mozl. Al gnô baié de vigni sort. Un urô ester plü sciché co l'ater; un urô n'un savëi plü de beles co l'ater. Intratan el gnû scûr y tres plü scûr y l'vin rogorô tres plü saurì dô l'pom d'Adamo jó.

I edli metô man da sluminé tres deplü y l'ora de ciamparin batô les ores tres plü lunges.

Al â bele dan n pez batü önesc de nöt y l'ora di bài gnô tres plü daimprò.

Nane, la Kellnerin, i fajô compagnia a chi 8 lötri, che n'urô ciámó dì nia ji a ciasa. Inurchëltan dijera impò a Michl: "Al vëgn prësc la doman, jissun pô a ciasa. Ci dij pa ostes fomenes?"

Sön chësta ài ciámó ciafé plü vëia de ste y düc n'en savô plü de beles, ciña ch'ai â metü man de baié de bài y de coraje.

Xander lê sö in pè y disc: "Al é prësc mesanöt. A mesanöt él i morç che roda te curtina."

Lois: "Papperlapà, i morç roda-rà, i morç sta pa bëgn chiç."

Xander: "Ci? Degügn de os ne s'infida da ji da mesanöt te curtina a trà fora na crusc y la porté chilò adalerch."

Sëgn el gnû chit te stüa ciña che Nazio rumpì l'chit y dijö: "Mâ un che é zënza piçia pô s'infidé."

Indô el gnû chit y ai se ciarâ mâ un cun l'ater.

Nane, la Kellnerin, urô i mostré a chi 8 cosci, che ara è la plü prossa y dijö: "Ester sëis bëgn 8 gnégnores düc insuralater. Dodesse! Iö scé m'infidi. Ci me déis pa?"

Sëgn se lasciâi indô düc adintene. Un indô l'ater dijö: "N bel ciáz de sëda te dunse, sce te t'infides da ji sëgn a mesanöt te curtina, tó fora na crusc y la porté chilò adalerch."

"Chël uressi ion udëi. I sun buna da se mostré plü coraje co os düc adöm. L'pëinch vël."

Xander indere n'è nia ciámó cuntënt. Al dijö: "Mo i messun pa ester sigusc. Te mëss porté sö la crusc chilò te stüa y indô la porté jó söla medema fossa y la mëte a so post."

I atri ciügnâ de scé y dijö: "Ah, sanbëgn chël ól ester, zënza ne savunse mine, ci che te fejes."

"Bel dërt", respogn Nane, y mët

Familia de Tone de Sepl - Valentin y Jule dl Cargà da Rina

laprò: “L’pêinch vêl. I sëis düc testimoni.”

Cun chëstes parores él Nane che lë sö y va y ara ne dörâ dî che ara gnô cun na crusc de lëgn, che ê sólo fossa de chël Lenze, che ê bele mort dan dui agn. Ara ti la lascia udëi a chi 8 merli y disc: “Chilò éra.”

Xander disc spo: “Bel dërt, mo sëgn mëssté indô la porté zruch y la mëte a so post.”

Ai aspetâ 5 minüç, n cher’d’ora, na mes’ora, mo la Nane ne gnô nia. Ai se ciarâ madér un cun l’ater, cina che Xander se lasciâ indô aldì y dijô: “O che la Nane s’â tut pur l’nês, o ch’al é val’che fala. I jun a ciaré dô.”

Chi 8 mandli se fajô coraje, lovâ sö y jô jö in curtina a ciaré dô.

Mo ci spavënt, che ai messâ udëi, la Nane a ventrums sólo fossa de Lenze, morta!

Co éra pa stada? Da fiçé jö la crusc, se tirâra dô l’èiaz y plü che ara sburlâ tla crusc y plü che ara se tirâ jö dô se instëssa. Ara minâ, che ara gniss castiada pur la burta aziun che ara â fat y al ti dô l’bot y tomâ ia morta.

Chi ëi stô madér ailò zënza dì na parora. Ci urôi pa inè tan dì. Üna na cossa se recordâi pur dagnora: “Lascede la pêsc ai morè!”

Xander dijô da jì a ciasa: “N bur pêinch”.

M.A.

Rübezah

Storia pur pici y gragn de Pire Comploj - Ara va inant da l'ann passé

L'pater prô de cunvertì l'cundané

Te chi trëi dis che ti ê sta cunzedüs, â l' pater oramai suié sanch da ti mazé ite al cundané tan de religiun, ch'al foss bun da ti tó l'anima al malan.

L'ater â mâ albü imparé da manajé l'aodla y la forfesc, ël. La corona ne dijél mai da sëra. Cun l'Paternoster y l'Aimaria fajòl na cunfuijun pescima. Dl Credo ne se recurdâl gnanca plü na parora ne. L'pater â aduré dui dis intiers da ti l'insigné ite.

Al ti â albü mastié dant parora pur parora. Spo ti l'fajòl dì sö n iade indô l'ater. L'pure sartù se purvâ bëgn tan. Mo dô da zacotan de parores gnêl cun düt val' d'ater adalerch: "Ah, Clara, mia bela Clara! Mësseï muri zënza t'udëi gnanca n iade no".

"Ah, chësta é na chestele ëra" se punsâ l'pater. Chilò tóchera a pié a man val d'ater".

Spo àl metü man de i cunté dant ci cialdun ch'al é pa jön l'infér y chi che é naota laite, ne pudô mai plü gni fora!

Dal füch y da na burjada àl n extra spavënt l' Benedeto y cun gran ligrëza dl pater àl mâ metü man de suié a frëit, can che al i cuntâ dant chësc patüc.

Pur n momënt ti êra bëgn jüda fora dl cé la Clara, mo sëgn àl indô dan sü edli blot malagn da cor che cun furçes y stanges ausâ schires de animes maledides ia y ite te n mér de füch.

L'pater à mâ messé lascé cun

Chi dla vijita - classe 1912

A marèe de Badia

chësc patüc, zënza gnêra massa sterscia.

Spo purchël âl mefo metü man de scialdé l'fur dl purgatorio plü dassënn, can ch'al â albü capì che l'jonn se temô tan dal füch.

Tüa colpa è da spavënt grana, mi caro Bendeto! Mo les flames dl purgatorio la brüsc pa bëgn fora tan bel, che tüa anima devënta indô bela blançia da ji sön paraïsc. Purchël n'àste n pez bria de ste a te perde de coraje. Al é mâ bun che te ne ti às nia tut i scioldi a un de nos, mo mâ an giüda. Dailò mes-sasste ste mile agn plü dî tl purgatorio y jö fina al col t'en mér de solper. Insciö båstel de cënt agn pur fa gni tüa anima bela blançia sciöche la n  !

Y i   dijar   tan de m  sses pur tüa anima, che l' m  r de solper te gnar   m   c  na dala vita ca.

L'sart  , d  t sprigur  , â metü

man de fa sö de gran strepiti y peri   che l'pater fajess p   ciam   zess   j   l'f  ch n p   depl   y tan el ste bun de fa ch'al s  tasc   ite de i l'fa zess   j   c  na sot ai jen  dli.

Mo pl   inj   ne j  ra b  gn nia da l'fa ars  , gnanca pl   de n centimeter ne.

5. Rübezahl pro l'cundan   a mort

L'pater ti â ciam   dit "buna n  t" al cundan  , d   ch'al ti â alb   d   la benedisciun.

Al s'un j   d  r da üsc fora, ch'al gn   ite Rübezahl z  nza gni ud  . In ch  l mom  nt ne sav  l nia ciam  , sciöch' al ess mess   la t   pur delibr   l' p  r sart   y tl medemo t  mp respet   la iüstizia.

I vicari da Hirschberg ti â extra plaj   ëi, dea ch'ai s'un lasci   ester dal bun y faj   les cosses sciöch'al alda.

Tla finada ti êra tumada ite,
sciöch' al ess pudü la impianté.

Al ti ê snel salté dô al pater çina
tl cunvënt, s'â tut na joca fora d'en
armé, se l'â vistiada, s'ê trasformé
tl pater y ê indô gnü zruch te
purjun.

La guardia l'â lascé passé sciö-
che zënza.

"I sun çiamó dé óta n iade, dea
che tüa anima me sta massa a
cör", àl dit al cundané.

"Dime l'mâ, sce t'âs çiamó val'
sö la cosciëenza, ch'i pòis te
cunsolé".

"Söla cosciëenza n'ai nêt nia,
pater, mo osc purgatorio me spri-
gura tan!"

Rübezahl n'â degüna idea ci
ch'al foss l'purgatorio. Spo àl
messé l'damané: "Co la mineste
pa chilò?"

"Oh, pater! Te n mér de füch

çina sö dai jenëdli, dé y nöt, pur
cënt agn alalungia!"

"Macaco che t'es! Sta dalunc,
sce l' bagn te sà massa çialt!"

Sön chësta ne savô plü l'sartù
co s'un tó. Al â metü man d'i ciaré
tan fit tla müsa al pater, ch'al â
capi d'avëi dit val'da mat.

"De chësc baiunse pa n n'ater
iade", àl spo dit. "Penseste çiamó
tres ala Clara? Ti óste çiamó bun?
Sce t'âs çiamó val'da i dì denant
co ji ia in l'ater monn, pòste me
l'cunfidé a me".

Sön chësta se n'à l'cundané
çiamó albü fat na maiù morvöia.

Imprüma ti la fajô l'pater de-
smentié y sëgn la tirâl indô ca.

Al pinsier dla Clara â l'pür sartù
metü man de pité dassënn, ch'al n'
ê plü bun de dì na parora sora.

Sön chësta â l'falz pater metü
man de s'un mené pièce tan das-
sënn dl Benedeto, che al s'à

Êres da Rina - plu dadî

Planacer da Colfosch - zacan

punsé: “Basta sëgn! T’as bëgn messé t’un duré assà pur m’avëi cherdé cun mi surainom”.

“Pür Benedeto”, âl spo dit. “Ne ste mâ no a pité a na té moda. Ne t’as nia bria de murì. I à ciasfè fora che ne t’es nia tö ste a ti tó i scioldi a chël giüda. Purchël sunsi gnü a te cundüje fora de perjun. Ciarun a udëi, sce ara dejsera ciamó”.

Al â purvé y bel avisa ch’al é ste bun de dauri. Les morones dl cundané ê tumades jö ia pur tera.

“Sëgn baratunse ciamó bel snel guant. Tö te ciafes mia joca da capuziner y iö to guant da cunda-né. Iö resti ciamó chilò te perjun y tö pôs t’un ji. Da passé amesa les guardies fora ciara de fa na grigna dër da devôt, che ares ne sospetëi mine no val’. Can che t’es fora de

cité, va atira a Katzenau da tüa Clara zënza te tignì sö invalgó.

Apëna che t’es dan süa porta, tlocora lisiermënter, che ara ne se sperdes nia”.

Al bun Benedeto ti gnél immënt de sumié, tan s’un fajòl de morvëia, sciöche la cossa s’ê óta.

Al â mâ metü man de se palpé i brac y les giames a udëi sc’al ê bëgn munter.

Sëgn âl indô na ligrëza tan na grana, ch’al n’ê gnanca plü bun de dì na parora.

Dala gran ligrëza ti êl salté al col al pater y ne l’lasciâ gnanca plü ia ne.

“Sëgn va mâ! No plü ste a perde d’ater temp. Chilò àste ciamó n crafun y na liagna da te mengé söl iade”.

Sëgn êl bëgn pié ia dlun ciancantàn, l'pur sartù.

Al â tan festidi de gni reconosciü da passé amesa les guardies fora.

Spo àl bëgn metü man de stlinghiné dassënn te chë gran spater-nöra che è tacada pro la joca y de dì Aimaries.

Les guardies n'à nia albü fat cajo, che al ê n n'ater capuziner y inscio é düt ju bun.

6. L'Benedeto y la Clara

La bela Clara ê indô ruvada zruch a ciasa, mo tratan düta la nöt n'era gnanca stada buna de stlüje n edl ne.

Ara ê te süa picia ciamaena sentada sön urt de litiria y metô averda a vigni pice scesciüre che ara aldî.

Vigni tan ti gnôl inmënt che zacà ess albü tlcuré t'üsc o te vider. L'cör ti tlcurâ sterch.

Ara luvâ sö y jê vigni tant ia a ciaré da büsc dla tlé fora, mo al n'ê nia.

I gaii tles stales dailò incëria metô bele man de svaté cun les ares y saludé l' dé cun so bel. Chiccherichî.

La ciampaña dl cunvënt nia dalunc sunâ l'Aimaria cun n sonn dér da incrësece.

La guardia de nöt â suflé l'ultimo iade tl cor a incundé l'ora.

La lüm dla Clara ê sön chëra da se destudé, dea che al sé ruvë l'ore.

La Clara ê tres ciamó sentada sön urt de litiria y â metü man de pité.

“Aih, Benedeto! Co mai jarâra incö cun te, sce chël furesto ne

Jones da S. Martin - plü dadî

Jënt da Grones y d'Aiarëi a vila

m'à nia dit la virité? Tö t'un vas a l'ater monn, tö! Y iö resti chilò sora!"

Sön chësta àra aldi tlucuràn dërlisiermënter trëi iadi te vider.

Al ti è mâ jü n dërl frëit sö pur l'spiné y al ti è inè sciampé n cighe dala gran spurdüda.

Ara â aldi na usc che damanâ: "Clara, mia bela y prossa Clara! Èste impè?"

T'en sofl éra stada ia da üsc.

"Ah, Benedeto, èste tö instëss o él to spirito?"

Apëna che ara â udü l'pater, àra ciámó trat n maiù cigun dala gran spurdüda.

Ara è gnüda da nescia y tumâ bel dofora, mo l'Benedeto se l'à debota piada y s'la tignì toch.

Cun n pusl sólo frunt, sciöche ara suzed datrai te de té stories, èra indô gnüda pro se instëssà y l'à cunesciü ala usc. Can che la

coss é stada n pü architada ia, s'esi sentà jö y l'Benedeto à metü man de i cunté sciöche ara ti è jüda da s'un sciampé fora de porjun.

Dal gran cuntamënt metôl man de ciafè sëi y la müta è jüda a tó na óla plëna de ega frësca.

Can che al â albü buiü, metôl inè man de ciafè fan, mo vëra n'à nia da tó ca.

Spo ti êl tumé ite al Benedeto la liagna y l'crafun, che l'pater ti â albü dé impara. Al l'á tuta fora de tascia y pesoëcia èra t'en iade gnüda, trö deplü co n fér da ciaval.

Al l'à rota amesa ia y cun süa gran morvöia tumâl fora blot monëdes d'or.

La Clara â indô metü man de se sperde.

"Aih, chisc é dessigü ciámó scioldi dl giüda, che è restà jö a funz de tascia. Cis tan inozënt,

sciöche al m'é gnü cunté dant, pêl che te ne sides pa nia!"

"Mo gnanca da punsé ne, ch'al é scioldi dl giüda!"

"Co essi pa sciafié a ruvé tla joca de n capuziner?"

"Chël é inçè purdërt vöi. Chisc m'à bel avisa l'pater dé facà ia sciöche na liagna pro l' crafun. Probabilmënter urôl se dé na man pur nostra noza, dea ch'al é tan interessa a nos dui".

"Chëra pudess tan tosc ester, vöra. "Ci pros pater! N té grüm de scioldi! Sön chësta ési atira sta intenüs de lascé süa cité y s'un ji demez.

Ai é jüs a Praga y â metü sö na butëga da sartù. I afari jê dër bun y ai â defata pudü ji a mëte sö la noza. Cun l'passé dl tëmp ài inçè

ciafë na schira de mituns, düc bugn da imparé y da studié.

L'bun Benedeto, daidé dala prossa Clara, èiarâ pa bëgn no de ne trapulé i clienc.

Tan póra ti â albü fat chël prozess y la manacia de gni taché sö.

7. Rübezahl y l'capuziner

Tl medemo tëmp che l'Benedeto tlucurâ te vider, in chël dé dales cater da duman gnél inçè tlucuré tl'üsc dla perjun, ulà ch'al é Rübezahl saré daite.

Al gnê l'bun pater pur la cunversciun y pur l'acumpagné sön so ultimo iade.

Rübezahl â albü suratut la pert

Mëda Angila da Val (Rina) col ciüf

Trëi nozes - Plaza d'Antermëia

dl cundané a mort y sâ albü tut dant de la porté a fin a unur dla iüstizia.

Al pater ti parôl dér rassegné apëna ch'al lâ udü y chësta ti plajô dér, èra. So laur ê impò ste pur val.

Al â metü man d'l préparé al "gran iade" y ti cunté dant.: "Pënsa mo, mi bun Benedeto! Tan de jënt che te vëighes gnon dô a te da ji al suplize, tan d'angeli t'aspeta bele dan porta dl paraïsc pur acumpagné tüa bela anima dan dal Creatur".

Sön chësta ti àl lascé tó demez les morones y s'arjignâ da l'Cunfessé pur ti dé l'assoluziun di piècià.

Mo denant àl impò ciámó urü ti fa dì sö l'Credo, a udëi sce al se l'recurdà bëgn ciámó.

Sanbëgn che Rübezahle ne savô gnanca na parora ne! "Aiaiai! Či él

pa suzedü in sëra de nöt? L'àl propi d'li l'malan de avëi tüa anima? Mo aspeta mä tö! I ó pa bëgn l'esorcizé inmalora."

Al à atira metü man l'bun pater, mo l'malan parôl, che n'ess degüna prescia da s'un ji y l'Credo n'urô a degüna moda i ji ite tl cé al pür pièciadù.

Intratan se n'él ste l'temp y l'tribunal à iudiché ch'al foss gnü l'momënt de passé ala esecuziun zënza se cùmerné sce l'cundané s'ê convertis a no.

Döes guardies lâ tut üna pur pert y les atres döes i jê dô.

I tamperli à bele metü man de suné pur curì jö n pü l' scesciüre dla gran fola de jënt, che s'ê abinada adüm.

Rübezahle se lasciâ bel cundüje zënza se paré.

Can che ai lâ albü taché sö y tut démez la litra, àl metü man de

zapuré, nainé ia y ca, peté fora la lëinga, trà beriuns y fa sö strepiti tan gragn, che l'boia foss prësc gnü püre

La fola â metü man de scraié:
“No l'lascede sufrì tan! Tirèle jö!
Assassins ch'i sëise! L'marturjé a
na té moda!”

Na pert â mä metü man de cöi
sö peres y ti les trà al boia.

Can che Rübezahl â udü chësc
spavënt, pur evité che al ne dess
ca desgrazies y magari inèc n
mort o l'ater, s'él destenü jö lunch
y â fat sciöche al foss mort.

Sön chësta êl atira dé dô l'gran
spavënt y la maiù pert se n'è indô

jüs pur i fati sü.

Mo dô da n strüf n'èl impò ste
de chi che n'è sta bugn de se paré
de dé óta a udëi ñiamó n iade
chësc cadaver, che n'è nia bun de
muri.

Spo àl indô metü man danü da
banduré ia a ca, fa sö zertes
molvöies y tan de burtes müses,
che ai se n'è atira indô sciampà
inmalora düt sprigurà.

Fora pur la citè gnël cunté che
l'pür gauner n'è nia bun de murì y
al è dër prigo, ch'al foss ste
inozënt.

L'dé dô, da duman adora, can

Familia de Pè d'Antermëia - zacan

che ai jê a l'urëi tó jö, êl n cö de stran taché sö y vistì sö sciöche n spaventadl cun de dër burduns.

Chësta ti â salpü extra de morvöia, ëra, a chisc dl tribunal

da Hirschberg.

Ai â snel lascé trà jö l'cö de stran bel inascusc y metü fora la storia, che l'cadaver è ste purté dal vënt sura l'cunfin fora de nöt.

Jënt de Badia - da zacan

T'auçón.

Regules dl tëmp

OTOBER

É san Gall (16) bel y süt,
sta fora d'isté la plöia dl düt.
Santa Ursula sa da cunté,
desco l'invern sarà tomperé.
Sce san Lüca (18) é bun cialt y nia da vënt,
vëgn-el n inver, ch'al é n spavënt.

NOVËMBER

Sc'al se mëtt da san Martin da toné (11)
é-l de sogü bun por l'aré.
Santa Lisabeta (19) disc de sigü,
sciöch l'inver à da gnì.
La nëi da sant'André (30)
fesc a la blaa dër mé.

DEZËMBER

Sciöch Adamo y Eva ciara ca, (24)
rest-l oramai cina san Micorà.
Da Nadé cina san Bostian
dess-l ester l plü fréid de düt l'an.
Sce chësc n'é nia inscio,
les sajuns s'à falé.

S. Berbura y dlijia vedla da La Val

“Al é na grazia podëi vire sëgn”

(Fora dla vita d'en martire al tëmp dl nazismo)

P. Johann Nepomuck Schwingshackl (1887-1945)

P. Schwingshackl gnê fora de na familia de 12 mituns (5 mituns y 7 mitans). L'lüch cun 15 armënè ê èrt y sfadiùs. Pur ester bun d'la fa, sciacularà l' pere de tiers. Les domënies dô l'domisdé jèle al ustaria ñina les 5, mai deplü. Na buna mes'ora dainciarà dala dlilia, can che l'mone desparâ la porta, bele dales 5 ailò. La mëssa ê dales 6.

La uma dl Pater nia manco, stê ann ite, ann fora, les domënies n'n'ora tla capela de Vorderplun a Welsberg a perié, d'invêr datrai stara dal frëit. Dal tëmp ch'al gnê firé, gnêl dit vigni dé trëi corones cun les mitans. Da so pere â P. Johann erpé n caracter dûr cun dütes les cunseguënzas, da süa uma na bunté che tolô pert ai màis di atri.

Cun 18 agn àl ciafê l'pinsier de deventé prou, mo la gran pert dijô, ch'al dô se tó chësc pinsier fora dl'cé. Mo l'prou da Pichl da laota, siur Batista Mersa da Calfosch, plü tert 33 agn degan a S. Martin y mort ailò l'pröm de jané 1949 ti â dit: “Sce t'es cherdé, våra bëgn, mo sacrificisc scé costel”.

Intant fajô Johann l'fant y manajâ la falc, la sapa y la sojora. Finalmënter cun 23 agn s'âl metü tla orienté y studiâ mëisc alalungia

da doman ñina da sëra cun l'cé sura i libri. Cun 25 agn àl dé 16 ejams. Al â metü düc te familia da perié n n'ora al dé. De cunseguëenza él n fré deventé misionar laico y 5 sorus é jüdes te cunvënt.

L'ann 1914 él rot fora la vera. Gnuü cherdé sot, él rovë jö in Galizia pro i Standschützen. Al ess podü ciafê la medaia d'arjënt, sc'al s'ess anunzié. Firì an pè, él gnuü pié cun d'atri dai rusci y é ruvé jö in Sibiria, olà ch'al é resté n ann y mez pro d'atri pià, plëgn de piedli, de borba y dlacé pro 44-55 gradi de frëit. Tla finada àl ciafê l' ocaciun de studié inant. Ofeziers l'daidà y tüdesc ti ortiâ libri dala China.

Dô trëi edemes de iade él ruvé tla Ruscia pro i paurs a lauré, sciöche i prijoniers rusci è inlaota chilò da nos metüs pro i paurs. Les domënies ne se lasciâle nia ite de lauré, gnanca mancaé da colpi dl comendant. I rusci insctësc se fajô de morvöia, ch'al s'indifâ da ti tignì bot. Dea ch'ai n'à nia ñialzà sciöch' al alda, mëssâl patì deplü pur l'ramatisch. Al â inçè fat l'plann de s'un sciampé, mo al n'è nia tan sauri. La ora de gofa, che al ti â lascé an compagn, ti è gnuüda tuta, l'ultima preziosité, che l'liâ cun chi da ñiasa. L'unica

Festa di Schützen a S. Martin

consolaziun che l'daidâ, ê l'liber dla imitaziun de Cristo.

Dô che l'imparadû Zar ê tomé jö de scagn l'ann 1917, ti êl salté ite l'marac pur 3 mëisc a Nikizkoy. Al messâ se despartì dan dér bun cumpagn, dal iüda Aaron Eisen. A Nikizkoy àl passé i plü bì dis ala prijonia, mo i plü burè de süa vita. Hans â pordü l'entusiam pur la vera, che â porté de gran dagns. Al ê mât regnanç y jënt da scioldi che â albü l'ütl dainciarà.

Vëi cun cumpagns s'â cumpré na cherta cina Moscau y s'â metü sön tru da ji a ciasa. Da ailò passâi pur la Ucraina fina al Austria. So pere pitâ dadalt ch'al â aldi, che Hons ê ciamó in vita. Hons â passé 3 agn y diesc mëisc

de prijonia tla Ruscia. Al s'â spazé de fa i ejams sura la 7. classe y la matura d'invêr. Ai 2 de jané 1919 êl spo entré pro i Iesuiti a Desproch. In chël ann â scomencé l'noviziat jö tla Carëntia. L'dé dô ch'al ê entré tl colegio, êl mort süa uma, a chëra che al se racomanâ gonót ti rî momënc de süa vita. A so pere ti ringraziâle, ch'al l'â trat sö cun scerieté. Hons lovâ n n'ora dan dai atri pur fa oraziun y perié, crûde cun se instêss restâl n Kaiserjäger ince da iesuit. Dô l'noviziat studiale la filosofia. Pur motifs de sanité êl gnü ortié a Krakau, olà ch'al â cumbatü y ê gnü ferì.

A so nù (nipote) prou scriôle:

"Tacun èiamó trö massa a formules vedles y ala comodité, olà ch'an messass brançé ite dassënn, olà ch'al é spinac, olà ch'al é prigo da colpi. Sc'an laora ailò, se consolunse gonót a dì: Al n'é nia da n'infà, an mëss mā perié, spo se tirun i scufuns, s'impëia la pipa, se lascia porté l'gote, se sënta söl sófa y la lascia ji. De té modi da fa ne ti jè assolutamënter nia. P. Schwingshackl savô, ch'al ti fajô gonót mé cun so modo de fa, al patí instëss, mo al n'i sparagnâ nia la fadia. Al savô da lì fina jö in funz dl' anima de na porsona.

Ai 18. de forà dl 44 él gnu dan Gestapo pur na letera al provinzial y cundüt a Linz te porjun. N caplan, che è ste 17 edemes pro vël, scriô: "I sun plü che persuaso

che, sce i Iesuiti â albü n martire chësc ultimo tämp, èl P. Johann Schwingshackl. Al me fajô la impresciun de S. Jan Bat. Al messâ patì pur gauja dla fan y di piedli. Dô ch' al â fat i sü 100 metri de colofan al dé, tomâl plü co stanch vigni sëra sön so strasoch, sciöche al ess a ciasa porté manes düt l' sant dé. Impò fajôle vigni doman süa meditazion, se tignî a nos 2 conferënzies religioses al dé; sciöche i plü jogn porvâl ince vël de fa düt i laurs pur tignî nêt. Nia n'i è de massa. Al s'aratâ de gni cundané a mort, mo n'orô nia che sü superiori ciarass de l'fa lëde.

Na lëtera al provinzial di Iesuiti è stada de gauja ch'al è gnu cundane. Te chë lëtera scrile,

I Standschützen s'abina a S. Martin

«Ecce homo» de Tlê da Pinch

Soldàs ladins
dla pröma vera

nanter l' ater: "Nos odun danfora, che sce i nemisc dla fede davagna, vëgn la religiun talmënter radical desdrüta, sciöche mai tla storia de 2000 agn. Nos proi essun messé fa düt l'poscibl pur tignì demez chësc mal". Chësta lëtra à basté pur l'pié tla ténura. Ai la metô fora ch'al impizâ da cumbate cuntra l'stato dla Germania. Al gnê desmandré y metü a scuté cun l'decapité. Vël instëss se dejidrâ chësta sort de mort. 7 iadi periâl de podëi scri na lëtra ai sü, mo debann. Impò ti êra garatada de scri na lëtera y la ortié inant adascusc incér s. Bostian dl 45.

Ailò scriôle tan cuntënt, ch'al è de podëi murì pur gauja dla religiun y ch' ara ne podess ester damì. Al â dagnora odü danfora che ara messâ ester inscio, impô jèle inant sënza pôra, fedele a sü principi. Al s'â dagnora tignì pur n todësch, combatü pur i todësc y sëgn gnêra fora ch'al â tan falé cuntra i todësc y s'â mirité la mort. So maiù sacrifice è ch'al ne podô tan dì nia la s. mëssa. Da can che al è gnu cundané, dan 5 edemes, portâle les morones che ti fajô inflé sö i brac. Al â tres frëit, dea che al ne podò nia portè guant de flanel. Na fan âle, ch'al ess

mangé 3 iadi tan co ch'an ti dê. I duturs à cunstaté ch'al dô avëi l'ombrisc. Al aspetâ dé y nöt vigni minüt che an gniss al dô, mo ara porô ñiamó duré edemes alalungia. Can che al à la toss, ti gnél inèc sö sanch. L'caresc è plëgn, mo la grazia è grana. Al se sinti beat.

N ultimo ringraziamënt ai sü: "Mia vita è crüdia, mo no pitede purchël. L' dé che nos gnu copà, è pur nos n dé de festa. I se dà vigni dé mia benedisciun, gonót cun les mans tles morones. A roveder sön paraïsc, olà ch'i se odarun düc canç". Terza domenia dô Santa Guania 1945.

L'mé sëch s' àl bele porté cun vël da Salzburg, laprò el gnu che i baròc i sangonâ y chësc è de massa. L' prou dla porjun cunta: "P. Schwingshackl gné dal Tirol. Sc'i foss gnu mā pur vël a München, essel paié la möia, cunësce chësc gran om de Dì, n iesuit de format. I Gestapo ti à dit, ch'al podô atira ji a ciasa, sc'al sot-scriô, ch'al ne perdicâ nia plü. "I se falëis, sciori, i mëti avisa indô man a pordiché olà che i à mefo dér lascé." Chësta è süa resposta. P. Schwingshackl n'orô nia ester n cian che ne ladra nia, al orô ufri sö süa vita. Na maiù ligrëza, n onur plu gran ne n' él nia che morì pur Cristo, pur süa Dlijia, pur la patria.

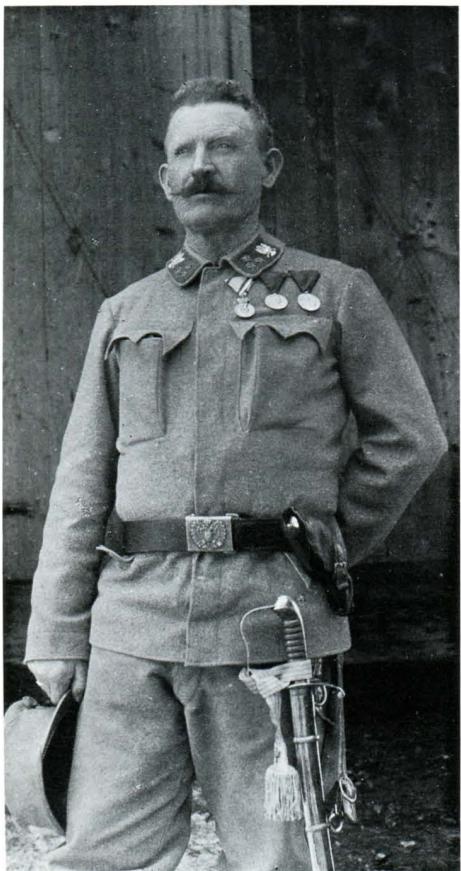
Mo l' Bel Dì à sü piani atramënter. N dé el püre. Tl tëmp de püces ores àl mudè tröp. L' prou dla porjun ti à píté de i dé i Sacramënc. "Sc'i minëis", àl respognü. Dô mesanöt l'àn ciafë mort - seziun n. 87.

L'ann dô, 1946, el gnu sopolì tla cortina di Iesuiti a Pullach dluncia München, olà che al é ñiamó. An n'à nia cunzedü de l' cundüje a ciasa. La domenia, 18 d'otober 1970, el gnu descorì na tofla de comemoraziun dl martire tla dlijia de cortina, Maria am Rain, a Welsberg. L' prou da Trems da sëgn, Konrad Dorner, che ti à survì a mëssa dala mëssa novela a P. Schwingshackl, à tignì l' descurs de comemoraziun. Al à dit nanter l'ater, che P. Schwinhshackl portâ in se l'ascetica de S. Jan Bat., l'zelo de S. Paul, crüde cun vël, mo plëgn de buntè cun i atri, pronto a daidé, n prou sant - impü fora di atri.

In Sant Anna 1924 el gnu cunsagré prou, süa prüma santa mëssa àl dit tla dlijia dles monies "an der Kettenbrücke", prejëntes

Sepl Trebo y so compagn

Hauptmann Fuchs Hannes Dejaco

sües sorùs monies y spo in S. Laurènz a Welsberg. Spo fora tla vigna dl Signur. Süa mascima è: "Signur, dàme animes, pur l'ater fa cun me ci che t'ós". Ai sü ti racomanâle de tignì i prüms väindresc dl mëis. L'ann dô süa mëssa novela él mort so pere. Düt i sü è al let dl moribondo, tut fora l'misionare. Un de familia mëssâ ji vigni dé a mëssa.

L'ann 1926 âl ruvé i studi de teologia, spo orôn l' ortié tla China, mo al è deventé tuberculòs, spo l'àn ortié tla Schweiz a se

romête la sanité. Al â fat tan de sacrifici y sègn êl püre y ne podônia se dé da fa. Al â perié de podëi ji a ñiasa y i sü l'â tut sö gion. L' pater â fat n pellegrinagio sö La Crusc, spo dijôle a süa só Tarejia: "I m'â dit les staziuns da Badia sö, i crëi ch'i àis capì ci che Chëlbedî óis da me, mà no avëi póra, l'pere lassö tègn la loat, al sà pa bëgn ci che é bun pur nos."

I mituns l'â gion. Al ti cuntâ dant cosses istrutives. Can che al è gnü impü damì, jël te ñiamp a ti aguzé les sojores a chi che sojorâ. I sü â n caracter plütosc grou, purchël dijòl a so fre ch'al dô ester sauri cun süa fomena, datrai ti cumpré valch y ji cun vära pur sanç. D'isté âl metü man da lauré y â ñiarié 9 ñiaries de fègn, n sègn ch'al è varì pur intant y â inè ciafè forzes, purchël êl da d'alonnn indô jü zruch tl cunvënt a Desproch.

An l'â fat aministradù dl cunvënt; al â da dé da mangé a 340 personnes, 34 da meseria y 10 studënç, inplü daidâle cunfessé y perdicché. D'isté dl 1930 pur val' edemes a ñiasa, arjignâl ca n müt de so fré pur l'ejam al Vinzentinum. Da ji a fa l'ejam a Bornech êl tan valënt, che l'müt ne l'cunesciô apëna plü pur so berba. Da Desproch êl ruvé a S. André tla Carëntia a daidé formé i jogn dl noviziat, pur l' prüm de merz âl bele cunfessé 3000 porsones. Sura l'ann él deventé deplëgn maester di novizi. Cun 75 chili ti jêra bun cun la sanité.

A süa cognada ti cunfidâl, ch'al ess urü ester dagnora in prüma lignora y cun tröc ia dô vël, no mâ

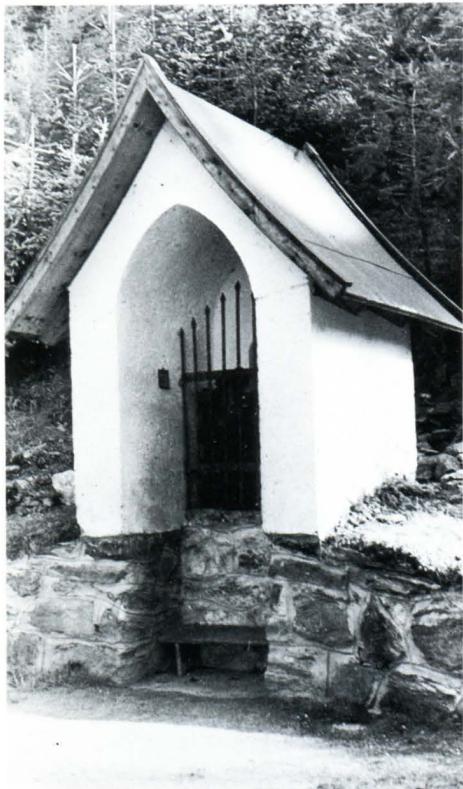
**Mons. Oreste Rauzi
da Trent
cun mëda Angila**

n cristian da vignidé. L' ann 1933 podôl tignì misciuns, perdiché les 40 ores, tignì esercizi y dis de retire y cursc de praparaziun al maridé. - inlaota na rarité. So revir è Nordtirol, mo al é inè ruvé a Bornech y Meransen, spo a Balssan a tignì les perdiches dl mëis de mà. L'ann 1935 él indô ala fin cun sües forzes y chirî aiüt tl ospedal dles monies a Zams. Rometü sö, ti án surandé a Niederösterreich n noviziat de na sozieté misionaria da trà sö. Val' tan de rî ne n'ál mai fat. Ai se durâ fan y al è mà ailò de té jogn che ne gnênia tuè sö altró. Dô dui agn de gran dificultés àl messé la dé sö,

dea che al n'é nia da n'infà. Al scriô a çiasa: "I à portè la batalia, al è strano che val'porsones ne röia mai (sot les gotes) fora dles gotes".

De merz dl 1938 él gnü ocupé l'Austra, dui de sünovizi è nazisti, ai l'à dé dant, scebëgn che al ne fajô nia politiga. Chësc iade él ciámó ste bun de se lové fora.

Sön chësta él spo rové a Viena rector dla dlisia de S. Martin. Ailò perdicâle cuntra l'spirito dl tëmp y vël è cuntënt de vire te n té tëmp. L'ann 1942 él ruvé l'ultimo iade a Welsberg. Al ti à tignì la perdica a so nipote Peter primiziant (mort da prou da Ahornach ai 29 de mà

Anteriöl inanter Rina y Pecëi

dl 1986). Na ligrëza àle a savëi, che na süa neza Tresl è jüda te cunvënt. A vëra ti àle cunfidé: "I sun bele sön la lista foscia. Sce t'aldes ch'ai m'à saré ia, desste savëi che i ne rüvi nia plü vi a

čiasa". I superiori de cunvënt à póra, dea che P. Schwingshackl baiâ zënza tëma. Ai n'ess nia albü val' decuntra, sc' al foss jü fora de cunvënt (val de tremendo pur vël instëss). Sön chëra l'àn sposté te n post manco prigorùs, a Wels pur daidé fora n prou vedl. Ailò ne i butâra nia cis y al s'à ciafë n'amoniziun dal provinzial.

P. Schwingshackl è n prou devot, spezialmënter dl Cör de Gejù y de s. Maria. Al jinâ tröp, mo è bun cun la püra jänt. Ai 15. de dezember 1943 àl dit te na perdica, che chësta vera è n castigo de Chëlbeldi. La Gestapo ti à bele dì porvé d' i fa póra. Sön chësta ti àn proibì de perdiché, ti àn manacé d' 1 straufé cun na soma de scioldi. Mo P. Johann perdicâ inant y dijô apertamënter: "Meine Herren", i jarà inant cun mi laur, olà ch'i à mefodër lascé".

a.c.

N.B. dla redazjun: D'atri eroi dla fede dl'ultima vera è: P. Johann Steinmair da S. Madalena de Gsies, che dijö: "I sà pa bëgn čiudi ch'i möri". Josef Mayr-Nusser (1910 - 1945) da Balsan, che dijö: "Mëssun ester testimoni".

De chisc aldiunse magari n n'ater iade.

Dic y fac.

Che ch'á tres ajié i atri, é instëss plëgn
de scich.

Chi che disc: „L monn é sciöch'an s'l tol”,
pó-l bel avisa ester, ch'ai s'lasce tó Chël Bel Dî.
Al n'é nia döt or, ci che slumina.

Les püres animes se lascia adintëne

Val' un à aldi cuntàn de na zerta Maria Simma de Vorarlberg, che dess avëi relaziun cun les püres animes dl purgatore. Ara jê incérch inè te nüsc païsc a tignì cunferënzes. In plü àra scrit n liber, che é gnü stampé dui iadi l'ann 1966 y trëi iadi l'ann 1969. An vëiga da chësc, ñi interesse che jënt à da savëi valch sura les püres animes y sciöche an pô fa da les daidé y da se stravardé instësc da avëi n purgatore lunch dô la mort. Chësc mâ pur mëte man la storia.

I oress scriì sura n n'atra èra, che dan zirca 60 agn à pur 8 agn alalungia albü descusciuns cun les püres animes y plü avisa dal ann 1921 ñina l'ann 1929. Chësta èra vijonaria é morta l'ann 1929 al eté de 62 agn. Ara è de descendëenza nobila y viô daimprò da Augsburg. So inom è Eugenia von Leyen.

Sciöche M. Simma à l'prou de so païsc pur acunsiadù pur súa anima, inscio à inè Eugenia n Pater de so païsc, che la daidâ. Eugenia scriô sö vigni dé (diario), ñi che al ti capitâ y chësc pur che ara ne se desmëntiass nia y che ara podess cunté dô regula i avenimënc, che ara à cun les püres animes i ultimi agn de súa vita.

Eugenia viô na vita dopla, mesa sön chësc monn y mesa sön l'ater monn. Ñi che ara udô, ti cuntâra mâ al prou y zënza a degügn, gnanca a chi de súa familia. So pice neó (nipote) de duí agn, l' ñian y l' giat de ñiasa podô ester testimoni de súes vijiuns, ai udô impara, zënza degügn. Chilò riësse. Che val'de té è possibl, che i tiers vëiga y la jënt no, unse bëgn la testimonianza tla S. Scritöra. Liede mo tl liber di Numeri al capitel 22, olà che al é l'baié, che n angel ti comparësc a Balaam. Imprüma éle l'müsc che l'vëiga y impormó n pez dô che vël à tormenté l' pür müsc, vëighel él instëss l'angel.

Tröp dan Eugenia à s. Caterina da Genua (+ 1510) albü cotan d'apariziuns dles püres animes. Ara à scrit l'liber, che s. Francësch da Sales racomana da lì. Al n'é de chi che stënta da s'imaginé sciöche zertes animes ti comparësc ala vijonaria in forma de tiers da tomëi y da sgricé o in forma de na gran scimia cun i edli da füch, n n'atra anima in forma de na bisca, al é l'imagine de súa vita, na vita cun joramënt falz, na vita düta mâ na baujia y finta.

A s. Birghita de Svezia à Gejù dit n iade te na vijiun: "L'spiritual ne te comparësc nia sciöche'al é,

Mëssa noela de sign. Franz Kehrer

mo in forma corporala; al te vëgn mostré in parabola, che to spirit pôis l' capì dami". Val' iade ma na ambria de n bur tier, aciò che la vijionaria se sperde manco, co sc'ara odess l'tier vi y in ralté.

Les püres animes ne pô instësses se daidé de nia, mo nos pôres se daidé, sc'i fajun val'pur ères. Ares é i miùs amîsc y i amîsc plü fedeli, che l'bun Dî s'à dé a nos sön chësc monn. La beata Crescenzia disc: "Sc'i ó avëi na grazia extra grana, prëii les püres animes y i sun sigüda de gni ejaudida". Incè i maiùs piçiadùs pò gni salvà dala misericordia de Dî.

L'prou Sebastian Wieser, che è a Waal (olà che Eugenie è da ciasa) dal 1916 al 1926, à cunesciü pur 12 agn y à suratut l'diario dles vijiuns y apariziuns, che èra à scrit sò dé pur dé dô so

cunsëi. Chësc diario ti à spo l'prou surandé an zerto Bruno Grabinski, scritur de fiduzia y al l'à dé fora t'en liber-sot a joramënt da pert dl prou, che düt respognô ala virité.

L'prou disc: "Eugenie è na santa èra, na anima francescana, ara fajô dl bëgn zënza fin, dagnora pronta a daidé a rinunzié, pronta a se sacridiché sura sües forzes, dalunc da chirì so proprio onur, mâ ai atri orôra ti fa ligrëza. N nipote dl prou Wieser confermëia deplëgn ñi che al à dit de Eugenia: na porsona dër scëmpla, zënza esigënces pur èra, inteligënta, dagnora cun la buna löna y pronta a mené cuinaries.

L'ann 1912 à les vijiuns metü man.

I vëighi 11 ambries, desvalies granes, sciöche n ñiarü (plü tert ài

cunesciü ch'al ê ëres). I les vëighi plü gonót. In Nadé les ài odü gnon dër pormez (n'él nia bele nüsc antenaç che â la crëta che la nöt santa de Nadé gnële liberé tröpes püres animes?).

I vëighi mi catechist, mort incér l'1899 gnon fora de confesional (la dlilia ê öta), va y s'inslëna dan la löm dl Santiscimo. L'mone vëgn a soné l'Aimaria; al é sciöch'al jiss tres l'prou fora.

Trëi iadi vëighi n n'èra che va sö y jö cun la ria löna. Sön mia domanda, èi che al ti fala, respongnera: "Degügn ne prëia pur me".

N zerto Michel, che é inçe ste mone dan da agn, vëgn plü iadi de nöt, salta sö y jö pur mia èiamena y al ne ciara nia fora bun. I diji: "In sabeda vëgnel dit na s. mëssa

pur te". Sön mia domanda, èi ch'al à fat, respognel: "Sacrilegio". In les Antlés dô la prozesciun vëgn Michel fora de na ciasa, al ciara fora döt atramënter, al ciara ca cun ligrëza, al sta dan da me, iö ne capesci, che l'atra jënt ne l'vëiga nia.

Schäfer Fritz: Te chësc s'à veramënter mostré la miseriorcia de Dì. Al à n möt su. Chësc möt è la desperaziun di maestri. Sce al messâ gni castié te scora, tirâ so pere düc i reghistri pur dé jö pursura maestri y prou. L'prou ti à dit: "Da chësc ciafeste èiamó striches". Y bel impunt, can che chësc so möt à 17 agn, gran y gaert sciöch'al ê, àl copé so pere. Al l'à copé te majun. Da doman él gnü ciafë mort. Degügn ne savô,

Siur Amando Alfreider cun la musiga da Rina

Mëssa novela de siur Amando Alfreider

sce Fritz è mort atira. Fritz se lasciâ adintène, al ciarâ ca cun edli da tomëi, mo col tëmp devëntel plü tlér. Sciöch'al disc, n' él nia ste atira mert, purchël àl sciafié da fa l'dolur, ch'al se pòis salvé. Al disc: I verdi. Al drúca n dëit sôla man d'Eugenie ch'ara tira n scraiun y ti lascia lassura n tach cöce. Sön la domanda: "Èste salvé?" respognel: "Ciamó dî ne nia".

Plü co n iade n'en vëighi 16 personnes de pici y de gragn, adüm a na taçia. Üna me vëgn purmez y me disc: "Dilan". Iö damani: "Séis sön paraïsc pur Pasca?" La resposta: "Tl luminùs".

Al vëgn na cöga. Ara ti scriô lëteres lunges ai prei. Un n àra calunié dassënn. Ara vëgn gonót,

sta dî, oress baié y n'é nia buna. Ara ciara ca cun na burta odlada, ara à gion l'ega santa. N iade udôi, ch'ara à l'guant scarzé. I ti tignô la particula dla s. Crusc. I la damani: "Èste danada?" Ara ciügna de no. "Ci ôste pa da me? I ne t'ó nia plü udëil!" Süa resposta: "I mëss patì, i à calunié, i à mintì dant al prou".

Mâ pur passatëmp o curiosité ne respogn mai degüna anima. Dl solito é les respistes dér cürtes, inèc mâ na parora sora. Dl solito se tratel de luminùs o scur. I tiers à pora dai posc, olà ch'al é gnü odü morc. Te na calonia, olà ch'al é gnü odü plü iadi n mort sön som a stiga, tignôl fora l'cian, zënza rodâl dlunch, mo ailò no.

Les animes che vëgn adalerch,

ciara ca tres manco da tomëi. Can che ares ciara ca da valënt, tosc ne les veigun nia plü.

Üna damana de fa sacrifici, n'natra disc: i adori aiüt, i à dé scandalo. A mia domanda: Ciudì èste pa ciamò chilò? "I punsâ massa a chësc monn. I sun zënza pêsc, zënza pêsc." Che t'à pa dé la lizënsa de baié cun me? "La misericordia". N n'atra: "I à somené discordia". Can èste pa morta? "1680". N n'atra: "I m'à cunfessé zënza dulur, i sun spirité dal spirito dla baujia". Co éra pa stada, che t'es gnü salvé? "La uma dla misericordia". L'àste venerada? Al disc de scé.

Eugenia disc: "I à juté fora na botsa d'ega santa, mo l'funz è bel süt. Üna disc: "Prëia incö". Ciudì pa incö? La resposta: "T'es nëta". Ciudì?" T'es jüda ai Sacramënc".

Üna disc: "dàme la man" Eugenia: Al é sciode, al me jiss demez düta la forza. I diji: Te prëi, lasceme ledia. "Dilan, i sun tl luminüs". plü inant: Co àste pa inom? "Reinhard". Ciudì n'àste pa degüna pêsc? "Ingiané, i à arobé". Co pòi pa te daidé? "S. mëssa".

Na scimia tan alta co l'üsc vëgn da vider ite y fesc strepiti sciöche n mat. Al me sofla ados y ô me tó pur l'col. Al vëgn vigni nöt, süa pilicia é mola sciöche da plöia. Almanco él na scimia y nia na bisca, chëra ne fossi buna da soporté. Al se sënta ten piz y à edli sciöche l'fùch. Plan, plan vëgn süa müsa manco da tomëi, mo impò zebidra. Al damana dô ega santa. I ti à dit dant "l'dies irae", spo me vëgnel plü pormez y ciara ca dër da mené piçé. "Che èste pa purdërt", damanera. "L

S. Mëssa te Fanes

La prozesciun palsa sön Juél

dijonesto". Te n'àste anadé, tan ch'al é gnuü perié incö? "Hei, al m'à de l'lingaz". Čiudì éste pa te de té cundiziuns?" Al n'é degün pièce ch'i n'àis nia fat". Mo la fede àst bëgn albü? "Fina la mort ài desprijé l'plü alt". Y spo? "Spo él gnuü la conoscëenza y insciö ti sunsi sciampé al infér". Óste ch'an te lasces dî mësses? "I n'à nia cherdü, a chë moda ne me jôres nia y i n'à nia pert". Él chësc to castigo? "Un n castigo inanter deplü", y inmalora da vider fora. Al é na meseria, plü co da tomëi, él da sgricé.

Can che al ê indô gnuü, él da i ciaré peso co denant. Ci él pa suzedü, che t'ás na té ciaradüra? "Óste ch'i te cungi sö i piècia de mia vita?" Chël n'ói nia, i ô te daidé insciö. "Co me vëigheste pa?" T'es n püre desgrazié, l'viz te

ciara dai edli fora. Al me dà n stlaf y demez.

L'ater iade: čiudì m'àste pa dé, sc'i te dëidi? "Te me él mâ dl ri". Sëgn me gnêl plü daimprò y i vëighi val'nia da crëi. So corp é na tana da mila romuns, düt é in movimënt. Val'tan da sgricé ne n'ài in vita mia nia udü. Prëi tan bel, vâtun, i ne sun nia buna dl tignì fora.

Él chisc i piècia nia despaià jö? "Hei, Chëlbel'di é iüst, mi piècia scraia al cil". Àst albü l'dulur, t'à salvé l'ultimo momënt?" Hei, l'dulur y l'sacramënt. I verdi, dàme l'ega santa". Al me ciara dlun pitân. Ega santa n iade y dui iadi, mo al é dlunch süt. Che éste pa purdërt? Àste vit chilò? "Vit y fat pièce". Che àste pa cope? "La Susanna". Ne te jol plü nia l'dulur? "Noo". Éste tres ste chilò te

chësta cundiziun? Dô la scurité”. Či óste pa di cun la scurité? “Dalunc da Chëlbelde”. Êste sëgn plü daimprò? “Hei”. Olà este pa ruvè atira dô la mort? “Imprüma l’giudize y spo l’castigo”. Êste ruvè dan da Idì? “Hei, i l’à adoré, spo sunsi arsì jö”. Či mëssi pa fa pur te? “T’un desdì da dötes les ligrëzes”.

N n’ater iade: Čiudì este pa da sanch? “Mi piçia”. N’ésun nia gnüs sura che tö às copé? “Noo”. Che è pa Susanna? “Na picera inozënta”. I n’ô plü savëi nia de tü piçia. Sôn chëra tómel ia pur tera y dolorëia. L’ ega santa l’à impü calmé. I me sun stada mal da spavënt. Vël jüta fora süa pilicia y i rumuns toma ca sön mi let. I

manaci da mëssëi zede dal sgric; mo cun vël se tolel inèc i rumuns impara y s’un va. Incö gnèle impü da chestian, plütosc da jonn. Åste passé l’peso? “I sun daimprò dal luminùs”. Röieste a pudëi odëi Chëlbelde? “Can ch’i sun nët dl düt”. Ciudì gnëis pa in tan mainieres da me?” Idì l’ cunzed. Ne te pòn nia udëi l’anima”. Ciudì ne podoste pa nia te lascé odëi denant sciöche t’ës sëgn?” I n’â nia l’abilité, l’tru é lunch”. In vöia de Nadé él plü iadi chilò y prëia gion, mo baié ne baiel nia. In Nadé a mesa la nöt. Sàste ch’al é Nadé incö? “Hei, i pô adoré”. Ne vëgneste nia plu? “Noo”.

N n’ater: Mësste ciamicó despaié jö dì? “Mia vita é zënza significat

Jones dla gherlanda d’La Plì

(ohne Inhalt), tan misero ch'i sun, prëia pur me". Ciudi ne prëieste pa nia instëss? "L'anima é grama can che ara cunësc la grandëza de Dì. L'incherscémun de l'udëi indô é ci che nos se crüzia".

Nicolaus: Che éste pa tö? "Nicolaus". Ciudi n'àste pa degüna pêsc?" I à tichiné la püra jënt y vöi taiflâ". Olà ast pa vit? "A Mainz". Co pòi pa te daidé? "Cui sacrific". Ci aratesta pa tö i sacrific? "Düt ci che fesc fadia da fa pur me". Ne te dëida nia la oraziun? "Hei, sc'al vögn ertsura da perié". Olà éste pa sopoli? "Al Neckar". Eo-mo, sce t'es mort a Mainz? "Tomé te vera".

N n'atra: Üna vögn 37 iadi. Ciudi mësse pa sufri? T' ès pö na buna porsona? "Dì giudichëia atramënter, i fajô mä inscio (alles war äußerlich)." T'as pö tan patì cun tü fistidi! "Chël bëgn, mo i n'ofri nia sö".

Cäcilie: cun 6 d'atres: Ciudi pòi mä t'udëi te? "I sun bele mëisc pro te". Ciudi ne pòi pa nia t'odëi tres? ne te foss nia buna da tignì fora". Pudëis perié pur mi mài? "Pur os podunse perié, mo pur nos miserino". Cäcilie ciara fora damì. T'es atramënter, våra damì? "I ciarüsc é demez, iö adori" (ich bete an), y inmalora.

Na mia amica che é morta de genaro, i l'à atira cunesciüda. I diji: "Te ciaries ca da cuntënta. Olà éste pa?" Tla plü bela sala. Éste sön paraïsc? "I aspeti l'premio". Pur ci pa? "Pur avëi fat mi dovëis y porté sacrific". Olà éste pa che t'aspetes? "Söl ultimo scalin dl'incherscémun". Ciudi éste pa gönüda, sce te n'adores nia plü mia

oraziun? "Pur te fa ligrëza". Pôn odëi n n'anima? "El pa invalgó na lüm che ne luminëia nia?".

Al é dui ëi, vignun ô ester l'prüm. Ai à la ria. Che sëis pa? "Desmentià". I odô füch y via inmalora. Plü tert: Olà eëis pa vit? "Childò". Can pa? "Dan 57.000 dis (15 agn y val'dis laprò). Co pòi pa se daidè? "Dasse na s. mëssa".

Na ultima: I à ortié zacai te mia ciamena a dô n liber. Al vögn zruch y disc: "Al é n petler laia". Iö vai a ciaré y al è veramënter un che ciarâ fora sciöche n petler. I damani: Da olà vögneste pa? "Da la tristëza". Che éste pa? "Josef". Ci pòi pa fa pur te? "Perié". Can éste pa mort? "1874".

Ciudi mësse pa pené tan dì? "Calunia". Pòi raparé val? "Hei, chësc de D. M."; te chël vögnel zacai y el demez. Sëgn me recordâi, che dan agn, can che al è gnü cunté la storia d'en prou, me fajoi dagnora ji demez.

a.c.

Anotaziun dl redatur dl Calënder ladin

Dea che l'redatur à la responsabilitè de döt ëi che vögn publiché tl calënder, mëssi tó posiziun sön chësc artichel de siur Luije Comploi. Impröma de döt i diji bel dilan dl artichel, che vël à tut fora de n liber y metü jö pur ladin. L'artichel è dër interessant y purchël l'ài lascé stampé te chësc calënder, mo i mëssun pa bëgn ester madüs assà da l'capì dërt y l'tò sò dërt. Sanbëgn che ci che é scrit te chësc artichel n'é nia verité de fede, ne sarà mai verité de fede y an n'à mai bria de crëi, gnanca na parora, de ci che chë vijionaria Eugenie dess avëi scrit o odü o aldi. Da cunsidré plü avisa, uressun propri dì, che diversces cosses é çinamai cuntra virités de fede.

Gejù Crist à dit n iade: "Chësc popol ô udëi sëgns, mo al ne i sarà dé degun sëgn ater co chël de Iona, che é ste trëi dis y nöts tl vënter dl pësc, chël ô dì "l'sëgn dla Pasciun y mort y ressureziun de Nosc Signur Gejù Crist".

A chësc bëgn mëssunse crëi.

Da ji a scora unse imparé, ch'i mëssun crëi a döt ëi che Chëlbeldi à dit ëi che la Dlijia se mët dant da crëi. Sce nos cherdun ales parores dl Credo y fajun aladô, spo n'unse plü co assà.

L'artichel é impò interessant, ñiudì che

al se fesc capì, ëi che al pô suzede o in realté, o cun vijiuns o pur gauja de tan de sorts de maraties, tla vita de na porsona. Te chësc artichel vëighi iö plüdere che l'uomo në nia mât fat de cér y de pel, mo ch'i un inèe n n'anima, che ne mör mai.

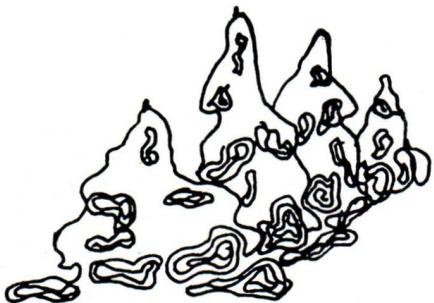
Valgunes de chères vijiuns de Eugenie röia "bedenklich" daimprò ales idées de zertes scetes modernes, che roda alde-daincö incérch a desturbé sö nostra jënt.

Cun chësta spligazion la lasci avarëi. Sc'i n'en savëis na miù, spo m'la scriëis pur n'nater ann.

M.A.

**Benedisciun dla munt de Fanes 1936
Le mender é Gustl Ties (sëgn ombolt)**

U' INNOVÉP.

Regules dl tëmp

IENÉ-IENER

Sc'al rossiëia l dé de Nanü,
vëgn l tëmp dër burt y rî.
É-l bur tëmp da san Vinzenz (22),
spo mostra l'an i cor y i dënz,
mo sc'al é bel y ligherzin,
crëscel blaa y vëgnel vin.
Sce san Paul (25) é bel, döt l'an sarà bun.

FORÀ

In santa Maria dal poch (2)
al mëss pa ester bort y posoch,
da plöia y frëid, da ont y da nëi,
sc'an ó che l'asciöda sie prësc da odëi.
Sc'al dà le sorëdl, sc'al é pa dër bel,
le frëid da d'invern ne s'an va pa tan snell.

Matio (24) rump la dlacia.
Sc'al n'en n'à degüna,
n'en fej-el öna.
L bel de forà,
fesc brojes assà.

MERZ

Flurì de merz n'é nia bun,
flurì d'aurì ma mez bun,
flurì de mà é dër bun.
Fesc l merz sciöch l'isté,
spo fesc l'aisciüda sciöch l'inver.
Sc'al dlacia l dé di 40 martiri (10),
spo dlac-el ciamó 40 nöts.
Bel tëmp da sant'Ujöp
de bun al porta tröp.

La gran nëi 1985/86 - Piculin/S. Martin

Nosta valada y nostes monies de convënt

Tla pratiga o tl calënder ladin dl' ann 1981 éle gñü scrit val' püch dles monies de convënt nasciödes te nostra valada. I podun i dì dër en bel dilan a Chëlbeldi, che al n' à cherdè tantes y nia en manco y gran bel dilan a les monies enstëses che à metü averda a chësta cherdada y i è jödes dô. Ci gröm de ben de te porsones i fej coi scinchè süa vita al Signur. Ares laora y se sacrificchia sö por sò onur y por daidè la jënt, der gonot chëra che n'à 'l plü de bojen: ponsun dan da döt ai spitoi, ai andicapà, ales ciases dla jënt vedla sënza cuntè sö i laurz por l'istruziun chilò encerch y tles misciuns, i laurz por les dlijies y sü ornamënc, ezetera. Nos proi un dötes les gaujes dai dì "dilan y Dì sl' pai" dla oraziun y di sacrificizi: chisc se tira dal ci aiüç stersc tl laur por les animes.

Tla pratiga dl' '81 n' él gñü cuntè sö 98. Te chisc ultimi 6 agni n' èle mort 4: Sr. Conrada Agreiter da La Val (1981), Sr. Maria Luijia Pupp d'Antermëia (1982), Mr. Maria Elliscases d' La Plì (1986), Sr. Monica Clara da Lungiarü, morta chi ultimi dis dan la gran

festa sön Jeun la secunda domënia de setember 1986: Sr. Monica à laurè sön chel convënt da jona ensö.

Öna dles monies tl calënder à lascè la vita de cunvënt.

Dal 1981 ennant è cina ciamò trei jones de nostra valada jödes te convënt: Monica Pitscheider de Badia ia da les Clarissen a Porsenù, Christina Tasser de Badia ia pro les Barmherzigen da Maran y Maria Ellecosta da La Val fora da les Stayleres dlungia Viena.

Ciamò en iade nostra pratiga dl' 1981: sënza orëi m' ele sciampè l' inom de öna na monia da Rina: Sr. Agata Gasser da Börts. Ara fej bele der dì l' laur fora dala porta dles Ursulines a Bornech. Sr. Agata, pordenémla!

Trëi sorus monies, nasciüdes a La Ilà dal 1925 al 1930, m'ai soraudü o - plü avisa - an ne m'les à nia lasciades alsavëi. Al è fies d'en frè dl santom Signor Iojafat Pitscheider da Suraçianins, mort a Colfosch l'ann 1941. L' pere de cästes monies, Giovani, à laota dl'1934 cumprè en lüch ia en Redant: l' "Leitler a Pardell". Con

onù y ligrëza podunse inè recor-dè che nosc vësco nü Mons. Wilhelm y so fre jomelin Dr. Kurt à plü gonot pasè val edemes de vacanza sö dal Leitler. L' gran bun berba y la fomena y i mituns i orô enzai daspavënt bun a chisc dui jomelins... inè sce chisc ciarâ val'domënia dai sciampè adöm con zacai dla familia ala corona, che l' pere pros y dovòt fajò dì da jì a ciasa sön chël trù bindebò lunch.

Les trëi sorùs y monies Pitscheider: dötes trëi dla Congregaziun dla Santa Crusc (Kreuzschwestern): 1. Sr. Clara - Francesca (Maria), che à lauré a Besozzo, a Maran, a Arco y è sëgn

a Bornech. 2. Sr. Roswitha (Emma). Ara è stada a Besozzo, a Bornech, a Roma, a Persenù y a Maran. Aldedancö la ciafunse endô a Porsenù pro i amarà te spitol. 3. Sr. Isidora (Tarejia). Dò da Besozzo era gnöda a Maran, spo ara inè fat tröc mensc la cöga a Mons. Gargitter tl ciastel dl vësco a Porsenù, spo endô a Besozzo, spo a Maran y sëgn era tla "Marienherberge" a Maran.

I en n'ultima en pü de "cunt" por odëi tan de monies che è en vita encö de nosta valada ladina: $98 - 4 - 1 + 3 + 1 + 3 = 100$. 'n "eviva" a nostes bunes monies! Che'l numer vegni tres plü gran!

M.G.

La trupa di ministranè de Badia dan plü de 40 agn

Čiampanes da Maduines

(La storia da l'ann passé y dantann va inant. Cun d'atri inoms sanbëgn él suzedü dèr tröp èi che la storia cunta. Chësta dess ester impü inè l'cunfrunt dla situaziun y dla mentalité dla jënt di agn da laota cun chi d'aldédaincö. Chël che á scrit y scrí chëstes stories, é ste y é testemone de tan tröp).

Al è in vëia de segra de Rosare domisdé. L'tëmp è morjel y l'cil è bel bröm y tlér y zënza n nio lunc y lerch, sciöche al é dèr gonót de setember y d'otober.

Sc' an foss sta sön na munt, essun albü na udüda cina fora insom les munts da dlacia. Mâ cuntra la sëra n'él nia plü tan tlér.

Al é la maiù pert insciö, che da bel tëmp él da doman plü tlér cuntra la sëra y da sëra plü tlér cuntra la doman. An dijô, che chël é n sëgn da bel tëmp.

Agnes, la vedova de Bert de Somamunt, è sön sorà dla ciasa dl maester. Ailò la udôn dèr gonót, cis sëgn che ara è bele scialdi ite pur i agn.

Al è bele cotan d'agn, che Bert è mort, mo ara â tres podü ste te ciasa dl maester. Dea che ara è mâ plü sora, n'adorâra mine plü döta la ciasa y insciö éra cuntënta, che an â lascé ite te ciasa n maester

vedl in punsiun, cun süa fomena. Trami dui êsi nasciüs a S. Vî, mo chësc maester vedl è spo ste tl tëmp de süa profesciun t'en n'atra valada a fa scora. Sëgn, ch'al è in punsiun, urôl indô gni a ciasa te so païsc. Inultima s'un tira feter düc indô plü ion a ciasa.

Al à ciafë mesa l'abitaziun dla ciasa dl maester y ailò i savôl bel.

I jogn dl païsc ne l'cunesciô pa gnanca impröma, tan dî él bele demez y chi iadi ch'al ruvâ a S. Vî, minâ feter düc, che al foss n scior furesto. Ai i dijô berba maester y al è defata gnü cunesciü tl païsc.

An messâ dì, che düc ti urô bun.

Agnes è inè dèr cuntënta, che ara n'è nia plü sora te ciasa. Berba maester abitâ jö bas y Agnes sö alt. La stiga sö alt jö defora sö y ara â n têt pur gauja dla plöia y dla nëi y inè n bun glandier da se tignì, ciudi che ara è pa propri scialdi érta.

Datrai él berba maester y süa fomena che jö sö a ciafë Agnes y a fa impü compagnia, mo chësc suzedô mâ can che Agnes i inviâ o che ai â bujëgn de Agnes o val d'impurtant da i dì.

Bindicé él inè berba maester

Ciampanes da S. Martin

che inviâ jö Agnes pur s'la ciaculé impü.

Da üna y da l'atra pert êsi gnüs scialdi vedli y ai se cuntâ tan gonót tres l'medemo y impò i savôl indô nü, sciöche ara é mefo nanter jënt ite pur i agn. La medema cossa, sc'ara ciafa bindicé n n'ater curù, vëgn indô nöia y ciafa saù.

Da üna y da l'atra pert ài avenimënç dla vita da maester da se cunté, chël sàñ bëgn.

In chël morjel domisdé dla domënia da Rosare è Agnes sön

so sorà sentada. Nia dainré éra dailò te sorà sentada, che ara ciarâ fora tl païsc o tla natöra. Al è chi i momënç, olà che Agnes punsâ a so om, che n'è nia plü.

Da sorá udôra tan bel ia la crusc de Bert te curtina. Sanbëgn ch'ara punsâ gonót a Bert, scebëgn ch'al è impò bele valgëgn agn, ch'al è mort y ara â inçè bele lascé renové la crusc.

Mo chël mëssun inç di: Agnes n'â mai fat chi strepidi y lamënç, che na pert de jënt fesc, sc'al n'en mör un fora de ciasia. Agnes â la

fede tan sterscia, che ara i cunsentî a Bert l' bel dl paraïsc.

Ara dijô pô gonôt, can che al gnô baié de chël: "Ah, pu, Bert é dessigü a bun post. Bert ess pa stenté deplü zënza me, co iö zënza vël. N'ël stënta dagnora deplü so n'n'era."

Can che Agnes gnô fora in chël sorà, spo âra la maiù pert n liber tles mans. Ara se sëntâ cön chël banch te sorà y liô inçè ores alalungia.

Inêe in chël dé âra n liber, che ara liô. Al è n liber dër bel ciarié ite, olà ch'al è scrit poesies, sentençes y noveles de poec de Tirol. Al messâ ester n liber scialdi vedl, dea che les plates s'un sinti dassënn dal luminüs dl sorëdl.

Inêe aldédaincö él indô gnü foran té liber cun apresciapüch l'medemo cuntegnü y al é bel da lì laite.

Agnes liô te chël liber y a chères sentençes y poesies, che i plajô l'plü, i fajôra n sëgn.

In chël dé âra inçè indô n raisplais nanter i dëic, che ara segnâ les poesies:

Gonôt pënsi dö: ci sunsi pa iö?

Damani spo d'atri: ci éste pa tö?

An ciügna l' cé y ne sà nia ci dì.

Gonôt él domandes, ch'an n'ô nia aldì.

Sc'an pënsa spo dô, spo él pa bëgn vëi:
l'tëmp é bëgn cört; chël é da savëi.

Tratan él passé les ores y l'dé.

Al vëgn dô l'invêr dessigü inc' l' isté.

Noza d'arjënt dl maester d'Al Plan Franz Oberbacher - 1926

Spo vál tan debota - al n'é nia plü chël -
n mëis indô l'ater, plü burt o plü bel.
L'tëmp va inant - al é n iade ste!
Al é da punsé, sce te l'ás adoré.

Al é inçé vëi y chël mëssun dì:
dér tröpes ferides él bun da varì.
La tera che stopa les plaies de jënt,
varësc les ferides, fesc crësce l'cuntënt.

La roda se roda can sö y can jö,
cun chëra te rodeste mefo inç' tö.
Can èste sönsom, spo indô jö dapè.
Da fa ñi ch'ë dërt, chël mësste ñiaré.

Al n'é nia l'lingaz, che te dà l'gran inom,
al n'é nia richëzes, che te fesc galantom,
al n'é nia l'astüzia, che dà l'valor,
al n'é nia la forza la gauja d'onur.

Lingac él tan tröc y de vigni curù
y düç é tan bì u à rajun a l'onù.
Al é pö l'laur, al é l'onesté,
che dà pa l'onur y fesc respeté.

Al é la iüstizia, la buna orienté,
al é spo l'amur y la fedelté,
che dess infurnì dla vita l'tru,
spo väste sigü söl tru dla virtù.

De ñi ch'i à dé,
ne m'ara mai muié;
de ñi ch'i à ciafé,
m'ài gonót dodé.

I vedli Trogherí d'Antermëia

Ciasa vedla d'Andram - Al Plan

Can che ara â albü lit n pez, stlujöra l'liber, l'metô sön banch dlungia vära, incrujâ i brac y ciarâ jö pur l'païsc, olà che al passâ jënt, che jô a ciasa o d'atri che fajò ciamó n spazier denant ch'al gniss scür.

D'october cunësciun vigni dé, che i dis vägn plü cûrc. Chël liber àra in gran devoziun. Al n'é nia n liber de devoziun, sciöche nos dijun a libri da mëssa o de oraziun, mo al â de bì pinsiers pur la vita y de té beles poesies, che ara l'à gonót sön mësa o tles mans.

Ara â metü l'liber da na pert y ê ailò sentada, che ara punsâ al passé, deperpo che ara ciará ala jënt che gnô y jô.

De té momënç de chit tla vita, olà ch'an é susc y pô impò

cunscidré l'movimënt dl'atra jënt, de té momënç se dëida a punsé a se instësc, a se cunfrunté cun d'atri, a punsé a ëi che é ste, ala jënt ch'an à albü da fa impara, a döt l'bel y l'burt che vägn pursura a na porsona, che é bele ite pur i agn.

De té momënç se dëida a ester indô plü bugn y a pordené o inè a lascé tomé val'legremes jö pur les faldes dl müs, che á sinti plü gonót l'ante dl pité.

Agnes è na porsona nobla, che â albü l'ocaijun te süa vita de ciarçé scialdi dötes les saús dla ligrëza y inè dla pasciun y dl mé. Mo l'un y l'ater àra salpü da porté sön sciablos, che á pur fundamënta la fede a Dî.

Mâ inscio pudôn se splighé süa vita sterscia y luminosa. Sanbëgn

che ara á albü a čiasa bele la fundamënta de n té caracter, che é gnü tan rar aldédaincö.

Agnes punsâ zruch tla vita y na pursona i gnôl inmënt incö, ch'ara se fajò instëssa de morvëia, che so pinsier ruvass tan lunc.

Mo te chisc pinsiers gnôra desturbada dal berba maester, che la cherdâ dessot.

“Oh, berba maester”, respognôra, mo plü daplan se dijôra: “Ci mai àl incö, ch’al me cherda?”

“Agnes”, aldîn jö dessot, “sëis cassö? I â propi fistidi, an n’alda tan nia incö de os.”

“Sce, sce”, respognô Agnes, “berba maester, i sun pa bëgn chilò. Gnide mâ sö os. Tolesse inè Ursula cun os.”

Ursula à inom la fomena de barba maester.

Ciamó n iade aldíra la usc de berba maester: “Podunse gni sö impü... Ursula, vi mä debota. Agnes à dit, ch’i podun ji sö a vila.”

Spo gnôi bëgn trami dui sö pur stiga. La stiga è ërta y berba maester è dér sighité da l’astma, purchël tirál sofluns da ruvë sön-som, sciöche la ferata de Pusterlaota, can che ara soflâ ia dô Valdaura sö.

Agnes è bele lassö che ara aspetâ y arjignâ ca dui plumaç da se sentè lassura sön chël banch de lëgn dûr.

Ara dijô spo: “Berba maester, lascesse mâ impü dlaurela. Al me

L'bun famëi

Familia dl Cargà
da Rina zacan

sà che l'astma se scechi indô
deplü incö.”

Berba maester ê ruvè sön sorà
de Agnes y dô ch'al â trat l'flé sot
n pêr de iadi, minâl: “Ha, t'as
rajun, Agnes. Al me sà a me
instêss prësc, ch'i sun bun de i fa
concurënz ala ferata de Gherdëna,
can che ara tira chi sofluns sot
Laiun sö. Sâste, Agnes, an vëgn
tres plü jogn... ia cuntra san Pire.”

Al è inèe ruvè sö Ursula y
Agnes inviâ trami dui a se sënté.

Te chël êle cater o cinch de té
mituns jö in plaza che se menâ
vera y tirâ scraiuns, sciöche ai
foss sta pur n'en tó ia un.

Berba maester n'urô nia che i
mituns se pizacross y al sintî tres
çiamó l'sanch da maester te sües
avënes. Al lovâ sö y scraiâ sura
sorà forayjö: “Crauè maradëc,
fajëis plan y se vijinëis, o no...
zënya mëssi gni jö a se taché la
mësa.”

Chi mituns ciarâ sö, s'oj spo y

salta demez dlun scraiàn: “I l'un bele tacada, i l'un bele tacada, berba maester.”

Spo ne i àn pa plü aldì ater in chë sëra. Berba maester se sëntâ indô jö y an baiâ dla bela festa da Rosare y dl bel tëmp bun morjel da d'altonn.

Mo a udëi chi mituns tan dala buna löna, se recordâl sanbëgn indô la vita tan lungia cun i mituns da scora. Vël n'â nia albü mituns, tan ion ch'al n'ess inè urü, mo purchël ti urôl plü bun ai mituns da scora.

Dadalt dijòl: “Sàste, Agnes, al sà bëgn bel da udëi chisc mituns dala buna löna, mo aldédaincö me sàl impò, che chisc mituns àis propi impü massa tröp coraje. Dagnora ti ài urü bun ai mituns, mo chël n'ó pa nia dì, ch'i n'un n'ai castié, inè datrai trat te na orëdla o ti ciavëis y jové àle la maiù pert. Purchël ne me ciari pa aldédaincö nia plü burt no.”

Agnes punsâ sanbëgn inè dô a so om Bert, che ê pö inè n maester y la jënt l'aratâ pa pur dër n bun maester, spo dijòra: “Pu scescee, berba maester, mi om Bert ti urô pa bëgn inè n bun mat ai mutuns da scora. I savëis pö, che nos n'un gnanca albü la furtüna d'avëi mituns. Mo.. caós.. an l'à tichinè tan y ai l'à çinamai tut fora de scora y de chël se n'àl sintì l'plü”

La fomena de berba maester urô pö inè dì val”. “Eis bëgn rajun”, dijòra, “pur nüsc maestri él bëgn ste de rî tëmps dan l'ultima vera. Sc'ai urô fa l' maester, messâi ji demez da ciasa, te païsc dalunc, olà ch'ai baiâ döt n n'ater lingaz, olà ch'al ê d'atres ciases, d'atres usanzes, d'atres spëises, n n'ater vistimënt.. y döt atramënter mefo. Tröc â lascé da fa l'maester, dea ch'ai n'urô mine s'un ji da ciasa demez... de rî tëmps él ste. Sëgn dô la vera vâra bëgn bun”.

Marcatenterines da plü dadî

Fredësc de trëi omes: Lisl dla 1. - Jaco dla 2., Metilde y Zilia dla 3. - Oberbacher d'Al Plan

Agnes dijô spo: "Al é vëi, ara é pa dagnora stada insciö. Dô l'burt vëgnel pa bëgn inèe l'bel. Mëssun mâ la tó, sciöche Chëlberdî s'la mëna, o sciöche nos s'la cujinun gonót"

Berba maester dijô sön chëra: "Chël m'ài pa bëgn gonót punsé y i ti l'dijô inèe bindicé indô ai scolari: tan gonót él la jënt, che se maza instësc la sapa te sü pîsc y spo baudiëi, ch'ai l'à ria y che ara i va mal. An é gonót sciöche de té mituns, che se tol na britl y se taia laprò, spo dàl ca n scraiamënt y n pitamënt, y sc'an ti tol la britl, ési dessenà y mina, che an ti feji l'tort.

Insciö s'la cuntâi mefo cîna

ch'al gnô oramai impü frësch da ste alaleria.

Vigni eté à sü discursc. I jogn o les jones baia d'ères o de ëi, de sport o de divertimënt. I gragn baia d'afari, di marcià, dl laur o de döt ëi che porta pro pur mantignì les families.

I vedli spo cîara zruch tla vita passada y se recorda ion l'bel o l'burt, che ti é gnü dant.

Interessant èle, che plüttert tla vita se recordun deplü cî che é ste dadî, co cî che é ste inier.

Berba Maester luvâ spo sö y dijô: "Al mët man da gni frësch. Al é ora da s'un trà daite. Na ota che l'sorëdl se n'é, spo vëgnel bëgn bel

atira l'aria frësca y crödia. Al é pö la sajun aladô."

Agnes luvâ indè sö y inviâ chi dui berbesc da ji te stüa: "Gnide mâm ñiamó impü te stüa. I l'à pa bëgn scialdada. Da ji a fa da cëna él impò ñiamó massa adora"

Berba maester y süa Ursula jô spo cun Agnes te stüa. Ursula se sëntâ jö dô fur y dijô: "Chilò bëgn se stan sauri. Tan bun ñialt ch'al é. Defora m'essel pa prësc jeré."

Insciö s'la ñiaculâi ñiamó n pez tratan che Agnes i portâ sö val'da bëire y valgünes sones de pan duc.

Al gnô baié inant de vigni sort de avenimènè y laprò sambëgn inèc dl cunfinamënt dl om de Agnes, Bert.

Agnes dijô: "A me m'âl pa bëgn cunté scialdi döt de chël temp ch'al è corajö sön chë ijola prijonier de n guern che tichinâ nosta jënt y ess urü la desdrüje pur se salvé spo l'bel païsc".

Berba maester i tulô la parora y dijô: "Sëgn che te dijes chësc, Agnes, me tomel ite la storia dl vedl Testamënt, olà ch'al vëgn cunté dl re Achab y dla regina Iezabele y de chël paur Nabot, che â na bela vigna, Sanbëgn, Achab y Iezabele à fat ji Nabot te vera, sólo pröma front y l'à fat copé, ch'ai pudess i tó la vigna. Insciö éra stada y insciö essi inèc urü fa cun nos y cun nüsc païsc, mo ara ne ti é nia garatada, pur furtüna. Achab

Jënt da S. Martin dan cotàn d'agn; chël studënt é sëgn Dr. German Gasser

Franz de Janesc con söa fomena sö Sarjëi

é mort te vera, Iezabele é gnuïda pestada sot dai ñiavai y menada sot dai ñiars y chél capo che orô desdrüje nostra jënt, chél é gnu taché sö col cé jöpert. Al é impò ñiamó zacai che vëiga y castiëia l'mal y premiëia l'bëgn".

"Èis rajun, berba maester", dijô inant Agnes, "i murins de Dî majina pëigher, mo sigü."

Berba maester damanâ inant: "N'âl mai baié Bert de d'atri compagns de prijonia? Al foss interessant da savëi, sc'al n'é ñiamó d'atri de nostra valada o dles valades vijines."

Agnes punsâ impü dô, no tan pur porté a record ci che Bert i â

cunté, mo pur punsé sura, sc'ara pudô begn cunté inant, ci che Bert i â pö dit plü iadi. Spo dijôra: "Bert â n iade punsé de scri y lascé stampé i avenimënè de süa vita, mo spo s'âl indô tut fora dl cé chësc pinsier. Al dijô: "Düè chisc avenimënè, che é sta mia pasciun y mi sacrifici y mies ferides, dess l'temp indô sferié fora, che ai ne portes nia d'atres ferides a nostra jënt. Al é insciö che chi agn de dictator y dla opziun se lascia tres ñiamó adintëne cun sënn y descordies te nostra jënt, che n'ô nia plü avëi na fin. Purchël n'oi nia scri mies memories. Insciö dijôl plü gonót Bert y al â rajun."

Ursula ciügnâ bëgn tan l'cé y i dô dërt: "Rajun âl Bert. Al savô pa bëgn, èi ch'al ê dërt y stort."

Mo Agnes urô impò cunté val', dea che ara udô che berba maester ê gnü tan chit. Ara dijô: "Te chë porjun corajö sön chë ijola n'êl inçè de nostes valades, mo ai é düc bele morè. Dles valades vijines n'êl bëgn cotagn y al n'é ciámó in vita valgûgn. Vigni tan vëgni a me ciafè. Un de chi é devënté dedô prou y misionär tl'America. Ciámó n n'ater é deventé maester de scora. Ai é trami dui inçè bele morè."

Agnes fajô cotan de pausa y al ê gnü bel chit te stüa. Spo cuntâra inant: "Mo de n n'ater compagn de prijonia me cuntâl plü gonót Bert. Da ciasa êl t'en païsc coraite sot les munts da dlacia dl cunfin. De

chël cuntâl plü gonót. Al â inom Iorز. Bert dijô, ch'al l'ess ion ciámó n iade urü udëi.

De chësc Iorz pòi bëgn se cunté, ciudi ch'al n'é mai plü gnü a löm. I crëi che gnanca súa jënt n'à mai plü aldì nia de chë persona.

Te chë fortëza sön chë ijola, olà ch'ai ê bindebò tröc y düc da childò incérch... te chë fortëza êl sanbëgn soldàs che fajô guardia y cujinâ, romenâ sö, spo ofeziers cun sües families, mo les families di ofeziers abitâ t'en apartamënt destaché dal nost. Sot chël apartamënt, cuntra l'mér, êl n urt, olà ch'an udô gonót lauran la fomena d' en ofezier y sües döes fies.

Sanbëgn che ai ne pudô mai baié cun la jënt in zivil. L'urt â na sì de fer tröp alta y jó dapè cina sönsom plëna de rüja y al ne foss

Scolari da Rina - zacan

Chi da Sumpunt che gramora

pa gnanca gnü inmënt a zacai de ji suraite.

Čina jö dlungia chël urt y čiamó n noch plü in ia pudôi ji a spazier i prijoniers. Datrai, dijô Bert, el inè guardies che rodâ ailò incérch, mo nia propi dër gonót, dea che ia dedô el l'crêp de passa cincanta metri alt, che jö deficío jö tl mér. Purchël n'el nia prigo, che zacai sciampass ailò.

N iade al dé, sôla sëra, gnôl inè fora te chël urt na jona a lauré, o inè mâ ste a sorëdl ailò t'urt. Al messâ ester la fia d'en ofezier, che â ia pur l'dé val'ater laur. Bert y sü compagns n'â nia chël gran interesse de ji dailò jö, čiudi ch'al ê pücia lerch da spaziré.

Mâ un n'udô tres plü gonót jö da chël urt y chël ê Iorzh. Al ê n jonn da Gramais, ite sot chi gran crêp da dlacia, olà ch'an pô d'isté passé sura chël gran jù ia pur ruvè a Zell.

Iorzh ê plü gonót corajö y ai â spiculé fora, ch'al čiarâ de urté chë jona dai čiavéis fosc y dai edli rosc.

Iorzh ne s' infidâ impröma mine no da baié cun chë jona, mo dô valgûgn dis el vëra che l'cherdâ. Ai l' udô spo vigni dé plü dì jö da chë jona y cun döt ch' al ê proibì, n'el degûgn che fajô val' pur l' destó.

Bert y sü compagns s'un fajô

bëgn de morvëia, mo ara jô mâ impò bel assà.”

Agnes scutâ n pez bela chita y ciarâ danjö, sciöche ara ess messé punsé sura o punsé dô. Inè l'vedl maester y süa Ursula scutâ.

Agnes jô spo impò inant cun süa storia: “Bert ê plü gonót cun Iorz y bëgn dagnora baiâi dla jënt a ñiasa, dles vals, dles munts y di crëp da ñiasa. Inè dl mangé da ñiasa gnôl cunté, scebëgn che la spëisa dla prijonia n'ê nia mal.

Mo de chë jona jö in chël urt ne gnôl nia baié y sce Bert porvâ inè datrai de foré, êl atira Iorz che ojô plata y cuntâ val' d'ater. Insciö se n' àl prësc anadé Bert, ch' al ê mì, nia se ficié ite te chël patüc.

Insciö jôra inant pur cinch o sis edemes. Dôchëltan udõi ñinamai

l'ofezier, l' pere de chë jona corajö t'urt, che baiâ cun Iorz.

‘ Spo n'ara plü duré dî, che Iorz ê sparì y nia plü da üdei.

Bert y sü compagns sospetâ, che Iorz foss ñiamó gnü castié deplü. Ai se dijô: Olà mai ài cundüt chël püre Iorz. Al cunesciö pö i regolamënc. Insciö gnarai inè ñiamó plü ziti cun nos. Ai chir mâ na ocajiun pur se tichiné.”

Chisc y d'atri baià zircolâ nanter i prijoniers.

Sëgn se lasciâ inè indô l' berba maester aldì y damanâ: “Ai spo ñiamó aldì val' de chël Iorz?”

Agnes respognô: “Nët nia n'ân plü aldì de chël püre coscio. Can che Bert ê ruvé a ñiasa, êl apostâ jü n dé te chël païsc y tla ñiasa de Iorz a domané dô, mo degügn ne

Familia Zingerle de Col - S. Martin - na tara é ñiamó na familia

**Jënt da Rina
a Caravaggio
dér dadî**

savô nia, gnanca süa jënt... al n'ânia plü scrit y an sospetâ l' peso, mo ch'al foss mort, n' urôn impònia crëi, dea che al n'è mai gnü na notizia de chë sort.

Süa jënt â la ria löna y ai dijô: "Sc'an savess altamo èi ch'al n'è impara."

Inèe Agnes dijô spo: "Peso de döt él bëgn, sc'an ne sà nia de na porsona... an ne sà èi se punsé".

Cun chëstes parores gnôl indô chit te chë stüa, cina che berba maester y Ursula lovâ sö y dijô: "Al vëgn la sëra, al vëgn scûr, al é ora de ji a ciasa. La buna nöt, Agnes."

"La buna nöt inèe", respognô Agnes.

Na löm tl scûr

La domënia da Rosare é üna

dles beles festes l'altonn. A S. Vî y tl païsc vijin vëgnera ciamó fata plü bela cun na bela prozesciun tla natöra da d'altonn y cun musiga sön plaza de dlilia y l' bel cianté te dlilia.

L' mëis de mà y l' mëis d' otobre é dedicà chilò te nüsc païsc incérch a s. Maria. Chësc à inèc n gran significat. Mâ é l'mëis, olà che nostes compagnes y döta nostra natöra é curida de flus y de ciüf de vigni sort y de vigni curù. Al é de morvëia, sciöche l'gran Dì à salpü da vistì súa creaziun pur ti la dé ala jënt, che é l'opera plü bela dla creaziun. Y inanter dötes les flus dl monn y dötes les operes dla creaziun é impò la plü bela flu y la plü bela opera dla craziun s. Maria y súa statua odunse tl mëis de mà tan bel infurnida tles dlilies

de nostes valades y de nüsc païsc.

Deburiada cun l' bel mëis de mà i scincunse inèc ala uma de Dì l' mëis d'otober. Inèc l'mëis d'otober intënj cun düc i plü bì curusc la natöra y implü mostrel gonót n cil tan bel bröm y tlér, che se destënn fora sura nostes munts y valades y les lascia sluminé ia pur l' dé cun sü contrastè da munt a val y depënji da sëra nüsc crëp a cöce, sciöche n füch che scialda ciamó la natöra, denant co i la surandé al töme y frëit de novëmber y dl'invêr. Nos i dijun l'inrosadöra, che é stada tl tëmp passé tan gonót la fontana de liondes y stories pur pici y gragn.

Inèc chësc otobre é ste n bel mëis, n dé indô l'ater cina l'edema dô segra de düc.

La sëra dl 25. d'otober jôl ciamó

Noza dl Maier da Piculin

Guant da santùs da zacan

sö tan bel les ambries y al è tan bun morjel y les munts è tan tlères, ch'an ess podü les taié fora dal firmamënt. Mo de nöt spo aldín tlapernàn i lisciós dles finestres y an se dijô: "L' tëmp se müda."

Insciö éra ince stada. Incér mesanöt aldín tonàn, l'tonn dala næi, y l'ater dé el mā plü un n curù da udëi, l' curù dla næi, che è tomada in abundanza y à t'en iade porté l'invér.

Tan snel che döt pô se mudé! Insciö pôra ince ester tla vita de vignun: un n iade sorëdl, l'ater iade da nio y da plöia; un n iade bun cialt, l'ater iade frëit; un n iade luminùs, l'ater iade scûr y da tumëi.

L'mëis de novëmber i à fat döt

l'onur a so inom. cun næi y plöia y frëit àl metü man y inscio s'él ince finì.

S. Martin à indô porté næi nöia, s. André y s. Micurà indô.

Spo él ste bel tëmp, mo frëit cina s. Tomësc, olà ch'al fajô jö n jenëdl de næi nöia y arjignâ ca la natöra col guant da Nadé.

Jënt dijô: "Da Nadé ól ester la næi y sëgn l'unse".

L'Advënt portâ indô de gran ligrëzes tles families. Da sëra pro la löm s'abinâ l'pere y la uma tles families adöm cun i mituns ad arjigné ca l'patüc pur la cripele y l'lëgn da Nadé. Gragn y pici se dô da fa.

Jënt s'à indô scialdi desmentié la ria gran vera y an arjignâ indô ca cun plü ligrëza a fa grana y bela la festa da Nadé.

Ince Agnes, berba maester y

Chi da Plaza sön Börz

Mituns da Rina
che cüfa üs
da Pasca

süa Ursula s'abinâ d'Advënt plü co zënza, can te stüa de Agnes sö alt, can te stüa dl maester jö bas y arjignâ pro sües beles pices cripeles, ch'ai ê pur mëte sö da Nadé.

Da Nadé se sint düc, i pici y incè i gragn, pici.

Insciö él gnü vëia de Nadé. Da misdé s'abinâ adöm cotan de schira de jogn y mituns pur ji a soné vëies y denant ch'ai väis sön ciampalin, i dijô l'mone: "Sonede pa bel incö y sonede dî, indoman él pö la gran festa da Nadé. Mo no rosedede les ciampanes, chël ne sona nia bun y les ruvina".

"Fajun pa bëgn", aldîn chi jogn y dô n cher' d'ora sonâi impröma la grana trëi iadi, spo dötes adöm y spo daimprò sö y inultima indô dötes adöm. A chësc soné da festa i dijoi plü dadi "soné schräg".

L'bel tëmp incundâ n bel Nadé y

l'sonn dles ciampanes ringhinî da na val a l'atra y da na munt a l'atra.

L'cör de jënt batô plü debota y plü sterch, purciudì ch'al se cunfortâ ala festa da Nadé.

Dô soné vëies spo n'udôn nia plü jënt rodân dô chi trus. Düc ê daite. Gragn y pici messâ pö s'arjigné ca da festa. Impröma de döt él ruvé da mëte sö les ultimes figüres söla cripele, da n'en baraté jö üna o l'atra, spo aldil ciámó de vigni sort de bel y bun patük söl lägn da Nadé.

Spo urôn pa inçè se lavé sciöch'al toca y arjigné ca l'guant da festa. Döt à so tëmp y i dis é cörc. Tan snel ch'al vëgn la sëra y scür.

Pro i paurs él sanbëgn ciámó plü laur. An urô pö fa ia te stala y te majun, ch'an n'àis nia plü dät l'laur in la festa de Nadé.

I dui fanç, l'gran y l'pice, ia dal Sotrù â scialdi ruvé y ê sentà dô mësa ch'ai se cunscidrâ jó la cripele y l'lëgn da Nadé.

L'gran fant dijô al pice: "Sàste che tratan Maduines él i tiers che baia y s' la cunta?"

L'pice fant: "Chël uressi aldì; udëi ñi usc che chël gran bò à."

L'gran fant: "Ooh, al n'é pa nia da cuiné. N iade él na té vedla curiosa, che ê jüda te stala a scuté pro ai tiers impè de ji a Maduines. Can che i atri de çiasa ruvâ a çiasa, l'ài ciafada te stala ia pur tera y n mëis alalungia éra stada döt fora de mote."

L'pice fant: "N'ara mai cunté, ñi che i tiers â dit?"

L'gran fant: "Mai, plü che an la damanâ y manco che ara cuntâ. L'medemo ti él inçè n iade suzedü an té avarun, che urô çinamai ti fraêza fora ega ales peres."

L'pice fant dijô mä plü: "Ah chël, ah chël."

In vëia de Nadé â spo inçè les ères dagnora n gran laur. Çina che döt ê romané sö, passâ l'dé. Mo düc, gragn y pici, laurâ y se spazâ cun ligrëza y buna löna, ciudi che ai se cunfortâ ala festa da Nadé, ad aldì les çiampanes da Nadé y l'bel çianté da Maduines.

« « » »

Deburiada col berba maester y süa fomena Ursula arjignâ Agnes la cripele y l'lëgn da Nadé, mo in vëia de Nadé da sëra urôra ester sora.

Ara â in chë sëra tan da baié cun se instëssa y cun so Bert, ch'ara se recordâ spezialmënter da Nadé.

A çiasa éra ausada da ester

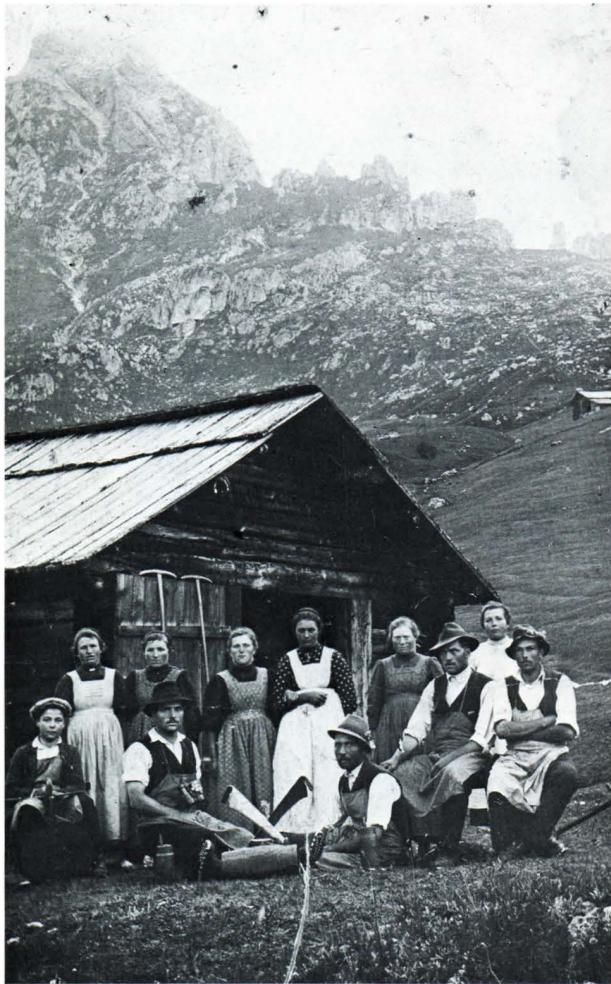
adöm cun na bela gran familia in vëia de Nadé, mo chël tëmp ê bele ste dadî y dô che ara ê maridada, ësi mä plü dui, mo impò el bel.

Sëgn che ara ê sora, i savôl plü da incrësce, mo impò urôra ester sora.

Dô na té picia cëna impiâra na çiandëra dan la cripele. Chël luminiñs, che sluminâ la stala de Betlem, les beles figüres te stala y chères incëria, i fajô gni tagn de bugn pinsiers y l'cör da festa, che ara ê çinamei buna da çianté val'çiantia da Nadé y inultima gnôl sanbëgn dagnora la plü bela çiantia da Nadé: "Stille Nacht, heilige Nacht" .. y cun gran como-

Jep dal Pradûc, Tobia y Mariana dal Maier - Al Plan

**Chi da Sorega
(S. Martin) da
zacan - sot Pütia**

zium  iant ra inultima: "Christ,
der Retter, ist da."

Vign'ann da Nad  s' ra tut dant
da fa na buna opera straordinaria
o a porsones o a families intieres
d r dala meseria.

Insci   ra in e in ch  s ra da
Nad  ail  dan la cripele, ch'ara
puns  d , chi ch'ara pud  ind 
daid .

A se inst ssa dij ra: "Che pu-
dessi mo daid ? A che pudessi mo

i fa imp  de ligr za in ch esc
Nad ?"

Al ne i gn  degun d r pinsier,
che i ess fat l'cunt nt... mo...  i  ra
pa s gn ald ? Zaci che maz  a
porta?...  iam  da ch  ora?... In
v ia de Nad .

Dadalt dij ra: "Ah pu, al sar 
pa b gn berba maester o la Ursula,
che   pa  iam  av i val'. I v i pa a
daur ."

Agnes j  a daur  la porta, mo

Fanes plü dadio

dan da vëra... oh, dan da vëra n'él
nia l'maester y gnanca süa Ursu-
la...

L'luminüs dla löm de porte fajô
atira cunësce, ch'al ê n furesto, n
él che ara n'â mai čiamó udü.

Ara se spurdô dassënn. Či urô
pa chël él a chères ores? In vëia de
Nadé da sëra? Či intenziun â pa
chë porsona?

Agnes trumorâ dal spavënt y
n'ê impröma gnanca buna da
pronunzié parora.

Chël él scutâ inèc n pez. Al
cunesciô pö, che Agnes s'â spurdü
y se tumô. Al ne i tomâ ite degüna
parora da mëte man.

Agnes â spo dit: "Ooh", y ê pur
stlü y saré la porta. Spo â chël él
metü man da baié. Al dijô: "Mëda,
n'ëis nia bria da se tumëi. I prëi

bel, lascéme gni ite. Al me jera tan.
Iö à inom Iorz."

Sëgn i jól sö na löm de record a
Agnes. De Iorz àl pö cunté plü
gonót Bert; de chël jonn che ê cun
vël tla prijonia sön chë ijola corajö
y ch'an udô tres plü gonót baiàñ
cun la fia d'en ofezier, y che ê n bel
dé sparì, che degügn ne savô plü
nia.

Dadalt dijôra spo: "Iorz... chël
prijonier corajö sön chë ijola?"
Agnes â ciafë coraje.

Iorz respognô spo: "Bel chël
sunsi iö."

Spo l'â Agnes tut pur na man y
l'â mené ite te stüa y ê jüda a saré
la porta.

Iorz udô la cripele sluminada da
na té picia čiandëra. Dla comoziun
n'él plü bun da dì nia. Al s'ë

inslené jó dan la cripele y â metü man da pité.

Agnes i ciarâ madér y punsâ: “Sëgn m'á Chëlbelde mostré l'tru dla buna opera pur chësc Nadé.”

Iorz luvâ spo sö y Agnes dijô: “Sëntete ia dô mësa. I väi a te dô val'da mangé. T'as dessigü fan.”

Iorz se sëntâ y Agnes i portâ spo val da mangé.

Tratan ch'al mangiâ, cuntâl spo

de süa vita. Agnes scutâ pro cun gran morvëia.

Iorz â impröma damané, olà ch'al ê Bert. Can ch'al â aldì, che Bert ê bele dadî mort, i gnôl les legremes.

Spo cuntâl intant: “Chë jona, la fia d'en ofezier, s'è inamorada de me, ch'i jó bindicé dailò a spazier y col tëmp me plajôra inçè a me dër y insciö éra jüda tan inant

Vedli famëis
de Fanes

Gni de munt

ch'ara m'â fat ji cun vëra t'en païsc dla Campania, olâ che so pere â cotan de lüch. So pere, l'ofezier, ê cun döt intenü y ê ste bun da fa döt adascusc.

A me me jôra bëgn bun laota. I messâ mefo lauré ala campagna, mo zënza gnôi traté da chestian dla fia. La maridé ne pudôi nia, zënza messâra pô gni sö, ci ch'al n'ê cun me. Insciö gnôi araté sciöche "disperso".

I ne m'ess mai infidé de scri a ñiasa. I m'ess tan dodé. I foss gnû scraié fora sciöche traditur, che va cun i nemîsc, che se lascia ite cun chë jënt dailò jö. Mai ne

m'essi infidè de lascé al savëi, ch'i viô. Ai ne m'ess pa gnanca lascé.

Mâ insciö l'ài buna assà io.

Mo spo ala fin dla vera s'éra mâ snel amarada chë jona y é defata morta dal mé sêch. So pere me tratâ sciöche so fi y iö stô mâ inant. Al é gnû dër vedl y é mort dan n mëis.

Spo ne la tignî nia plü fora, iö su corajö inanter chë jënt furesta. L'incherscemuñ ê gnû tan gran, ch'i m'un sun trat... sö cuntra ñiasa... i urô vaighé döt... y sëgn sunsi chilò.

I me punsâ: i väi na ota a ciafê Bert, chël savôi, che ê chilò da ñiasa.

De mia jënt da Gramais ne sài iö nët nia ci ch'al n'ê y vëi ne sà nia ci ch'al n'ê de me... i ne sà nia, sc'ai m'ó ñiamô..."

Spo êl Agnes che i cuntâ ci che ara savô de chi da Gramais y che urô ti arjigné l'tru da ji a ñiasa. Mo denant messâl fa Nadé a S. Vî.

« « » »

Les ores de vëia de Nadé ê mâ debota passades y al ê ora da s'arjigné da jì a Maduines.

Agnes i lasciâ na bela iesta de Bert a Iorz.

Can ch'ai jô trami duí da porta fora, sonâi les ñiampanes da Maduines. Te dlijia Da Maduines n'él in chë nöt da Nadé duí che sinti ñina ite insom l'cör l'mistere y la ligrëza da Nadé.

Les ñiampanes da Maduines à fat plü gonôt cosses de morvëia ala jënt de buna orienté.

M.A.

Motiv da Sas dla Porta

Ghigl y Gogl

Ghigl y Gogl ê dui mituns vedli a Plandessura. Gogl ê ste cotan pur l'monn. Dala próma vera él ruvè sön Setsas y al pudô vigni sabeda gni a ñiasa a mangé tutres. Cater s'en tulôl dagnora ñiamó la domënia da doman te tascia dl samare pur ch'al n'ess ñiamó da morde laite, can che al ciavatâ pur chi parüs de Störes iteysö. N toch o l'ater n'ál tres te tascia da morde laite, can che al ti gnô chël gran incherscemuñ dô la uma a ñiasa che pitâ y periâ pur vël.

Nia di n'ál podü ste ailò, che al è ruvè tla front dla Ruscia, da olà ch'al ê spo ruvè tla prijonia y é gnü a ñiasa do cin agn.

L'lì ne n'è mai stada süa virtù plü sterscia y can che al cuntâ dla Ruscia y jënt l'damanâ, te ñi cités ch'al ê dlunch ruvè, spo dijôl mefo dagnora: "Ööh, Russland ist groß". Sce jënt l'damanâ, ñi ch'al fajô insciö dagnora da sëra, spo respognôl: "Oh mai, Berlin braucht Musik".

Co che i païsc o les citès â inom, chel ne savôl mine, dea che al ne savô nia da li. Al savô mā da cunté: "Spo gnôl na té gran rampa, spo n bosch, spo n parû y ia dedô n col y sön chël col él dagnora n ruscio che ñiarâ jö a nos".

Le Maier y le Hofer vëgn de munt

Impó él ruvè a ñiasa sann y salv y düè s'en fajô de morvëia. Tan tröc d'atri de furbi y scicà ne s'à nia intopé a ñiasa, mo chël püre Gogl bëgn.

Gogl ê pice de statöra, â n ñé toronn, n müs bel köce, n nês plat

**Sepl dla Roja y
Sepl Trebo
de Badia**

y tla vita êl bel toronn y gros sciöche na tornedöra.

Ghigl ê döt n n'ater. Inè n möt vedl, che s'â desmentié de ñiaré dô na fomena.. o ch'al à bëgn ñiaré dô, mo degünes ne ñiarà ca. Al ê mefo resté möt vedl, mo sëgn ne ti moiâra pa nët nia. Pro i soldàs ne l'ai nia tut, o pur ch'al ê massa lunch, ch'ai n'ess nia albü n guant lunch assà da i dé, o pur gauja ch'al ê massa megher... an ne sà nia. Ci ch'al bravâ dër gonót ê ch'al ê ste pro la musiga y ailò

sonâl i taïs y düc pudô l'udëi surafora, ciudi ch'al picâ sö sura i atri col cé y ñiamó cun n tô de col y chi taïs lasciâl rodé sura so cé fora, che jënt ñiarâ mä ca; y chël âl ion.

Ghigl ê dër n lunch, megher sciöche na spelta da sì, cun de té gran orëdles che stô dainciarà dal cé sciöche döes parotes tacades pormez. L'col ñiarâ fora sciöche n tapo dër lunch da borgnores, mo dër sotì, olà ch'al ê amez l'pom d'Adamo che jô sö y jô sciöche n

romun dala plöia, can che al sciampa dal sorëdl.

L'col ê taché inanter les sciables sciöche al foss taché sön "Kugellager" y al se rodâ ia ca, sö y jö sciöche al messass vigni momënt se destaché.

L'corp ê tan sotì ch'an ess podü arcumpedé i osc dl spiné da ciaré dant pormez.

Les iames lunges y megres somiâ chères d'en saioch, can che al é arjigné da trà l'salt.

Mo Ghigl ê da urëi bun... ah chël bëgn. Bòcia âl dër na picera y strënta y atira sot l'nës. Inanter la boćia y i l'nës cater snauzeri, dui da öna na pert y dui da l'atra pert.

Al n'en foss pa bëgn chersciü deplü, mo al i mocherâ tan zënza lascé dô, che al i â morenté dl döt.

Ghigl y Gogl ê adöm ia dal Cerf, olà che ai s'abinâ dër dessigü vigni dé, da bel y burt tëmp.

Ghigl s'â comané na picia bira y Gogl n chert de vin. N pez alalungia se ciarâi mâ un cun l'ater, cina che Gogl damanâ Ghigl: "Ci àste pa tan da te tignì adascusc incö?"

Ghigl: "Aih, incö ài pa udü val'de feter."

Gogl: "Ci mai àste udü?"

Ghigl: "I sun ste a Bornech."

Gogl: "Ah, chël éste ste."

Ghigl: "Ehee, i sun ste a Bornech."

Gogl: "Ah chël."

Ghigl: "Spo ài pa udü val'de feter."

Gogl: "T'aràs udü n bò che jorâ."

Le Maier da Ras

Ghigl: "Noo, chël no, mo ch'ai fajò Carnescé."

Gogl: "Ci? Fa Carnescé? Sëgn ch'al é amez isté?"

Ghigl: "Dër dessigü. Ai fajò Carnescé. Oramai dötes les ères jô pa vistides cun la braia da dessot, les granes y les piceres, y degügn ne s'un fajò pa val'dinfora."

Gogl: "Pu, Ghigl, chël n'é mine val'danü, chël é pa aldédaincö gran moda. I mituns va a scora cun la braia da dessot defora jö, les jones va a mëssa col pigiama y ñinamai ala prozesciun dles Antlès."

Ghigl: "Chël? Mo vëigheste! Laota, che nos ên jogn s'essun ñinamai dodé da ji in maschera

cun la braia da dessot... y sëgn la tolun da ji ales Antlés."

Gogl: "Ah pu, Ghigl, te ne capësces nia. Al n'é mine na braia da dessot o n pigiama ne, al é na tutta."

Ghigl: "Ci élé? Tuta s'l'ài. Spónéra gnanca sùa ne, sc'ai s'l'à tutta... ah grazia!"

Gogl: "De chësc patüc modern n'àste degüna idea tö, Ghigl. To cé vir ñiamó tl vedl testamënt. Aldédaincö ésun pa döt atramënter. L'èianté tòlun dai mori dl Africa, l'balé dai mori dl'America y l'vistimënt da chi dla China."

Ghigl ciügna madër l'cé y disc: "Ah maç! Altamo vái pa vistis."

M.A.

Dô 7 ores de iade sàl bun palsè ia dal lêch de Braies

Ai disc

Nazio y Stefo è dui spezi, chël ô dì, dui compagns, che è scialdi tres adöm, tignî adöm, se stritâ indô bindièé, mo can che ara gnô da se defène, spo se defenôi un y l'ater sciöche i dui plü gragn amîsc dl monn. Ai è sciöche na cola.

Nazio y Stefo è trami dui scialdi bele ite pur i agn. Fora pur l'monn n'ési sanbëgn nia cis stà. So monn è l'fur o l'ban da fur d'invêr, la zopa dla colöra, la stala, les bisces, les vaçes, i bós, l'ciaval, les cioures, l'laur ti prà, ti ciamp, te bosch y sö pur chi prà da munt.

Nazio bravâ pa bëgn gonót, ch'al è stê tröp pur l'monn, cínamai sö pur chi badioò a sié.

De statöra èsi trami dui plüleure sôla pert picera. Nazio jô dagnora bel rudunt, mo Stefo se lasciâ n pü danjö da jì, mo can ch'al è senté, ne cunesciôn oramai nia, che l'spiné metô man da crësce.

Nazio y Stefo gnô aratà da valgûgn dui tòceri, mo ai è pa bëgn trö manco tòceri co valgûgn d'atri, che urô se tó da comané sura i autri.

Nazio y Stefo fajô sciöche ai foss verc y surc, mo in realté aldî y udô plü co d'atri.

N dé èsi mefo indô sön chël

Dui berbesc da Ciampëi

banch sot chël gran lëgn ailò da brënta. N pez alalungia n'ài mâ dit nia. Stefo s'â impié la pipa y tirâ laite sciöche n videl da t..., che è resté n dé zënza lat.

Nazio parâ demez l'föm dan la müsa. Stefo ti l'soflâ apostâ ca ados y implü jô l'aria aladô, che

**Agostin, Anselmo y Milio
- vijins d'Anvi (S. Martin)**

Nazio se ciafâ döt chël föm dla pipa de Stefo ti edli.

Nazio s'ê spo finalmënter lascé sö, s'oj ia cuntra Stefo y disc: "Sëgn ne sài, sce t'és inè fa fora de me n scialame, sciöche tö t'ós, o no; n té föm me sófleste ca."

Stefo â spo impò metü man de soflé l'föm de süa pipa dl'ater vers, ciudi che al se temô, che Nazio lovass sö y s'en jiss y chël essel pa impò albü ingert.

Stefo ujô ciantia y damanâ: "Spo pa, Nazio, ci sàste pa da nü?" Nazio se craziâ impü dô na orëdla y dijô: "N'àste nia aldì, Stefo, che siur Morlang, l'curat da S. Martin, va in punsiun? Él vöi?"

Stefo: "Ai disc."

Nazio: "Sëgn ch'al é tan püèc proi. Él gnü mat?"

Stefo: "Ai disc."

Nazio: "Al me sà impò de morvëia. Al n'è mine un che urô ste a ne fa nia. L'ál ma insciö lascé ji l'vësco?"

Stefo: "Ai disc."

Nazio: "Sce mo, ch'al l'lasciâ mā insciö ji, sëgn ch'al é tan püèc proi? Él vöi che siur Morlang é gnü strano?"

Stefo: "Ai disc."

Nazio: "Él vöi, ch'al é ciámó tan bun, ch'al roda fora pur les munts sciöche n rechl?"

Stefo: "Ai disc."

Nazio: "Él vöi, che jënt ne capësc veramënter nia, ciudì ch'al é jü in punsiun?"

Stefo: "Ai disc."

Nazio: "Pu, chilò ne pôn fa nia. Ara é mefo n iade insciö. Èl vöi che siur curat da Lungiarü é inè deventé curat da S. Martin?"

Stefo: "Ai disc."

Bel in chël momënt ruvâl adalerch siur Morlang. Ci spurdüda che chi dui cosci s'â dé.

"Pu no, no", dijel spo l'vedl curat da S. Martin, "i n'ëis nia bria da se sperde. Al é prësc döta la provinzia che baia dla punsiun de siur Morlang. Ne n'ón nia ti la cunsénti?"

Stefo ó se varturé fora y mina: "Pu no, no, siur Morlang, ara n'è mine insciö minada, ne, mo i sëis ciámó tan bun, purchël él jënt che s'un fesc de morvëia."

"Oh berbesc, berbesc", respogn siur Morlang, "i ess pa bëgn tröp da se dì, mo al é bel anfat. Tla sacra Scritöra stal scrit invalgô: Al à i agn! Al à i agn. Cun les

iames él pa bëgn ñiamó bun de i salté dô a tröc jogn, mo cun l' cé n'èl nia plü bun de i ji dô a tan de idees mates d'aldédaincö, purchël s'âl punsé de lascé d'atri y de ne i ester nia te tru ai atri.

Al s'à inçe punsé inscio: I proi perdiça dla iüstizia cristiana soziala. Mëssi propi vëi ester i ultimi a gode na té iüstizia soziala cristiana? Degun ial ne ñianta sc'al é categories de jënt che va in punsion cun 30, 40, 50 agn de vita, spo podarà bëgn inçe un ji in punsion cun 70 agn. O ne lascias-sun nia ji in punsion n prou denant ch'al toma ia, ch'an pòis atira l'ciavé ite...

Lascede mât inçe ñiamó dì val'ai proi y no i stlujede ite te sacristia, spo se stai pa bëgn plü dî."

Nazio y Stefo ñiarâ madër ca cun de té gran edli y la boëcia

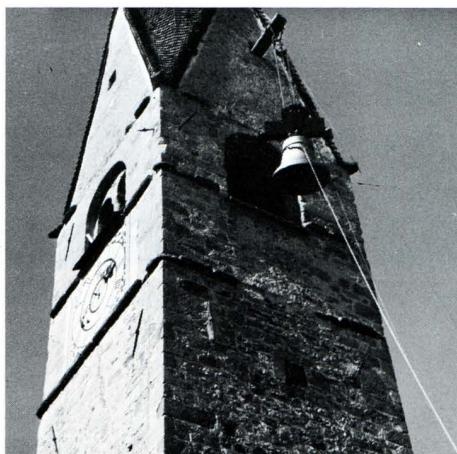
daverta, ch'ai ne se recordâ apëna plü d'la stlü.

Nazio se n'â pa impò inurchëltan infidé, can ch'al à udü, che siur Morlang à fat la grigna da ri, de dì: "Pu, catö, Stefo, de chësc patüc n'aldun mai nia, de chësc patüc ne diji mai nia... sc'an savess impü döt, sciöche ara sta, spo fossera sanbëgn atramënter... chësc orunse pa bëgn ti dì a jënt."

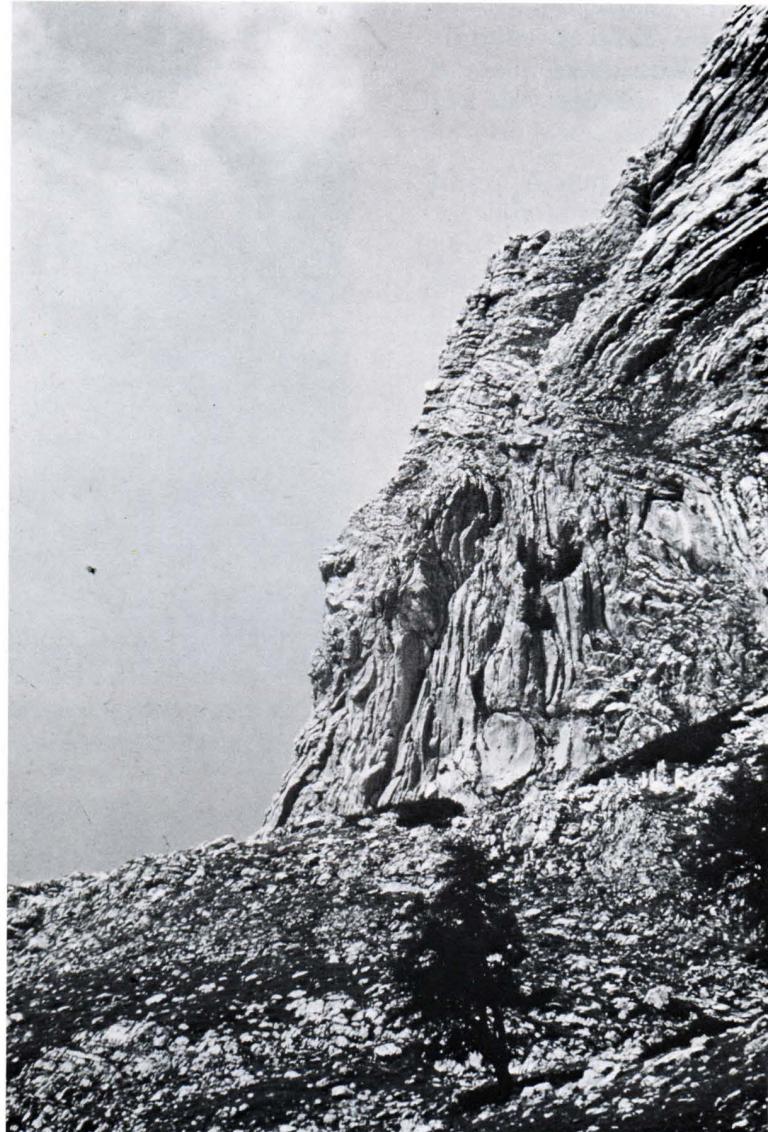
L'prou ciügnâ ma de no a dijò: "No, no, scutede mât inçe chësc, an n'alda bëgn zënza assà. Iò sà ch'i à fat dërt y lauré laori pa bëgn inant ëi ch'al m'indleta y ëi ch'i sun bun. I sà inçe ch'i ti à fat ascüsa a valgëgn y chël me sa bel. Stede bëgn y a s'udëi".

Cun chëstes parores se n'él ste l'prou, mo Nazio y Stefo è mât ñiamó ailò cun la boëcia daverta y sc'ai ne se n'é jüs, spo ési ñiamó.

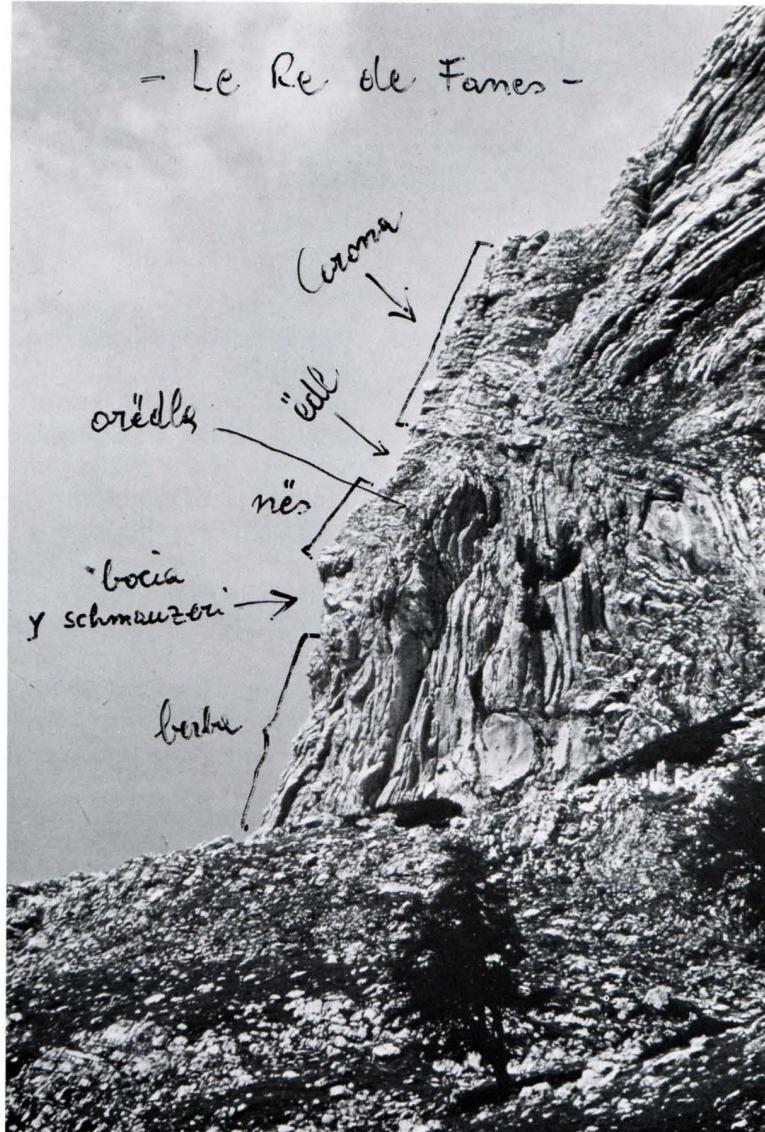
M.A.

La «grana» da S. Martin vëgn
trata sön ñiampanin

Crëp de Lagaciò, olà che l're de Fanes è gnü incantè

Spligaziun dl müs dl re de Fanes incantè

Val'da rì

“Tan dî tégnera pa la ferata?”
Damana n viandard al controlór.

“Oh”, mina chësc, “sc'an la
tëgn bëgn, almanco 20 agn.”

“Signur Sissi, ñiudi cuntëis pa
incérch, ch'i sun tan rich?”

“Chël n'ài nia dit iö. I à mâ dit
ch'i ëis plü scioldi co ciurvel.”

“Bela möta, ñiudi staste pa dan
l'spidl cun i edli stlüç?”

“Ah, i urô mâ n iade udëi
sciöche i ñiari fora can ch'i dor-
mi.”

“Tan vedl é pa chësc schelet?”
damana n scior ala guardia d'en
museo.

“N miliun y vintecater agn y sis
mëisc.”

“Gnanca da crëi”, disc l'scior,
“sciöche an sà d'araté fora döt tan
avisa. Mo él pa inè vëi?”

“Bel avisa! Iö sun ruvë childò
adalerch dan 24 agn y sis mëisc y
laota à chësc schelet bele n miliun
d'agn.”

“Usti, childò te chësta jopa él n
ñiavëi. Olà vëgn pa chësc adaler-
ch?”

L'usti: “Chël me sà inè a me de
morvëia, ñiudi che nosc cogo é
blös.”

La cöga Irmgard descdisc a süa
patruna. La patruna respogn:
“Sc'urëis, spo se scrí bëgn inè na
pagela.”

“Prëi bel”, respogn Irmgard,
“mo spo metede inè laprò na foto
de osta familia, che jënt vëighes,
tan bun ch'i ñiarëis fora.”

Cronich

Inèc in chësta ota ói fa impü de cronich. Purdërt él dër rî da fa cronich, dea che an ne sà mai, sc'an à scrit massa püch o massa tröp, sc'an n'à mine no ofendü valgùgn o dessené d'atri. Chësta é öna na gauja, che la cronich tl calënder ladin toma dagnora fora tröp còrta. L'atra gauja é chëra, ch'i n'à nia i jurnaliscè, che roda da n païsc a l'ater a damané, ci ch'al é danü o ci ch'al é suzedü, y instëss n ài bëgn nia dër dlaurela da fa chël laur y nia dër la vëia da fa chël laur.

Mo val'ói mefo impò porté. Magari él n bel dé de ütl pur la storia de nostra valada.

Impröma val' dl tëmp dl'ann passé. Veramënter messunse dì, che al é ste n ann, che püc vedli se recorda, tan bun! Un albü n invêr cun tröpa nëi, sciöche al alda da ester chilò te nostes y alades. An disc pö, che la nëi é chilò da nos l'or blanch. Mo can che ara gnô pa da desparé, spo n'él pa bëgn inèc de massa de chël or blanch.

L'aisciöda, vëgnel dit, n'é chiló da nos nia plü sciöche plü dadî. Al é ste de bì dis inèc d'aisciöda, mo an pô dì, che an va dal aisciöda plülere frëida a l'isté bun cialt y l'isté é veramënter ste tan bun,

ch'i n'essun apëna salpü de se l'damané damì. Cialt y plöia se baratâ jö, mo i temporài è pa bëgn inèc da temëi. D'isté éra mefo inscio, ch'al tona y tranieia. L'tonn é pa bëgn inèc ste rî. I se recordun pö, che l'tonn à dé jö sön Grones de Badia y oramai döta la vijinanza da Grones é vardüda jö. L'mé de füch é dagnora val'dér da tumëi. Purchël periunse inèc: "A fulgure et tempestate libera nos Domine." Al sà pa bëgn rî da ester te püch tëmp zënza ciasa y zënza tét. I sperun che chi da Grones vëgnes dër daidà da jënt y dala man publica.

L'altonn spo é ste n "Kerle!" N té bel tëmp da setember cina oramai ala fin d'otober, chël i à pa bëgn salpü bun a gragn y pici, ai paurs y ai. furesti. I laurs ala campagna è bele adora ruvà chësta ota y jënt s'à fat ite de bun patüc y inèc sauri. Purchël unse pa bëgn dötes les gaujes da dì dilan a chël lassö, che lascia crësce, gni gran y madurì ci ch'i adorun pur vire. Tan gonót minunse de se dé l'mirit a nos instësc, mo sc'i punsun dô, spo vëgn pa bëgn döt dal gran Dî dl cil y dla tera. Vël se dà les forzes, la sanité, la orienté, l'laur y döt l'ater.

La «grana» da S. Martin - Ah, sburlede mâ, berbesc, ara se tëgn pa bëgn

Novités tla Val Badia? An à indô frabiché scialdi tröp, sanbëgn nia plü tan tröp co d'atri agn, mo nosta jënt à mâ albü laur assà y cun l'laur vëgnel inèc l'pan da vignidé. Plü da mené piècé é chë jënt y spezialmënter chë jënt jona, che n'ô nia lauré. Dì dijòl n iade un: "Da lauré me stüfi tan y n'ater laur n'él nia".

Chilò da nos ciafa düc laur ciámó chi che ô lauré, pur furtüna.

Spezialmënter él gnü fat o an é tl frabiché costruziuns publiches, sciöche scores, ciases de Comun, banches ez. Scores a Colfosch, Al Plan, Antermëia, La Ila ez.

N gran frabicat de interesse pur döta la Val Baida él gnü inauguré a S. Martin de Tor. Al é la Ciåsa de palsà y la inauguraziun é stada ai 11.10.1986, olà che an à podü saludé les plü gran autorités ziviles dla Provinzia. Al é na bela y

La èiasa de palsa nöia a S. Martin y süa inauguraziun ai 11.10.1986

gran costruziun pur nosta jënt vedla o che adora aiüt. Al é inè na costruziun adatada ai tèmps da sëgn y inè ai tèmps che à da gnì.

“Ai 25. de mà él ste l'iubileo de 40 de prou de siur professer Dr. Matio Rigo a La Pli. In chë ocajiun él ruvë adalerch, dô da tröc agn, scialdi düè i proi y la maiù pert dles monies d’La Pli. Döt l'bun a sign. Matio y ciamò tröc agn, sanbëgn, de sanitè y ligrëza tl laur y indlunch.

In San Iaco spo ti à fat festa la comunità de Badia a Mons. Angel Dapunt pur sü 50 agn de prou. Siur Angel é inè ste degan a Cortina d'Ampëz. Al è laota sön Antermëia y can che al ruvâ a Cortina, i dijò siur Nando Pupp: “Mo, Angel, che te vas ia pur chères Ampëzes”. Siur Angel s'à spo dagnora dé jó de lëteratüra ladina y à dé fora libri de storia ladina. A siur Angel ti augurunse inè ciamò agn de ligrëza y spezialmënter de sanité.

A S. Martin, sciöch'ai disc, éle jü in punsiun l'curat Morlang Angel. “Mo chël siur Morlang me sà pa strano!” A so post éle deventé curat siur Heini Perathoner, che é tl medemo tèmp inè curat da Lungiarü. I ti augurun sanbëgn döt, döt l'bun.

N gran avenimënt él spo ste tla diozeje. L'vesco Mons. Ujöp Gargitter, che à lauré pur 34 agn cun gran sapiënsa y maestranza la diozeja da Balsan-Pursenù, é jü in punsiun pur gauja de süa malsanié. A so post él spo gnü vësco da Balsan-Pursenù P. Dr. Wilhelm Egger, che é nasciü dan da 46 agn a Innsbruck, mo che è spo da

čiasa a Sterzing. Al é capuziner. Cunsagré él gnü da d'altonn tl dom da Pursenù.

A Mons. Gargitter ti ti dijunse dër n bel dilan pur döt l'bëgn ch'al à fat pur nos düè canè y ti augurun döt l'bun pur la vita y tröpa sanité. A nosc vësco nü, Mons. Dr. Wilhelm Egger ti augurunse döt l'bun cun la gran benedisciun de Dì pur l'gran laur che al à tut sön sües sciabiles pur l'bëgn dla diozeja da Balsan-Pursenù.

Südtirol à spo inè recordé chësc ann 40 agn de tratat de Paris nanter Degasperi y Gruber, Degasperi pur l'Italia y Gruber pur Österreich. Pur chësc tratat n'él pa nia gnü fat de gran stories y de gran festes. Pur chi che à vit te chël tèmp, n'él nia da s'un fa de morvëia.

Ai 13. d'agost él inè l'aniversar de 25 agn de “mür de Berlin”. Iö me da damani tres: “Ne se dedunse nia nos scicà d'aldédaincö d'avëi ciamò aldédaincö val'de té; nos scicà, ch'i savun pa tan da iudiché mal y da sciuré demez o sön na pert chi da zacan y i tèmps da laota?

Val'tan de mat y de burt y de crûde ne s'intopäi bëgn nia da fa laota! N mür de dui metri é bun da tignì sö naziuns deplëgn y cínamai aeroplans che jora a 12 mile metri d'altëza.

Spo stunse mefo a perdiché de iüstizia y de amur... al foss mì, sc'i jissun jö dô chères brüscés a se dodé y se vistissun n guant de fëies de fighi. Tröp val'd'ater ne se miritunse pa bëgn nia cis plü aldédaincö.

Deplü ne se diji nia, scebëgn ch'i n'en savess pa čiamó n gröm. I ne messëis nia savëi döt! Čiamó n iade augüri döt l'bun pur corp y anima a düc i ladins y a düc chi che li chësc calënder ladin.

Nos ladins n'un pö nia bria de ji vistis sciöche chi dla China y de čianté les čianties africanes y americanes, ince sce ares é de moda. Ince chilò mostrunse nostra identité, o no!

Ladins, no desfigurede nostes beles munts, nüsc bì bosc, nostes beles vals, nüsc bì coi y nüsc bi crëp, nosta bela natöra. La natöra s'à dagnora vindiché y se vindichëia inant: chël pudéis ester sigüsl! Al n'é nia dërt da desfà, ch'an pôis indô dô agn fa sö danü.

A s'udëi y nia purmal y döt l'bun pur l'ann 1987.

Morlang Angel "strano"

Čiantadùs da S. Martin al Bodensee

Cornîsc de vigni sort
y por vigni gust
Gran lîta de chedri y spidli
vidri artistics

Glas Dekor

Milesi Mario

Strada S. Laurënz, 25

Bornech

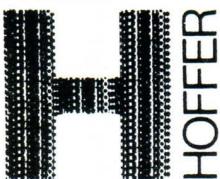
Tel. 0474/21474

Lates de decoraziu y por cornîsc, cornîsc por chedri, cornîsc tl stil baroch,
portaretrać, cornîsc de metal cun rampins de segürtè, chedri, stampes
'artistiches, rapresentaziuns figurales, composiziuns modernes,
motivs religiusc, inzijiuns, cuntrades, ciüf y natöra morta, chedri de tiers

Leč, leč da plumin,
plumàc, madroc.

La plüma vägn
puzenada.

Blanćiaria cul inom
cuji ite: da mësa,
da bagn, da let,
da čiasadafüch.

MAX HOFFER

HOTELTEXTIL

Pur Ôsc Hotel: Blanćiaria da Max Hoffer Hoteltextil al engros
39031 Burnech, Str. Beda Weber 28 Tel. 84424

È osc bagn elegant y comot?
(Nia?... spo ëise na gauja
emplü da gni a se ciafè)

E. INNERHOFER AG

BORNECH, STR. DANTE 1 - TEL. 0474/85133

CASSA POPULARA

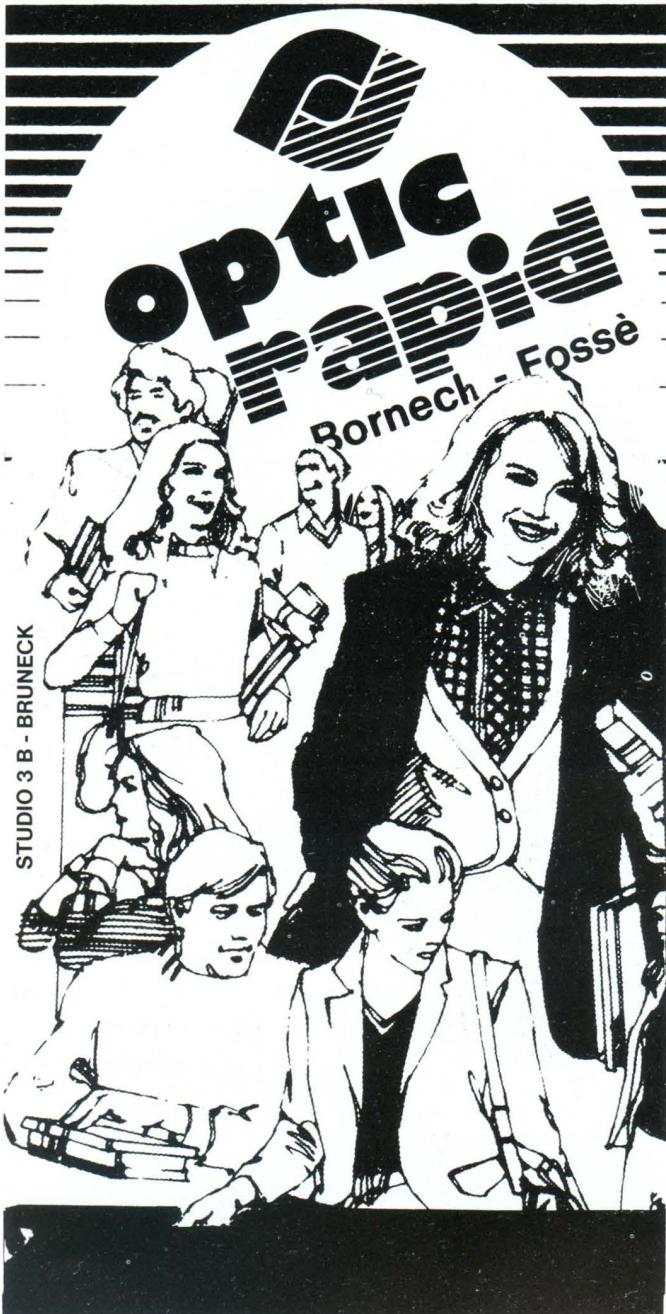

ÚSC SCIOLDI
TE DE BONES MANS

BORNECH, STRADA ZENTRALA, 30
TEL. (0474) 21122

dales 8.05 cina ales 12.55
dales 15.30 cina ales 17.00

Canch'ara va de Ösc edli!

STUDIO 3 B - BRUNNECK

**OSTA BUTÈGA
SPEZIALA PUR:**

- material isolant termoacustich studié apostà
- produc da stagné l'èga conesciùs y purvà fora
- "Fließmittel" senza clòr por petuns de cualité
- produc de têr de gran valüta
- l' nü cadrel termich POROTON
- material da frabiché de dütes les sôrts pur l' tèmp d'aldedainco

Laprò cunsëis de jënt spezialisada da:

Alfred y Carlo CASTLUNGER

**S. MARTIN
Tel. 53.119**

Fej laurs de fer batü a man por
ciases privates, hotì y botèghes;
feriades de finestra y de porta,
crusc da mort, de bel patük por in-
fornì la ciàsa y por scincundes.
Fej inèc cintönes por guancà da
zakan y massaries de fer por paurs.

RENDEMETZ
GIACOMO

ÖRI DA SCIALDÉ DL'

Agip

PIDRO - BADIA (BZ)

Tel. 0471/843133 - 843170

HEINRICH FRENA & Co.

BORNECH - Strada Europa 20

Tel. 0474/85718

- ufize de consulënsa assigurativa
- rapresentanza de compagnies primaries nationales y esteriores d'assuraziun:

ZURIGO Assigüraziuns (Soc. svizra)

SAPA S.p.a. Assigüraziuns

R + V Allgemeine Versicherung AG
(grup Raiffeisen y Banches Popolares)

VITA (Compagnia de Siigüraziuns söla vita) (Soc. Svizra)

TOLÉDE CUNSEI DA NOS PUR ESTER SIGÜSC DE ESTER BUN ASSIGURÀ

gaderform
Longega

**CIASA
DE AREDAMËNT**
Tel. 0474/51178

Düc üsc dejiders por s'arjigné ite la čiasa po gni ademplis.
Al vëgn fat:

**čiaſesdaſüch modernes y rustiches
ſtöes dô plajëi
čiamenes da dormì por families y por ghesć
de vigne ſort de mebli de cualité sön mosöra.**

Gnide a čiaré o telefonésse!

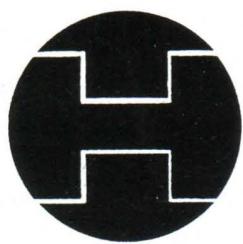
AUTOELETTRICA - PUMPES A INIEZIUN

Sis eletriches - Autoradio

**GROHE
MARTIN
ELEKTRO · DIESEL**

39031 BRUNECK · Schornweg 4

☎ 0474/85420 · Part. IVA: 0067 334 021 2

HOBRIG

39032 TÜRESC
TEL. 0474/68200

Projetaziun - direziun di laûrs - esecuziun de vigni laûr de costruziun

- Sistems de drenaja
- Eleménċ de petun
- Cadri da salejè
- proteziuns cuntra l'tüme
- Peres decoratives por urt

Düċ i materiai de costruziun dal a - z

Butëga

SPORT KOSTNER

Curvara

Tel. 836117

**Articli de sport – CONFEZIUNS
Folieć y Suvenirs**

De vigne sort de roba – Mangiarìa

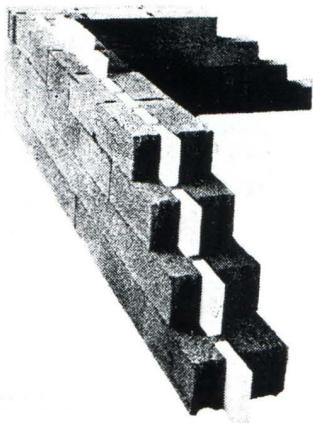

RESTORANT y PIZZERIA "LA MAJUN" a LA ILA
Tel. 0471/847030

PARËIS TIMPLI é gunot gauja de maratia

Parëis timpli nascel, sce la tempatura daite dal mür arsësc sot chëla dla ciamena. Na garanzia cuntra chësc, gauja dal tëmp ves pîta - ince pa na temperatûra dér bassa tles munts - n mür de ziedli LECA. Punsede a chësc bele denant che mët man da frabiché!

Leca

Lecablock, 39030 Gais, tel. 0474/54143

Leca - Mat. 39055 Leifers, tel. 0471/950367

Rinner OHG. 39021 Latsch - tel. 0473/73035

... o pro osc sciacher de material da frabiché.

mariner
optik

mariner
optik

**Aparac da
fá jó,**

ovietivs,
aparac da tarli;
tasces, albums y chedri
por retrac;
projeturs;
cassetes, paréis de peza,
Svilup de films te 48 ores.

mariner
optik

**Rós
da ćiarè**

lunc por laori,
alpinisc y turisc;
da miù cuatilic
a n bun prisc;
termometri,
stazjoni dl temp.,
Mosòraileza, compasc,
cumpedavari.

Concepto BZ

BORNECH - Strada de Cité 37
Tel. 0474/84551

optik
mariner
k optik o
optik

optik
mariner
k optik o
optik

optik
mariner
k optik o
optik

**Sales da tét Wierer.
I “toč stersc” por tò tét.**

Grup Wierer

Fabrich de plates da tét

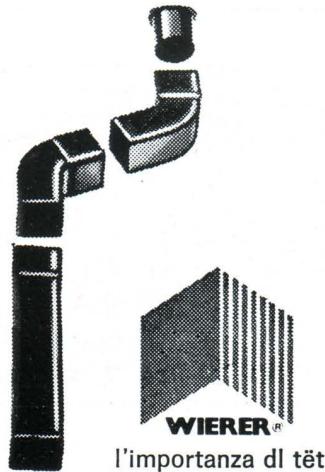
39030 CHIENS (BZ)

Tel. (0474) 55381-2-3-4-5

Por informaziuns:

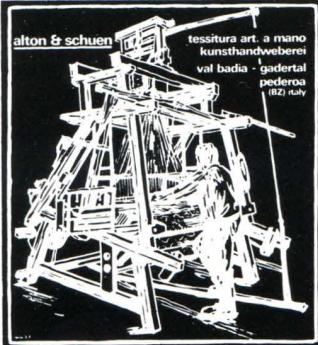
CHIENS (BZ)

Tel. (0474) 55308

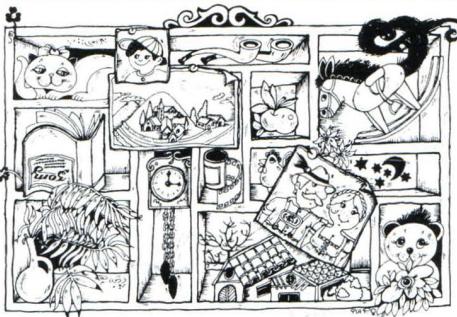
l'importanza dl tét

Tescere d'ert

G A I D R A
de Iaco Schuen & Co. OHG/snc
PEDEROA

VISITATE BESUCHEN SIE

SPORT - SOUVENIR - FOTO
HANSI
S. VIGILIO DI MAREBBE · ENNEBERG
Tel. 5 12 56

articoli sportivi - Sportartikel
abbigliamento sportivo - Sportbekleidung
articoli da regalo - Souvenirs
giocattoli - Spielwaren
articoli fotografici - Fotoartikel
artigianato locale - Heimische Kunst

C. AMBACH & CO.

B U T Ë G A E L E C T R O - T E C N I C A
B O R N E C H

Strada Zentrala nr. 62 — Tel. 85 2 39

Se pîta

Aparac dla Radio y Televijun de marches talianes y forestes - Gramofons y plates - Magnefons - Mascins da lavé y frigidaires - Plumac electrisc y aparaç da assüié i čiavëis - Soprësces - Mascins dal caffé - Aparac electrisc da to jö la berba y duc i atri aparaç electrisc

BUTËGA DE LIBRI Y PAPIR

BORNECH

Strada Zentrala, nr. 54

Tel. 85 1 46

- Papir - libri - folieç - roba d'ufizio

- Chertes - Articoli de scola y de hotel

- Gran lita de albums pur fotografies - Chertes da carte

- Articli da scincunda - Chertes turistiches

POR OSC INTERESSE: Sce ëis da cumprè

Mascins da cuji

Mascins da lavè y dutes les atres mascins pur ciasa de vine sort d'aparac electrisc por ciasa, da pozenè func, dla-ciadöres

Radio y aparac dla Televisjun

Electro PAUL DAPOZ
LA ILA Tel. (0471) 847005

Al vëgn cuncè mascins da cuji "Necchi" y fat d'atres reparatures

**SPORT
EDOARD
COLFOSCH**

La botëga de sport col survise familiar

BORNECH - Tel. 85348

La Butëga spezialisada por:

- Tepihs - Cultrines -
 - Drapamënta por mobilia
- BLANČIARIA DA LET Y DA MESA

Un tres de plü fer toronn de dötes les lunghëzes y grossëzes da 10 cm a 40 mm ø cun guida y zënza guida, a dér de bugn prisc. Insciö incè bandes da diversces grossëzes y larghëzes, taiades pro avisa sciöch'i urëis. - Damanesse, i Se menun döt y a bun prisc.

P. KAMMERER & SÖHNE - CHIENS

RÔS Y ZEISTERNES

TEL! (0474) 55-3-17

de manincor

... alta cualité
prîsc bas!

F. MAIR - ZEUGSCHMIED

39031 BORNECH
Plaza di Cepezinri

ELECTRO OHG/snc

RADIO MAIR - Bornech

Tel. 85247 — Strada Zentrala nr. 70

BUTIGA SPEZIALISADA POR:

Radio
Televijiùn
Impianç stereo

Mascins da lavé
Dlaciadoies
Forgurés a gas y electrisc

Plates y cassëtes de musiga - Reparaziuns de radi y aparać TV

Anton Mariner

Robes d'or y d'arjënt

Ores a partichel

Copes y mediaies

Robes de pelter y de latun

BORNECH - Strada Zentrala 45
Tel. 0471/21204

VIDER Y PORZELANN
MASSARIES POR ČIASA Y ČIASADAFÜCH, HOTEL Y USTARIA
PATŪC DE ČIASA
COSSES D'ERT POR LA ČIASA
ARTICLI POR SCINCUNDES

K. NEUHAUSER

BORNECH - Tel. 85 2 97

PEZZEI HANNI + CHRISTIAN

BORNECH - Strada Michael Pacher - Tel. 85811

ARTICOLI DE GUMI Y DE PLASTICA:

Ros de gumi por bagnè lurt - Manti, gormà, mancèces
y stivà de gumi - ctoi a cone (Keilriemen) - Anì de
gumi por mascins dal lat - Condles, bozes y copes de
plastica - Tovaies de mësa - Tapeç de plastica y
ros de plastica y ros pur la condüta da l'ega.

Düc Üsc dejideri por s'arjigné ite la čiasa pò gnì ademplis
Ciaféis da nos in gran lita
MEBLI de vigne sort y grandëza

T E P I H S

MEBLI FAÇ SÖN MESÜRA pur vignun l' dërt in qualité y prisc.
Al vägn inçé dé cunsëis dl mestir in chësta materia.
Gnide a se ciafé y a udëi tla

Čiasa di Mebli

PEINTNER

SAN LAURËNZ - Tel. 86 3 28

Federico Ploner

39030 PEDEROA
Tel. (0471) 843120

- fej laûrs da spangler sön têt*
- met sö finestres de têt*
- fej bandles por l' ega cialda*
- fej vasches de ram por ciüf*
- desdlacia condütes dal' ega*

BUTËGA DL PAPIR Y DI LIBRI

G. PUERARI

BORNECH – Via Bastioni nr. 2/E

Libri – Papir – chertes – giornai – roba d'Ufize
Comisciuns por laurs de timbri y tipogradia
Filatelia cun servisc de novités
Tabach – Stempli, marches y chertes da bollo

C O N F E Z I U N S

Sport ciasa «Roch»

Corvara - Pescosta

D. Schönhuber srl
GmbH

39031 BURNECH · Tel. 0474/85425

LA BUTËGA SPEZIALISADA:

- pur bel porzelann, pur spidl fin y arjënt ütl pur ciasa,
- pur patük da rì da fà belaîta.

L'HOTEL SERVICE

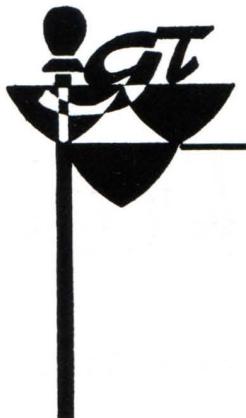
a prîsc bâsc, bona cualité y in gran lita.

H. STAUDACHER

BORNECH — Strada Zentrala, 50 — Tel. 85 3 61

La butëga spezialisada por roba de coran de moda y de patük por iadi
Na gran lîta de patük por scincundes

LA GRAN LÎTA Y LA BONA QUALITE'
ACUNTENTËIA DÜC ÜSC DEJIDERI

Canche urëis dorturé sö la ciasa, sciöche:

- depënje les talares
 - fa bela la falzada
 - o ince mëter ite d' atri func
 - y fâ stramëses de plates de ghips
- cherdéde la firma de

GUIDO TAVELLA

LA VAL - Tel. 0471/843116

Publicaziuns dl Istitut Ladin “Micurà de Rü”

Ladinia I (1977) - 9 contribuć scientifics (pl. 3-192), contribuć leterars (pl. 195-215). (L. 20.000.-)

Ladinia II (1978) - 14 contribuć scientifics (pl. 7-169), contribuć leterars (pl. 173-199). (L. 20.000.-)

Ladinia III (1979) - 18 contribuć scientifics (pl. 4-231), contribuć leterars (pl. 232-260). (L. 20.000.-)

Ladinia IV (1980) - 15 contribuć scientifics (pl. 3-305), contribuć leterars (pl. 308-322). (L. 20.000.-)

Ladinia V (1981) - 11 contribuć scientifics (pl. 5-302), contribuć leterars (pl. 305-318). (L. 20.000.-)

Ladinia VI (1982) - 10 contribuć scientifics (pl. 5-253), contribuć leterars (pl. 256-283). (L. 20.000.-)

Ladinia VII (1983) - 14 contribuć scientifics (pl. 5-219), contribuć leterars (pl. 223-251). (L. 20.000.-)

Ladinia VIII (1984) - 14 contribuć scientifics (pl. 5-168), contribuć leterars (pl. 169-194). (L. 20.000.-)

Ladinia IX (1985) - 14 contribuć scientifics (pl. 5-231), contribuć leterars (pl. 235-254). (L. 20.000.-)

Lingaz y cultura, nr. 1 (1979) - 7 contribuć; 77 pl. (venü)

Lingaz y cultura, nr. 2 (1980) - 6 contribuć; 112 pl. (L. 6.000)

Angel Morlang: **Fanes de zacan**, prejentaziun épich - dramatica dla liënda de Fanes; 135 pl.; 6 ilustraziuns; 1978. (L. 7.000.-)

Sergio Maserei: **Doi ore n sânta pèš**, 125 pl.; 1978. (venü)

Anton Steinhäuser: *Die Gerichte Buchenstein und Thurn an der Gader, von 1500 - 1590*; 172 pl.; 8 illustraziuns; 1979. (L. 9.000)

G.B. Runcher: **Magnificat concertato a 4 voci miste e orchestra in Do maggiore**, ûsc singoles; 1980

Sêria “Nüsc mëindri” nr. 1: **Tone y la condla dal lat**, storia por mituns; 23 pl.; 1980. (L. 7.000.-)

Sêria “Nüsc mëindri” nr. 2: **I crëp slauris / I crëps majarei**, storia por mituns; 23 pl.; 1981. (L. 7.000.-)

Sêria “Nüsc mëindri” nr. 3: **Ciuria chécena/Cazina cuecena**, storia por mituns; 23 pl.; 1981. (L. 7.000.-)

- Sêria "Nüsc mëindri" nr. 4: **Moltina y crëp alt/Moltina y crëp aut**, storia por mituns; 28 pl.; 1984. (L. 7.000.-)
- Nos ciantun**, liber da cianties dai Ladins dles Dolomites; 141 pl.; 1981. (L. 5.000.-)
- Usc dles Dolomites**, Cianties dai Concursc por composiziuns y armonisaziuns 1979 y 1980; 106 pl.; 1981. (L. 18.000.-)
- Felix Dapoz: **In banun**, rimes; 82 pl.; 1983. (L. 7.000.-)
- Sêria "Teater" nr. 1: **L'ultimo jüch** de Georg Stöger-Ostin, traduziun de Maria Tolpeit; 80 pl.; 1983, (L. 2.500.-)
- Sêria "Teater" nr. 2: **Coche Bleje de Val Dessëura y Marcion de Val Dessot ie ruwei a paravis / L batësum mol / Flëur fesc I ejam / L liber dai striunëc** de Franz Moroder da Costa; 76 pl.; 1983. (L. 2.500.-)
- Sêria "Teater" nr. 3: **Le Maradët** de Toni Gerlin y Anton Maly, traduziun de lustina y Ulrich Willeit; 90 pl.; 1984. (L. 2.500.-)
- Sêria "Teater" nr. 4: **Catarina Lanz, la möta da Spinges** de Max Tribus, traduziun de Lydia Zingerle; 54 pl.; 1984. (L. 2.500.-)
- Sêria "Teater" nr. 5: **Tiéra** de Karl Schönherr, traduziun de Johann Moroder; 73 pl.; 1985. (L. 3.000.-)
- Sêria "Teater" nr. 6: **Olâ ch'i podun salvè nostà vita** de Alexius Baldissera; 23 pl.; 1985. (L. 2.000.-)
- Tita Demetz: **Sëlva zacan y sën**, teater; 44 pl.; 1984 (L. 7.000)
- Cherta dles valades ladines** tuta dales pl. VII, IX, XIII, XIV dal "Atlas Tirolensis" de Peter Anich (+ 1766) y Blasius Hueber (+ 1814); 1980. (L. 5.000.-)
- Ulon viver**, cassëta cun 12 cianties ciantades dal grup HELIOS da Urtijëi; sföi cun les parores; 1983. (L. 12.000.-)
- Ulrike Kindl: **Kritische Lektüre der Dolomitensagen von Karl Felix Wolff**, Band 1: **Einzelsagen**; 264 pl.; 1983. (L. 17.000.-)
- Laldun l'Signur**. Liber de oraziuns y de cianties; 928 pl.; 1984. (L. 15.000.-)
- La Prozesciun de Jënn**; 46 pl.; 1985. (L. 2.000.-)
- 3. Dé dla Ćiantia Ladina**; 32 pl.; 1985.
- Jan Batista Runcher: **Stabat Mater**; 16 pl.; 1985. (L. 10.000.-)
- Tita Demetz: **N di de gheneda**, teater te trëi chedri; 50 pl.; 1986. (L. 7.000-)

Sport Tony
LA ILA

Confeziuns - Roba da mangé - Articoli de sport
Chertes y Folieç

TÜRENWERK G.m.b.H. KIENS S.r.l.

BLASBICHLER & RUBNER
Tel. 0474/55225 - 55208

PASTICCERIA - KONDITOREI

R. WINKLER

**BORNECH - Strada de Cité 9
Tel. 0474/84635**

Tortes desvalies por noza - compli i agn - sant inom
“Confetti” por noza - batejimo - crejima - próma comunium

Stamparia
PRESEL
Bulsan
Streda Roma 69

Edizions y depliants
a culëures -
D'uni sort de stampac!

DÜT VA...

Liberté zénza confins

Fiat Panda 4x4

Ara Tira con cater rodes

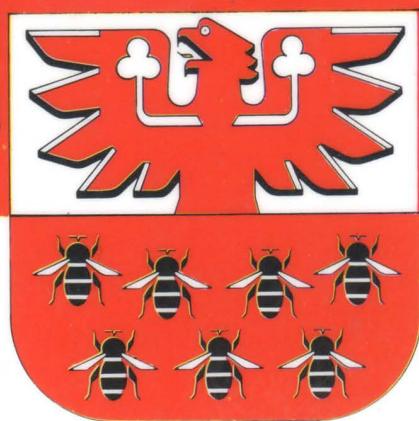
am
AUTOHAUS MOSER

BRUNICO/BRUNECK - Tel. 84312

FUJINES AUTORISADES
F. Rottonara - LAILA
A. Vallazza - PIDRÔ

Por
tū scioldi
l'miù
post

Cassa di Sparagn
dla Provinzia
da Balsan

Vi a tacunsié!